

Πανεπιστήμιο Αιγαίου

ΠΜΣ. Κοινωνική και Ιστορική Ανθρωπολογία

Επιβλέπουσα: Ποθητή Χαντζαρούλα

Έξω από τους Φράχτες.

Προσλήψεις του προσφυγικού ζητήματος του 2015 από
κατοίκους της Νοτιοανατολικής Λέσβου.

Τάσος Καραδέδος

Ιούνιος 2018 - Μάιος 2019 / Μυτιλήνη-Θεσσαλονίκη

<u>Το πολύσημο νησί</u>	<u>3</u>
Ίχνη ιστορίας	3
Αναζητώντας την τοπική κοινωνία	6
2. Συνύπαρξη	12
Γνώση	12
Αόρατοι Ξένοι	13
Ορατοί Ξένοι	15
Σύμπλευση	19
3. Μετατοπίσεις	27
Ιογενής αφύπνιση	28
Ηθικές διεκδικήσεις της αμοιβαιότητας	32
Δικαιωματικότητα	37
Χρονικότητες και υποστάσεις των Κρίσεων	42
4. Εγκλεισμός	45
Λύση	45
Φράχτες	46
Αποτίμηση	49
Η μάχη των συμβόλων	50
Νέες ετερότητες, παράδοξες ισότητες	54
Η μάχη της αλήθειας	57
5. Εφαπτόμενες πραγματικότητες	76
Όψεις του εαυτού	76
Σκοτεινές αναμνήσεις, θολό μέλλον	80
6. Βιβλιογραφία	89

*«Μέσα στη Μόρια έκλαψα πολύ
Μέσα στη Μόρια μίσησα πάρα πολύ
Μέσα στη Μόρια αγάπησα πάρα πολύ
Μέσα στη Μόρια γνώρισα πτυχές του εαυτού μου
που ανατριχιάζω μόνο και μόνο που τις γνώρισα
Μέσα στη Μόρια γνώρισα πτυχές του εαυτού που
είμαι πολύ τυχερός που τις γνώρισα»*

(ΛΣ, κάτοικος Μυτιλήνης, εθελοντής
στον καταυλισμό Μόριας 2015-2016)

1. Το πολύσημο νησί

Ίχνη ιστορίας

Παρατηρώντας σε κάποιο συμβατικό χάρτη το ιδιόμορφο κομμάτι γής που ονομάζουν Λέσβο, είναι μάλλον απίθανο να αποφύγει κάποιος τη σκέψη της πιθανής αποκόλλησης του από τον όγκο που βρίσκεται ανατολικά του. Σαν, όπως υποστηρίζει μια θεωρία, να σείστηκε η γη, σε μια προσπάθεια εξάπλωσης της. Τώρα, το κομμάτι περιβάλλεται από αποχρώσεις του κυανού. Στέκεται αυτόνομο αλλά χωρίς πραγματικά να έχει φύγει από την αγκαλιά του μεγαλύτερου κομματιού, η τριγωνική εγκοπή του οποίου μεστώθηκε από θαλασσινό νερό. Αναρωτιέται κανείς αν προσπαθεί να φύγει ή να μείνει. Κατά πόσο το ίδιο το κομμάτι αμφιταλαντεύεται για το που ανήκει.

Παρατηρώντας την γεωμορφία του νησιού από την ματιά κάποιου πουλιού ή διασχίζοντας τις επιφάνειες του, είναι μάλλον αδύνατο να αποφύγει κάποιος τη διαπίστωση πως είναι χωρισμένο στα δυο. Στο βορειοδυτικό μέρος τα ηφαιστειογενή πετρώματα προσδίδουν αρχέγονο χαρακτήρα. Απολιθωμένοι κορμοί δέντρων περηφανεύονται για την μοναδικότητα τους. Η νοτιοανατολική πλευρά κείται ντυμένη στο λαδί υπό την κυριαρχία των ελαιόδεντρων. Σαν κάποια ανείπωτη αντίστιξη φύσης-πολιτισμού να περιβάλλει τα ίχνη που έχουν αφήσει εκατοντάδες χιλιάδες χρόνια ιστορίας. Σαν αυτά τα ίχνη να δοκιμάζονται από τη συνύπαρξή τους.

Στην πόλη της Μυτιλήνης δίνεται παρόμοια εντύπωση. Η πρώτη ματιά, καθώς πλησιάζει το πλοίο στο λιμάνι, αποκαλύπτει πως το παλιό με το νέο συστεγάζονται άβολα και χωριστά. Το ίδιο και τα υπόλοιπα σημάδια της ιστορίας. Στη μια γωνία το γενοβέζικο κάστρο, μοναχικό και παρατημένο. Στη βόρεια πλευρά ο Συνοικισμός δείχνει και αυτός αποκομμένος. Κάποτε γειτονιά μουσουλμάνων στην οποία προστέθηκαν σπίτια για να στεγαστούν οι χριστιανοί πρόσφυγες που κατέφθασαν από τα απέναντι παράλια το 1922.¹ Στα νότια κάποια εναπομείναντα αρχοντικά προσπαθούν να υπερασπιστούν την

---

¹ Βλ. Γλεντή Δήμητρα, 2015, «Η κοινωνική παραγωγή του χώρου κατά την εγκατάσταση των προσφύγων του '22: Η συγκρότηση του προσφυγικού συνοικισμού Μυτιλήνης», διπλωματική εργασία, ΠΜΣ Κοινωνική και Ιστορική Ανθρωπολογία, Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Μυτιλήνη.

μοναδικότητα τους στέκοντας μπροστά από πολυκατοικίες που θυμίζουν οποιαδήποτε ελληνική πόλη. Πιο κεντρικά, ερειπωμένα σπίτια με κρυφές εσωτερικές αυλές γειτνιάζουν με κάποια ανακαινισμένα. Και αυτά όμως συχνά έχουν κλειστά παντζούρια. Σπίτια που νόμιζες πως είναι άδεια μπορεί τελικά να κατοικούνται. Τον λιγοστό χώρο των στενών δρόμων διεκδικούν πεζοί, γάτες, σκύλοι, αυτοκίνητα και δίκυκλα. Τα τελευταία είναι ειδικά διαμορφωμένα για να διατυμπανίζουν όσο δυνατόν περισσότερο την παρουσία τους. Σαν η ηχητική παρέμβαση να προσπαθεί να μιμηθεί τα αεροπλάνα καθώς οι έφηβοι οδηγοί τους προσπαθούν μάταια να απογειωθούν και ας καταφέρνουν με περίσσια δεξιοτεχνία να σηκώνονται στην πίσω ρόδα δίνοντας την σωστή κλίση και στιγμιαία επιτάχυνση.

Το προσωπικό χρονολόγιο του νησιού είναι πλούσιο σε μετατοπίσεις. Σεισμικές, πληθυσμιακές, πολιτικές. Τα ίχνη της ιστορίας μαρτυρούν την μακρόχρονη λειτουργία του ως πέρασμα. Το μαρτυρά και η πλειάδα αποδημητικών πουλιών με σταθερή εποχική προτίμησή. Η πιο πρόσφατη καταχώριση, θα βρεθεί στη σελίδα όπου αναγράφεται 2015. Εκείνο το καλοκαίρι άρχισε να σημειώνεται συνωστισμός στο λιμάνι και άλλους δημόσιους χώρους της πόλης. Άνθρωποι με προέλευση, κυρίως αλλά όχι αποκλειστικά, από την Συρία, το Ιράκ και το Αφγανιστάν κατέφθαναν με λαστιχένιες βάρκες από τις τουρκικές ακτές, πλέον κατά δεκάδες ανα καθημερινή βάση. Η Λέσβος στάθηκε ως το πολυπληθέστερο πέρασμα προς την Ευρώπη, μαζί με άλλα νησιά νοτιότερα της. Ένα φαινόμενο που αργά η γρήγορα χαρακτηρίστηκε ως η «προσφυγική κρίση» του 2015. Η μεγαλύτερη μετακίνηση πληθυσμών που βίωσε η Ευρωπαϊκή ήπειρος από τον Β΄ΠΠ, με την διαφορά ότι τότε σε μεγάλο βαθμό οι μετακινήσεις υπήρξαν εσωτερικές. Ο μαζικός εκτοπισμός δεν αποτελεί το μοναδικό στοιχείο ανάκλησης μνημών του πολέμου. Αντιθέτως, από τις αντιδράσεις που επέφερε, αποδεικνύεται λυδία λίθος της ηθικοπολιτικής σύστασης της ηπείρου καθώς και, από πολλές απόψεις, συνέχεια του αιματηρού παρελθόντος της.

Ο σημερινός επισκέπτης αναμφίβολα θα παρατηρήσει τα ίχνη του προσφάτως γραμμένου κεφαλαίου. Πλοία της Frontex συντροφεύουν αυτά του λιμενικού. Στην προκυμαία η απογευματινή καλοκαιρινή βόλτα ήσυχη, κανονική, πολύχρωμη. Σε δύο-τρία μαπάκια το κλίμα είναι αντίστοιχο. Εργαζόμενοι σε οργανώσεις, εθελοντές, πρόσφυγες, ντόπιοι. Άλλοι πίνουν καφέ, άλλοι αναζητούν πρόσβαση στο δίκτυο. «Κοπεγγάγη γίναμε»²,

² ΔΝ, 51, Περιβαλλοντικά, Καταγωγή Θεσσαλία, Κάτοικος Μυτιλήνης. Ηχογραφημένη Συνέντευξη, Ιούνιος 2018

μου διηγείται με ειρωνική πικρία ο συνομιλητής ΔΝ. Όλοι έχουν πρόσβαση στη νοσταλγία. Μια Γερμανίδα συνομιλήτρια που ζει πάνω από τριάντα χρόνια στο νησί ανακαλεί κάποια αγνότητα της δεκαετίας του 1980, τότε που ο τόπος ήταν καλά κρυμμένο μυστικό. Προβληματισμοί για τη νέα πραγματικότητα που συνήθως συνοδεύονται από σχόλια για τα δυσεύρετα πλέον σπίτια και τα ανεβασμένα ενοίκια, αν έχει κάποιος την τύχη να βρει. Δε συμβαίνει το ίδιο σε όλους τους χώρους κοινωνικότητας. Πολλοί απαγορεύουν την είσοδο με κριτήριο το χρώμα και την ενδυμασία. Ο ΔΝ παραλληλίζει το ζήτημα με αυτό της απαγόρευσης της εισόδου σε Αλβανούς μετανάστες δεκαπέντε χρόνια πριν.

Τα πρωινά η πολυκοσμία της Ερμού έχει και αυτή πλούσια παλέτα χρωμάτων και ενδυμασιών. Κάποιοι ηλικιωμένοι κάθονται στα παγκάκια και κοιτούν με απορία. Αν κάποιος πλησιάσει και αφουγκραστεί, θα τους ακούσει να μονολογούν νευρικά κάτι για μαύρους. Θα αναρωτηθεί κατά πόσο η γαλήνη της συνύπαρξης είναι φαινομενική.

Δέκα χιλιόμετρα βόρεια της πρωτεύουσας βρίσκεται ο καταυλισμός της Μόριας. Χώρος οριοθετημένος με τρίμετρα συρματοπλέγματα, τόπος διαμονής της πλειοψηφίας των εκτοπισμένων ανθρώπων. Εμφανώς συνωστισμένος, έχει ήδη απλωθεί και στους διπλανούς ελαιώνες. Πολλοί είναι αυτοί που μπαινοβγαίνουν, περπατούν στον αγροτικό δρόμο, κάθονται στις καντίνες, περιμένουν το λεωφορείο. Η σειρά των παρκαρισμένων αυτοκινήτων των εργαζόμενων ξεπερνά το χιλιόμετρο. Στη απέναντι πλαγιά απλώνεται το ομώνυμο χωριό. Απαριθμεί δυο χιλιάδες κατοίκους. Τέσσερις φορές λιγότεροι από τους νέους γείτονες, κατά το εθνογραφικό παρόν. Μια γνώριμη δημογραφική ανησυχία παίρνει σάρκα και οστά με χωροχρονικά συμπιεσμένο τρόπο.

Η Λέσβος δεν υπήρξε μόνο πέρασμα για εκατοντάδες χιλιάδων κόσμου από την Ανατολή. Κατέστη τόπος συνάντησης όταν η Δύση ένωσε την συλλογική ανάγκη να βοηθήσει, να σώσει, να μελετήσει, να διαχειριστεί. Ήταν και αυτή μια μαζική μετακίνηση. Το νησί μετατοπίστηκε από την άκρη της Ευρώπης στο κέντρο της παγκόσμιας προσοχής. Τόπος προσέλκυσης μιας ιδιόμορφα ετερόκλητης μάζας ανθρώπων που απέκτησε πολλαπλούς συμβολισμούς και πολιτικές σημασίες. Η επίσκεψη διασημοτήτων, με αποκορύφωμα αυτή του Πάπα, την έστειψε ως το νησί της «ελπίδας»³. Τη στιγμή που προσφερόταν θερμές αγκαλιές και γυαλιστερές αλουμιένιες κουβέρτες, μια μια οι χώρες,

³ Ενδεικτικά:

<http://www.ekathimerini.com/208005/article/ekathimerini/news/pope-brings-hope-to-migrants-chastise-s-leaders-in-lesvos-visit>

αρχικά της ανατολικής Ευρώπης, έκλειναν τα σύνορά τους, κάτι που επισφραγίστηκε από την συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας του Μαρτίου 2016. Δύο χρόνια αργότερα ο ίδιος τόπος είχε μετατραπεί σε νησί της «απόγνωσης»⁴.

Η μεταστροφή αυτή ενώ αφορά τις συνθήκες και προοπτικές των εκτοπισμένων ανθρώπων, δεν άφησε ανεπηρέαστη την τοπική κοινωνία. Ζήτημα που αποτελεί το κεντρικό ερώτημα της εργασίας. Αφορμή της ενασχόλησης μου στάθηκαν τα γεγονότα της 22 Απριλίου 2018, όταν σημειώθηκε βίαια επίθεση εναντίων ομάδας Αφγανών που είχαν για μέρες συγκεντρωθεί στην κεντρική πλατεία της Μυτιλήνης διαμαρτυρόμενοι για τον εγκλεισμό τους. Δεν ήμουν παρών ο ίδιος. Χωρίς να γνωρίζω ακόμα την έκταση των επεισοδίων, την επόμενη μέρα ένιωσα βλέμματα και ψίθυρους καχυποψίας καθώς εκτελούσα καθημερινές συναλλαγές στην πόλη. Ένιωσα περισσότερο Άλλος απ'όσο όταν είχα πρωτοέρθει. Η ένταση γινόταν αντιληπτή με το δέρμα.

Τις επόμενες μέρες βρέθηκα σε συζητήσεις που εκτός από επιβεβαίωση της αγανάκτησης εξέφραζαν την πεποίθηση περί ισλαμοποίησης του νησιού. Ένα βράδυ ενώ βρισκόμουν σε ένα κατάστημα, δυο περαστικοί τραγουδούσαν εύθυμα κάτι στα αραβικά. Οι θαμώνες συνοφρυώθηκαν. «Και γιατί να είναι στεναχωρημένοι;», αναρωτήθηκαν σκωπτικά. Η δυσθυμία πλέον εκφραζόταν ανοιχτά. Είχε πάρει διαστάσεις που ξεπερνούσαν την ανησυχία για τις αυξανόμενες κλοπές και τη δυνητική υγειονομική απειλή. Το περιεχόμενο της έμοιαζε μακρινό από τις δικές μου αντιλήψεις.

Αναζητώντας την τοπική κοινωνία

Η νύχτα της πλατείας Σαπφούς δεν ήταν απλά μια επίθεση φυλετικής διάκρισης. Ήταν μια συμβολική μάχη, πού όπως θα διαπίστωνα είχε τη δική της προϊστορία. Τη στιγμή που η τοπική κοινωνία διεκδικούσε την κυριαρχία του χώρου, εξέφραζε προβληματισμό για τον τρόπο που εξελίχτηκε. «Δεν είχαμε εδώ τέτοια», άκουγα σε άτυπες συζητήσεις, ενώ μέρος του τύπου αντέδρασε με κατακραυγή και πυροδότησε νομικές διαδικασίες κατά όσων

⁴ <https://www.nytimes.com/2018/03/29/world/europe/greece-lesbos-migrant-crisis-moria.html>

επιτιθέμενων αναγνωρίστηκαν από φωτογραφικό υλικό. Η συμβολική μάχη, εμπεριέχει εσωτερική πολιτική σύγκρουση, σε μεγάλο βαθμό επώνυμη.

Μεθοδολογική μέριμνα μου υπήρξε να καλύψω όσο το δυνατόν ευρύτερο φάσμα ανθρώπων που απαρτίζουν το γενικευτικό σύνολο που περιγράφει ο όρος τοπική κοινωνία. Είχα να αντιμετωπίσω προκαθορισμένες συνιστώσες διαχωρισμού, με κυριότερη αυτή της καταγωγής. Οι «ντόπιοι» και οι «μέτοικοι», αυτοχαρακτηρίζονται και σε μεγάλο βαθμό αυτο-διαχωρίζονται κατά αυτό τον τρόπο. Οι δεύτεροι, σχηματίζουν ένα σύνολο που απαρτίζεται από φοιτητές, εκπαιδευτικούς, στρατιωτικούς, διοικητικούς υπαλλήλους, και μεταξύ άλλων, ανθρώπων που αναζητούν την αποκέντρωση και μια «καλύτερη ποιότητα ζωής». Ένα σημαντικό υποσύνολο αυτών έχει συγκεκριμένο πολιτικό χαρακτήρα, πλέον άρρηκτα συνδεδεμένου με την ενεργή, όπως θα φανεί παρακάτω, ιστορικά ορισμένη αλληλεγγύη προς τους αφιχθέντες. Λόγω της ιστορίας αυτής, καθώς και συχνά στυλιστικών παραγόντων, αλλά και της αυξημένης κινητικότητας σε συγκεκριμένους χώρους του νησιού, χαρακτηρίζονται από υψηλή αναγνωρισιμότητα, σε αντίθεση με άλλους, επίσης «μέτοικους».

Η κατηγορία «ντόπιοι», δεν είναι τόσο απλή όσο ακούγεται. Αντιθέτως, έχει σχετικό χαρακτήρα που δεν γίνεται άμεσα εμφανής, είναι όμως εξίσου σχετικός όσο ή έννοια του «ξένου», ζήτημα στο οποίο θα αναφερθώ στο δεύτερο κεφάλαιο. Στη Μυτιλήνη, κάποιος μπορεί να έχει καταγωγή από την πόλη ή από άλλα χωριά της Λέσβου. Στα χωριά μπορεί να είναι «ντόπια/ος» ή «παντρεμένος». Το τελευταίο μένει στην αρσενική κλήση καθώς επικρατεί το μητροτοπικό σχήμα έγγαμης εγκατάστασης. Δεν είναι λίγοι αυτοί αυτοί που έχουν επιστρέψει από τόπους μετανάστευσης, εντός και εκτός Ελλάδας. Μπορεί να φέρουν το χαρακτηριστικό αυτό στους τρόπους κλήσης, όπως ο «Αυστραλός», μπορεί να θεωρούνται ταυτόχρονα «ξένοι» και «δικοί μας». Πολλοί μένουν στην Αθήνα και άλλα σημεία της χώρας, όμως θεωρούν τον εαυτό τους ντόπιους που δικαιωματικά συμμετέχουν στα κοινά. Τείνουν να επισκέπτονται τον τόπο καταγωγής τους το καλοκαίρι.

Στην μετά το 2015 εποχή προκύπτει μια ακόμα σημαντική κατηγορία: Αυτοί που εργάζονται στο «προσφυγικό», είτε σε Μη Κυβερνητική Οργάνωση, είτε σε κρατική υπηρεσία. Μια κατηγορία που επίσης χωρίζεται σε υποσύνολα εντοπιότητας. Η βαρύτητα που καθιστά την κατηγορία αυτή ιδιαίτερη, θα συζητηθεί στη συνέχεια της εργασίας.

Επιπρόσθετος μεθοδολογικός παράγοντας υπήρξε η επιλογή κοινοτήτων. Η πόλη της Μυτιλήνης αποτελεί την κύρια βάση της έρευνας, όμως συμπεριλήφθηκαν και οι κοινότητες Μόριας, Παναγιούδας και Παμφύλων σε μικρότερο βαθμό. Θέλησα να θέσω την χωρική

εγγύτητα και την, έστω οπτική, επαφή με την ετερότητα των προσφύγων ως σημείο σύγκρισης.

Οι τριάντα ηχογραφημένες αφηγήσεις που συνέλλεξα σε διάστημα έξι μηνών, μεταξύ Ιουνίου και Δεκεμβρίου 2018 αλλά και δεκάδες άτυπες αλλά εξίσου διαφωτιστικές συνομιλίες, αποτελούν τον κύριο κορμό του ερευνητικού μου υλικού και αντιπροσωπεύουν το φάσμα της τοπικής κοινωνίας με τον τρόπο που περιέγραψα παραπάνω.⁵ Σημαντική έλλειψη είναι η ηλικιακή κατηγορία 18-28 καθώς και οργανωμένα, επώνυμα μέλη των κινητοποιήσεων που συνέβησαν από το 2016, κενό που προσπάθησα να αναπληρώσω με το υπόλοιπο ερευνητικό υλικό. Οι συνομιλίες πλαισιώνονται από αναγνώσεις του τοπικού, εθνικού και διεθνή τύπου, αλλά και οπτικοακουστικό υλικό που είναι διαθέσιμο στο διαδίκτυο.

Η ανάγκη της θέσπισης του διαδικτύου ως επιπρόσθετου τόπου διερεύνησης προέκυψε μέσα από τις αρχικές συνεντεύξεις. Συνομιλητές μου ανέφεραν επανειλημμένα πως πρόκειται για τόπο λήψης και διάχυσης πληροφοριών αλλά και έντονων διενέξεων. Πράγματι διαπιστώθηκε πως συγκεκριμένα στην πλατφόρμα facebook λαμβάνουν χώρα συζητήσεις που τείνουν να αποφεύγονται σε άλλους χώρους κοινωνικότητας. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αποτελούν σύνδεσμο μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού. Δεν είναι έμφυλα διαχωρισμένα, όπως τα καφενεία.⁶ Όλοι έχουν δυνητικά πρόσβαση και ίση δυνατότητα έκφρασης. Υπάρχει δυνατότητα ρύθμισης σχετικά με τον βαθμό δημοσιότητας μιας ανάρτησης. Μπορεί να είναι ορατή από όλους ή μόνο όσους αποτελούν τον κύκλο γνωριμιών του εκάστοτε χρήστη. Η επικοινωνία είναι γραπτή, μια λιγότερο αυθόρμητη εκφορά του λόγου. Απ'ότι αποδεικνύεται στην πράξη, μια γραπτή συζήτηση μπορεί να είναι εξίσου συναισθηματικά φορτισμένη. Συναίσθημα το οποίο πρέπει να εκφραστεί είτε λεκτικά, είτε με άλλες πράξεις, όπως τη διαγραφή κάποιου χρήστη από τη λίστα γνωριμιών. Κάτι που σύμφωνα με τις μαρτυρίες συμβαίνει.

⁵ Πλαισιώνονται από τέσσερις συνεντεύξεις που μου έχει παραχωρήσει η Ομάδα Προφορικής Ιστορίας Λέσβου, με την οποία είχα την χαρά να συνεργαστώ.

⁶ Για τη σημασία του καφεeneίου ως τόπο επίτευξης ανδρικών μορφών κοινωνικότητας, ιδιαίτερα στην αγροτική Λέσβο της πρώιμης μεταπολιτευτικής περιόδου,, βλ. Παπαταξιάρχης Ευθύμιος, 1992. «Ο κόσμος του καφεeneίου. Ταυτότητα και ανταλλαγή στον ανδρικό συμποσιασμό». Στο Παπαταξιάρχης Ευθύμιος και Παραδέλλης Θεόδωρος (επιμ.). Ταυτότητες και φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα: Ανθρωπολογικές προσεγγίσεις, σ. 11-98. Αθήνα:Καστανιώτης

Ερευνητικά μου παρέιχε τη δυνατότητα αόρατης παρατήρησης κάποιων συνομιλιών μεταξύ κατοίκων. Πρόσβαση δηλαδή σε εκφορές του λόγου που δεν υπόκεινται στον αυτοπεριορισμό στον οποίο υπόκειται η ηχογραφημένη συνομιλία με κάποιον άγνωστο, ιδιαίτερα όσον αφορά πολιτικά ευαίσθητα ζητήματα.⁷ Όπως θα φανεί στη συνέχεια, το διαδίκτυο έχει παίξει σημαντικό ρόλο στη συναλλαγή και διάχυση πληροφοριών και σε εσωτερικές διαμάχες γενικότερα.

Ως κάτοικος και ερευνητής, μπόρεσα να παρακολουθήσω και να συμμετάσχω σε μια σειρά δημοσίων γεγονότων, όπως διαμαρτυρίες, πορείες, απεργίες πείνας, συνελύσεις, δίκες. Η παρατήρηση εμπλουτίστηκε από την επαγγελματική μου ιδιότητα ως μέλος κινηματογραφικών συνεργειών. Μου δόθηκε με αυτό τον τρόπο η ευκαιρία της πρόσβασης σε διαφορετικές πτυχές του θέματος, συμπεριλαμβανομένου του καταυλισμού της Μόριας, αλλά και παρατήρησης ετερόνυμων δυναμικών διαδικασιών που διαδραματίζονται καθημερινά στην παράλληλη αλλά και διασταυρούμενη με την υπόλοιπη πραγματικότητα σφαίρα που ονομάζεται «προσφυγικό».

Η εργασία εξετάζει την τοπική έκφραση ενός φαινομένου που αποτελεί αναπόσπαστο μέρος μιας παγκόσμιας πραγματικότητας και εμπεριέχει βαρύνοντα κοινά σημεία με πολιτικές εξελίξεις διεθνώς. Το τοπικό δεν παύει να συνδέεται με το εθνικό και το διεθνές. Ανασκάπτοντας τον δημόσιο λόγο, τα συμβάντα, τις αναπαραστάσεις και τις προσωπικές μαρτυρίες, επιχειρεί να καταγράψει αυτό που οι Bornemann και Ghassem-Fachandi, έχουν ονομάσει συλλογική διάθεση, ή για την ακρίβεια «Stimmung».⁸ Γερμανική λέξη που παραπέμπει στην έννοια της συλλογικής διάθεσης, ως μιας ενιαίας, χρονικά ορισμένης, συναισθηματικής κατάστασης, που ενώ έχει άμεση συνάρτηση με την ατομική διάθεση, δεν αποτελεί σύνολο της άθροισης αυτών και δεν είναι μετρήσιμη όπως για παράδειγμα θεωρείται ότι είναι η κοινή γνώμη με τη μέθοδο της δημοσκόπησης. Η διάθεση συχνά δεν είναι ενσυνείδητη, σε αντίθεση με την εκφορά γνώμης. Το ποιοτικό περιεχόμενο της επηρεάζεται σαφώς από τις επικρατούσες προσλήψεις, οι οποίες με τη σειρά τους επηρεάζονται από τις εκάστοτε αναπαραστάσεις.

⁷ Διευκρινίζω όμως και πάλι, ότι ο ψηφιακός κύκλος γνωριμιών περιέχει διαβαθμίσεις «γνωστών». Μπορεί κάλλιστα να περιέχει και άγνωστους.

⁸ Bornemann John & Ghassem-Fachandi Parvis, 2017. «The Concept of Stimmung. From indifference to xenophobia in Germany's refugee crisis» *Hau: Journal of Ethnographic Theory* 7 (3) σσ. 105–135

Η συναισθηματική συνιστώσα είναι κεντρική στη προσέγγιση που έχω επιλέξει. Πλαισιώνει και πλαισιώνεται από την γνωσιακή και ηθική πτυχή. Εξετάζει την διάδραση της ατομικής συνείδησης με τα συλλογικά προτάγματα, ειδικά καθώς η κυριαρχία αυτών εναλλάσσεται. Μέσα από την ανάκληση μνήμης του πρόσφατου παρελθόντος αλλά και ερμηνείας του παρόντος, προσπαθεί να ανιχνεύσει αυτό που η Λουίζα Παζερίνι περιγράφει ως «... η αναγνώριση του ιδιαίτερου συνδέσμου μεταξύ αυτοπροσδιορισμού και ετεροπροσδιορισμού στις στρατηγικές των υποκειμένων, μόνων ή σε σχέση με άλλους, η ικανότητα αντίδρασης, η δυνατότητα κριτικής.», καίριο μεθοδολογικό ζητούμενο στις τεχνικές της προφορικής ιστορίας.⁹

Εστιάζει με λίγα λόγια, στις προσωπικές διακυμάνσεις, τα ηθικά διλήμματα, τις ενσυνείδητες και ασυνείδητες επιλογές. Τις δυναμικές τοποθέτησης του ατόμου στην κοινότητα, την πρόσληψη του συλλογικού Εαυτού όπως διαμορφώνεται με τις μεταβαλλόμενες προσλήψεις των διαφόρων ετεροτήτων με τις οποίες συναντάται στα συγκυριακά μονοπάτια της ιστορίας.

Ακολουθώντας τις προσωπικές μαρτυρίες, φρόντισα να καταγράψω μια γενεαλογία γεγονότων. Λαμβάνοντας ως κομβικά σημεία κάποια από αυτά, και τον τρόπο που σχετίζονται με την κυρίαρχη συλλογική διάθεση, χώρισα το υλικό μου σε τρεις περιόδους, οι οποίες ανάλογα κοσμούν τα κεφάλαια που αποτελούν τον κορμό του κειμένου. Η δομή ακολουθεί αφενός μια χρονική σειρά, αφετέρου είναι χωρισμένη σε θεματικές. Τα θεωρητικά ζητήματα που προκύπτουν δεν είναι συγκεντρωμένα σε μια ενότητα αλλά βρίσκονται κατανεμημένα στις θεματικές υποενότητες.

Στο δεύτερο κεφάλαιο με τίτλο «Συνύπαρξη», αναπτύσσω το ιστορικό πλαίσιο διερευνώντας τα γεγονότα που προϋπήρξαν του 2015, όπως ανακαλέστηκαν από κάποιους από τους συνομιλητές μου, τοποθετώντας τα στο θεωρητικό πλαίσιο που έχει αναπτυχθεί γύρω από την επίτευξη μορφών κοινωνικότητας από εθνογράφους της μεταπολεμικής και σύγχρονης Ελλάδας. Αφορά μια περίοδο όπου η δράση συνυπάρχει με την αδιαφορία. Γίνεται κατανοητή η μακρά σχέση της Λέσβου με τις τάσεις μετακινήσεων ανθρώπων προερχόμενων από Ασία και Αφρική. Με φόντο την εξέλιξη της Κρίσης που βιώνει η χώρα στο σύνολο της, αναπτύσσονται μορφές κοινωνικότητας που καταφέρνουν έστω και παροδικά να συνενώσουν ανθρώπους και προθέσεις.

---

⁹ Παζερίνι Λουίζα, 1998. *Σπαράγματα του 20ού αιώνα*. Αθήνα:Νεφέλη, σ. 17

Το τρίτο κεφάλαιο με τίτλο «Μετατοπίσεις», αναφέρεται στην περίοδο των αυξημένων αφίξεων. Αναλύει τις αναμνήσεις των συνομιλητών και τα δημοσιεύματα του τύπου τοποθετώντας τα στο συγκείμενο της περιόδου. Διερευνά το κλίμα της συλλογικής αλληλεγγύης, τις αποκλίσεις από αυτό, ενώ εστιάζει στα διλήμματα, τις αντιφάσεις και την ευθραυστότητα των σχέσεων που συγκροτούνται. Μετατοπίσεις σωματικές, νοητικές, ηθικές.

Το τέταρτο κεφάλαιο τιτλοφορείται «Εγκλεισμός». Αποτελεί τον κορμό της έρευνας, και αναφέρεται στην περίοδο που ακολουθεί την υπογραφή της Συμφωνίας ΕΕ-Τουρκίας. Καταγράφει την επικράτηση του φόβου, την εμφάνιση του μίσους, τις διαδικασίες της καχυποψίας. Η πραγματικότητα τίθεται υπό διεκδίκηση. Η ψηφιακή σφαίρα αποδεικνύεται κρίσιμη. Πολιτισμικά σύμβολα, πεποιθήσεις και τελικά η ίδια η αλήθεια, αναδύονται ως αντικείμενα σύγκρουσης. Ζητήματα που οδηγούν σε πιο ενδοσκοπικές όψεις της έρευνας, σχετικά με τον συλλογικό Εαυτό, αλλά και την αναζήτηση του διεθνούς πολιτικού πλαισίου εντός του οποίου ο εσωτερικός διχασμός συνηχεί με φαινόμενα που διαδραματίζονται σε διαφορετικές επιφάνειες του πλανήτη.

2. Συνύπαρξη

Η φράση «προσφυγική / μεταναστευτική κρίση» υποτίθεται πως περιγράφει ένα συγκεκριμένο φαινόμενο με αρχή και τέλος. Η χρήση όμως της Λέσβου και των άλλων νησιών του ανατολικού αιγαίου ως πέρασμα προς την Ευρώπη, έχει πολύ μακρύτερη ιστορία. Αντίστοιχο χρονικό βάθος έχει και η δράση τόσο ενός μέρους της τοπικής κοινωνίας με το ζήτημα, όσο και η ανάμιξη ανθρώπων από χώρες της Ευρώπης.

Γνώση

Ορμώμενος από το υλικό των αφηγήσεων, ξεκινώ τη δική μου εξιστόρηση από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 και την ίδρυση του Πανεπιστημίου του Αιγαίου. Κάποιοι συνομιλητές το ανέφεραν ως την προηγούμενη ανάμνηση, είτε δική τους είτε άλλων καθώς οι ίδιοι ήταν παιδιά, μαζικών και έντονων κινητοποιήσεων κατοίκων της Μυτιλήνης με σκοπό την προστασία των συμφερόντων τους, όπως οι ίδιοι το εκλαμβάνουν. Το ζήτημα επικεντρωνόταν στο επικείμενο κλείσιμο της Παιδαγωγικής Ακαδημίας, που ήταν μια εδραιωμένη πηγή εσόδων αλλά και σπουδαστική διέξοδος για παιδιά του νησιού. Όπως μου εξηγεί συνομιλητής που βίωσε τα γεγονότα από την πλευρά του πανεπιστημίου, οι κινητοποιήσεις στηριζόταν από την τότε δημοτική αρχή και αποτελούσαν έκφραση, αφενός αντιπολιτευτικής αντιπαράθεσης και αφετέρου μιας μακράς δυσπιστίας ενός τύπου που εκλαμβάνει τον εαυτό του ως περιθωριακό και αμελημένο, έναντι της κεντρικής κρατικής εξουσίας. Η περιθωριακή αντίληψη του εαυτού αποτελεί κεντρικό ζήτημα και στην περίοδο που πραγματεύεται η παρούσα μελέτη.¹⁰ Έχει τις καταβολές της σε μια από τις σημαντικότερες από τις μετατοπίσεις που έχει βιώσει το νησί, όταν προσαρτήθηκε στο

¹⁰ Ο Ε. Παπαταξιάρχης τοποθετεί τις εκφράσεις του αντικρατισμού στον τόπο εκφοράς της ανδρικής κοινωνικότητας, το καφενείο, όπου η εξισωτική παρέα ρακοποσίας που απαρτίζεται από τα χαμηλά στρώματα αντιπαραβάλλεται από αυτή των υψηλότερων που πίνουν καφέ και προτιμούν την λειτουργική συνδιάλεξη με τους δημόσιους υπαλλήλους.

Βλ. Παπαταξιάρχης Ευθύμιος, 1990. «Δια την σύστασιν και ωφέλειαν της κοινότητος του χωρίου»: σχέσεις και σύμβολα εντοπιότητας σε μια αιγαιακή κοινωνία». Στο : Κομνηνού Μαρία και Παπαταξιάρχης Ευθύμιος(επιμ.). *Κοινότητα και Ιδεολογία: Ο Κωνσταντίνος Καραβίδας και η Προβληματική των Κοινωνικών Επιστημών*, Αθήνα: Παπαζήσης, σσ.332-372.

Ελληνικό κράτος το 1912 και η στρατηγική του τοποθεσία μεταλλάχθηκε σε ζώνη παραμεθορίου.¹¹ Έχει χαραχτεί στη συλλογική μνήμη ως το «Κόκκινο Νησί», μια αναφορά στην αντιστασιακή δράση κατά τον Β΄ ΠΠ και την έλλειψη κρατικής ενασχόλησης.¹² Η ίδρυση του Πανεπιστημίου,¹³ μια ακόμα μετατόπιση μικρότερης κλίμακας αποδείχθηκε τελικά κεντρομόλος, ωφέλιμη και πλέον αποδεκτή.

Αόρατοι Ξένοι

Μια δεύτερη σύνδεση του Πανεπιστημίου που αναδύεται μέσα από τις συνομιλίες, είναι αυτή με τα κινήματα αλληλεγγύης που πραγματοποιήθηκαν το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 2000. Όπως μου εξηγεί ο ΥΠ, το έναυσμα της δημιουργίας της ομάδας «Προσφυγή», μια από τις συλλογικότητες που δημιουργήθηκαν, δόθηκε εντός του πανεπιστημίου στο οποίο φοιτούσε. Εκεί ενημερώθηκε για τη λειτουργία και τις συνθήκες που επικρατούσαν στο κέντρο κράτησης της Παγανής, κάτι που του προκάλεσε έκπληξη λόγω του ότι «δεν ακουγόταν τίποτα στο νησί .... [αλλά και εμείς] τίποτα άλλο δεν ξέραμε για το προσφυγικό...».¹⁴

Ακολούθησαν ζυμώσεις με αντίστοιχες ομάδες στην Αθήνα, αλλά και συγκυριακή συνάντηση με μέλη μιας οργάνωσης που περιγράφει τον εαυτό της ως τον μεγαλύτερο οργανισμό προάσπισης των συμφερόντων των μεταναστών με έδρα την Γερμανία και έτος ίδρυσης το 1986. Προέκυψε συνεργασία με σκοπό την σύνταξη μιας έκθεσης για την κατάσταση που επικρατούσε στα νησιά του ανατολικού αιγαίου. «Η αλήθεια είναι πικρή,

¹¹ Βλ Papataxiarchis Efthimios, 1999. "A contest with money: gambling and the politics of disinterested sociality in Aegean Greece." Στο Papataxiarchis Efthimios, Stewart Michael, Day Sophie (επίμ.) *Lilies of the field: marginal people who live for the moment*, Boulder, CO: Westview. Σ. 158-175.

¹² Εξεφρασμένο με υψηλά ποσοστά που συγκέντρωνε το ΚΚΕ στις εκλογές (και πριν τον πόλεμο), στιγματισμένο από υψηλά ποσοστά μετανάστευσης

¹³ Ο Παναγιώτης Πανόπουλος αναφέρει πως η ίδρυση του τμήματος αυτού αλλά και των περιφερειακών πανεπιστημίων γενικότερα υπήρξε αποτέλεσμα της προσπάθειας του κράτους για αναδιάρθρωση της ανώτατης εκπαίδευσης, ενώ το γεγονός της ίδρυσης συγκεκριμένα του τμήματος κοινωνικής ανθρωπολογίας σε μη κεντρικό πανεπιστήμιο, σηματοδοτεί την συμβολική σημασία που έφερε το γνωστικό αντικείμενο ως νεωτεριστική αλλά και εναλλακτική προσέγγιση έναντι στην κυρίαρχη δομή των σπουδών της εθνορομαντικής παράδοσης σπουδών ιστορίας, αρχαιολογίας και λαογραφίας. Γεγονός που εισήγαγε την δυνατότητα μελέτης της πολιτισμικής ετερότητας, διαρρηγνύοντας έτσι τη μονοπολιτισμικό χαρακτήρα που είχαν πρωτύτερα οι κοινωνικές επιστήμες. Βλ. Panopoulos Panayotis, 2003, "Between self and others. The academic establishment of Greek Anthropology", Στο Dracle Dore, Edgar Iain and Schippers Thomas (επιμ.) *Educational Histories of European Social Anthropology*, NY: Berghan Books, σ. 193-205

¹⁴ ΥΠ, 40, κοινωνιολόγος, καταγωγή Θεσσαλονίκη/κάτοικος Μυτιλήνης, ηχογραφημένη συνέντευξη Μυτιλήνη, Σεπτέμβριος 2018

όμως πρέπει να ειπωθεί», τιτλοφορείται το κείμενο που δημοσιεύτηκε και παρουσιάστηκε το 2007 στις Βρυξέλλες.¹⁵ Στο εξώφυλλο, η φωτογραφία μιας λαστιγένιας βάρκας προασαραγμένης σε κάποια παραλία, φαντάζει σήμερα ως προάγγελος του πλήθους αντίστοιχων εικόνων που έτυχαν διεθνούς προβολής το 2015. Βασισμένο σε μαρτυρίες των ίδιων των μεταναστών, το κείμενο περιγράφει τις βίαιες πρακτικές παράνομης επαναπροώθησης από τα λιμενικά σώματα Ελλάδας και Τουρκίας, τις εξίσου βίαιες και άθλιες συνθήκες κράτησης στα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου, καθώς και την επιμονή των μεταναστών να περάσουν τα σύνορα παρόλη την βία στην οποία υπόκεινται. Η Λέσβος περνάει στο επίκεντρο της προσοχής όσον αφορά τους κύκλους ενασχόλησης με ζητήματα μετανάστευσης και ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά και τα σχετικά θεσμικά όργανα της ΕΕ.

Κορύφωση αυτών των συναντήσεων υπήρξε η οργάνωση του No Border Camp το καλοκαίρι του 2009, που απέκτησε μια δυναμική 500 περίπου ατόμων. Οι συμμετέχοντες περιγράφονται ως «πολύ έμπειροι» σε θέματα μετανάστευσης, παρόλα αυτά όταν βρέθηκαν στο κέντρο της Παγανής, «πολλοί άρχισαν να κλαίνε», όπως συνεχίζει η ίδια περιγραφή θέλοντας να τονίσει τις ασυνήθιστα (για τα ευρωπαϊκά δεδομένα) άσχημες συνθήκες που επικρατούσαν. Η συγκυρία της αλλαγής της κυβέρνησης τον Οκτώβριο του 2009, μαζί με τον απόηχο των διαδηλώσεων του No Border κινήματος αλλά και των αλληπαλληλων εξεγέρσεων από τους κρατούμενους είχε ως αποτέλεσμα να δρομολογηθεί το κλείσιμο του «κολαστηρίου», όπως τελικά το χαρακτήρισε ο τότε νέος αρμόδιος υπουργός.¹⁶ Περιέργως, τα γεγονότα ακολούθησε η διακοπή αφίξεων μέσω θαλάσσης μέχρι το 2012.

Η Λέσβος όμως είχε πάρει το πρώτο βάπτισμα ενός τόπου με συμβολική αξία αναφορικά με διαμαρτυρίες εναντίον των πρακτικών των επίσημων φορέων ως καταπατητών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Όπως διαπιστώνει η Κατερίνα Ροζάκου, η εμφάνιση συλλογικοτήτων σαν την ομάδα «Προσφυγή», αποτελούν τμήμα του λόγου περί εθελοντισμού ως αναπόσπαστο μέρος της κοινωνικής αλληλεγγύης και της δημοκρατίας, που εμφανίστηκε σε θεσμικό επίπεδο από την ΕΕ κατά τη δεκαετία του 1990.¹⁷ Ο εθελοντής παράγεται ως η επιτομή του Έλληνα και Ευρωπαϊού πολίτη, ενώ «οι έννοιες της “πολυπολιτισμικότητας” και του “κοινωνικού αποκλεισμού” κυριαρχούν στο πολιτικό

¹⁵ <https://www.proasyl.de/material/the-truth-may-be-bitter-but-it-must-be-told/> (21-03-2019)

¹⁶ <https://www.tovima.gr/2009/11/19/society/pagani-i-amartwii/> (21-03-2019)

¹⁷ Ροζάκου Κατερίνα, 2013, “Ο εθελοντισμός στη σύγχρονη Αθήνα: Εναλλακτικές εκδοχές της κοινωνικότητας”, Στο Ροζάκου Κατερίνα, Γκαρά Ελένη, Γιαννιτσιώτης Γιάννης(επιμ.) *Ελληνικά Παράδοξα: Κοινωνία πολιτών πατρωνία και βία*. Αθήνα:Αλεξάνδρεια, σ. 239-264

λεξιλόγιο της αριστεράς στο πλαίσιο μιας ρητορικής ενσωμάτωσης και εξισωτισμού». ¹⁸ Έτσι, η ενασχόληση με θέμα τη μετανάστευση αποκτά κεντρική θέση στις δράσεις. Η έννοια του πρόσφυγα «συνιστά μετωνυμία ... ανθρώπων που στερούνται την ιδιότητα του πολίτη». ¹⁹

Ορατοί Ξένοι

Τα γεγονότα που περιβάλλουν το κέντρο της Παγανής, θίγουν το ζήτημα των πολιτικών του επίσημου κράτους αναφορικά με την μετανάστευση, αλλά και την σχέση αυτών με τις δράσεις και αντιλήψεις των πολιτών. Όπως αναφέρει η Heath Cabot στην μελέτη των πρακτικών εξέτασης αιτήσεων ασύλου, η Ελλάδα έχει πολλαπλώς βρεθεί αφενός στο κατηγορητήριο της ΕΕ αναφορικά με τις πρακτικές καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αφετέρου στο στόχαστρο των ΜΚΟ που υπερασπίζονται αυτά, οι οποίες αξιολόγησαν τη προβληματική κατάσταση που επικρατούσε ως ευκαιρία δημοσιοποίησης των δράσεων και απαιτήσεων τους. Περιγράφει μια εδραιωμένη κουλτούρα καχυποψίας και άσκησης βίας από την αστυνομία ενώ αναφέρεται στη στρατικοποίηση που είχε επιβληθεί στην Αθήνα, τη στιγμή που η γραφειοκρατική ολιγωρία τοποθετεί τους αιτούντες σε μια μακρόχρονη κατάσταση μεθοριακότητας, όσον αφορά την υπόστασή τους ως πολιτών, και αορατότητας όσον αφορά την υπόστασή τους ως συνανθρώπων που διεκδικούν την συνύπαρξη στον ίδιο τόπο, σε προσωρινή ή μονιμότερη βάση. ²⁰

Για να κατανοήσουμε αυτή τη συγκεκριμένη συνθήκη, θα πρέπει να ανατρέξουμε στις θεωρητικές προσεγγίσεις των κοινωνικών σχέσεων στο πλαίσιο της ολοένα αυξανόμενης ανάγκης για συνύπαρξη σε έναν τόπο, ανθρώπων με πολιτισμικά διαφορετικές ταυτότητες. Η Λέσβος υπήρξε κατεξοχήν τόπος τέτοιων συναντήσεων στην πρόσφατη ιστορία και η μεταπολεμική Ελλάδα κατεξοχήν τόπος ανάδυσης θεωρητικών προσεγγίσεων ζητημάτων ορισμού του (ατομικού / συλλογικού) Εαυτού και Άλλου και τις πιθανές διατάξεις που αυτός

¹⁸ Στο ίδιο, σ 250.

¹⁹ Στο ίδιο, σ. 253

²⁰ Cabot Heath, 2014. *On the Doorstep of Europe: Asylum and Citizenship in Greece*, University of Pennsylvania Press.

Η μελέτη της αφορά χονδρικά την περίοδο 2006-2012. Στο διάστημα αυτό αλλά και αργότερα έχουν υπάρξει νομοθετικές και οργανωτικές προσπάθειες βελτίωσης. Όπως περιγράφει η ίδια, φαινομενικές αλλαγές όπως η στολή αλλά και ο τρόπος συμπεριφοράς των αστυνομικών, δεν μεταφράζονται αναγκαστικά σε βελτίωση της σειράς προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι αιτούντες άσυλο.

λαμβάνει ανάλογα με το κοινωνικό συγκείμενο, δημιουργώντας εκδοχές του Δικός μας / Ξένος.

Με βάση το πλήθος των εθνογραφικών μελετών της Ελλάδας, ο Ευθύμιος Παπαταξιάρχης επισημαίνει την ανάδειξη της σχετικότητας αυτών των εννοιών ως κεντρική στη κατανόηση των μηχανισμών συγκρότησης της ταυτότητας.²¹ Σε αυτό το πλαίσιο η ετερότητα ορίζεται ως το «αντεστραμμένο είδωλο της ταυτότητας ... [που] περιέχει αρνητικά αξιολογικά γνωρίσματα που καθιστούν τον “άλλο” υποδεέστερο». ²² Σε ένα τοπίο έντονου ανταγωνισμού, εκδοχές συνοχής επιτυγχάνονται μέσω εναλλασόμενων συμμαχιών οι οποίες συνάπτονται μέσω συγκεκριμένων πρακτικών κοινωνικότητας.²³ Ένας κοινωνικός μηχανισμός που περιγράφεται ως *τμηματικότητα*. Μια δυναμική αναδιάταξη των σχέσεων δηλαδή που επιτρέπει την διεύρυνση των συσσωματώσεων πέρα από τη βασική οικιακή μονάδα, και άρα της ίδιας της ταυτότητας. Θεμελιώδες πρόταγμα των πρακτικών κοινωνικότητας παραμένει η επίτευξη της ομοιότητας, η οποία σε ρητορικό επίπεδο μορφώνεται με όρους εξισωτισμού, στην πραγματικότητα όμως επιβεβαιώνει υφιστάμενες ιεραρχίες.²⁴ Η φιλοξενία αποτελεί βασικό παράδειγμα τέτοιων πρακτικών. Ο φιλοξενούμενος απολαμβάνει τη δυνατότητα συνύπαρξης, όμως εντός συγκεκριμένου πλαισίου που καθορίζει τις σχέσεις εξουσίας και τα χωροχρονικά όρια της συνύπαρξης. Στα πλαίσια της ευπλαστότητας των ορίων ακολουθώντας τη τμηματική λογική, υπάρχει η δυνατότητα υπέρβασης αυτού του πλαισίου, μόνο όμως υπό την προϋπόθεση υιοθέτησης της ταυτότητας του οικοδεσπότη, δηλαδή την εξομοίωση.²⁵ Η πρακτική της φιλοξενίας έτσι, εμπεριέχει δομικά την δυσανεξία στην πολιτισμική διαφορά, ή με μία λέξη, την ξενοφοβία.²⁶

Με λίγα λόγια ο προσδιορισμός Εμείς μπορεί, ξεκινώντας από την οικιακή ομάδα, να αναχθεί σε άλλες συσσωματώσεις, όπως το χωριό, μια περιοχή, το έθνος ή και την ορθοδοξία.²⁷ Το χωριό καθίσταται μικρογραφία του έθνους. Ο γεωγραφικός τόπος αποκτά

²¹ Παπαταξιάρχης Ευθύμιος, 2006. “Τα άχθη της ετερότητας: Διαδικασίες διαφοροποίησης στην Ελλάδα του Πρώιμου 21ου αιώνα”. Εισαγωγή στο Παπαταξιάρχης Ευθύμιος (επιμ.), *Περιπέτειες της ετερότητας: Η παραγωγή της πολιτισμικής διαφοράς στην σημερινή Ελλάδα*, Αθήνα:Αλεξάνδρεια, σ. 1-85.

²² Στο ίδιο, σ. 29

²³ Στο ίδιο, σ.31

²⁴ Στο ίδιο, σ.33-34

²⁵ Παπαταξιάρχης Ευθύμιος, 2015. “Οι περιπέτειες της ετερότητας καλά κρατούν.” *Πρόλογος της Β΄ έκδοσης του Περιπέτειες της ετερότητας: Η παραγωγή της πολιτισμικής διαφοράς στην σημερινή Ελλάδα*, Αθήνα:Αλεξάνδρεια, σ. xxι

²⁶ Στο ίδιο, σ. xxiii

²⁷ du Boulay Juliet, 1991. «Strangers and Gifts: Hostility and Hospitality in rural Greece». *Journal of Mediterranean Studies* 1, σ. 27-53

κεντρική σημασία στην υπόσταση συγκρότησης του εαυτού, υπερβαίνοντας (όχι όμως καταρρίπτοντας) το θρησκευτικό ανήκειν των οθωμανικών χρόνων και τις μεταφορές του αίματος. Το έθνος απαρτίζεται από μια σειρά ανταγωνιστικών εντοπιότητων, που αποτελούν διαβαθμισμένη εξουσιαστική δομή σχηματισμένη από πολλές περιφέρειες περιστρεφόμενες γύρω από ένα κέντρο και αντίστοιχη κατανομή συμβολικού κεφαλαίου.²⁸

Όπως ανέφερα στους μεθοδολογικούς προβληματισμούς της εισαγωγής, οι τμηματικοί ορισμοί συλλογικοτήτων στην περίπτωση της Λέσβου υπήρξαν μια συνεχής παράμετρος στην έρευνά μου. Οι συνομιλητές εναλλάσσουν διαρκώς εκδοχές του ανήκειν προβάλλοντας έτσι σύνθετες όψεις του Εαυτού, με συνδυασμούς συγγένειας και εντοπιότητας.²⁹

Στο εθνογραφικό παρόν και χωριό της Juliet du Boulay (δεκαετία 1970/ βόρεια Εύβοια), ο Ξένος τίθεται αντικείμενο διεκδίκησης για το ποιο σπιτικό θα έχει την τιμή να παρέχει φιλοξενία. Αντιπροσωπεύει τον εξωτερικό κόσμο, δεν συνιστά απειλή γιατί δεν διεκδικεί τα λιγοστά υλικά αγαθά που αποτελούν αντικείμενο σύγκρουσης για την υπόλοιπη κοινότητα και δεν σκοπεύει να μείνει μόνιμα. Απελευθερώνει έτσι το ιδανικό της γενναιοδωρίας από τις κλειστές πόρτες της καχυποψίας.³⁰ ³¹ Η Jill Dubish επισημαίνει την ηθική διάσταση του χαρακτηρισμού Ξένου, εξηγώντας πως αποτελεί τρόπο ένδειξης αποδοκίμασίας ενός ατόμου από την κοινότητα.³² Οι πολλαπλές εκδοχές της ετερότητας μεταβάλλονται ανάλογα με το κοινωνικό πλαίσιο και την πρόσληψη του εαυτού.

Η Sarah Green αναφέρεται στην Αθήνα του 1965, ως μια κοσμοπολίτικη πόλη, όπου ο Ξένος αντιμετωπιζόταν με αδιαφορία και η χρήση του όρου μετανάστης ήταν ανύπαρκτη.³³ Τοποθετεί την κατασκευή του σε επίπεδο λόγου και πολιτικών στην δεκαετία του 1990 μετά

²⁸ Παπαταξιάρχης Ευθύμιος, 2006. «Τα άχθη της ετερότητας....», σ. 35-39

²⁹ Για παράδειγμα συνομιλήτρια με καταγωγή από χωριό της Λέσβου που γεννήθηκε στη Ν.Αφρική και μετακόμισε όταν ήταν 8 ετών, αφηγείται πως αντιμετωπιζόταν ως ξένη.

³⁰ du Boulay Juliet, 1991. «Strangers and Gifts...», σ. 52

³¹ Η έλευση του τουρισμού και η αστικοποίηση έχουν επηρεάσει ριζικά αυτές τις πρακτικές. Βλ. Zarkia Cornelia, 1996. Receiving Tourists but not guests on a Greek island. Στο Boissevain Jeremy (επιμ.) *Coping with tourists: European reactions to mass tourism* (Vol. 1). Berghahn Books. σ 143-173

³² Dubisch Jill, 1993. "Foreign chickens" and other outsiders: gender and community in Greece. *American Ethnologist*, 20(2) σσ. 272-287

³³ Green Sarah, 2017. "Crisis within a crisis? Foreigners in Athens and traces of transnational relations and separations". Στο Dalakoglou Dimitris and Agelopoulos Georgios (επιμ.), *Critical Times in Greece, Anthropological Engagement with the Crisis*, Routledge. σ. 112-126

Σημειώνω πως η πρόσληψη του ξένου διαφέρει ανάλογα με την καταγωγή και πως η έννοια του μετανάστη προφανώς υπήρχε για τους ίδιους τους Έλληνες που μεταναστεύουν μαζικά σε διάφορες ιστορικές περιόδους

το τέλος του ψυχρού πολέμου, την αυξημένη προσέλευση όσον αφορά τον αριθμό και την ποικιλομορφία αλλά και την αναδυόμενη τάση της ΕΕ για ενίσχυση των εξωτερικών της συνόρων τη στιγμή που απελευθέρωνε τα εσωτερικά της.³⁴

Συγκεκριμένα με την μαζική έλευση ανθρώπων από την Αλβανία σχηματίζεται ο όρος «λαθρομετανάστης». Δίνεται έμφαση στην παρανομία, όχι μόνο του τρόπου διάβασης των συνόρων αλλά και μέσω της σύνδεσης με την εγκληματικότητα. Σε πολιτικό, μιντιακό και καθημερινό λόγο, οι «λαθρομετανάστες» νοούνται με όρους οικονομικής εξαθλίωσης και προβάλλονται ως απειλή για την ιδιοκτησία και την εργασιακή κατάσταση των Ελλήνων.³⁵ Στο πλαίσιο της μακράς ανταγωνιστικής ιστορίας με τους βαλκάνιους γείτονες, η Ελλάδα προβάλλει τον εαυτό της ως πολιτισμικά ανώτερο, αντιστρέφοντας την ιεραρχική σχέση με τις χώρες της κεντρικής Ευρώπης.³⁶ Η σχετικότητα των όρων δεν εκλείπει. Όπως αναδεικνύουν επιμέρους μελέτες, οι εννοιολογήσεις των ίδιων μεταναστών μπορεί να αποκλίνουν από αυτές του κυρίαρχου λόγου ανάλογα με το συγκεκριμένο πολιτισμικό συγκείμενο.³⁷

Με τους όρους της φιλοξενίας η περίπτωση των Αλβανών μεταναστών θεωρήθηκε επιτυχής εξομοίωση και θρίαμβος της ελληνικής υπεροχής και φιλοξενίας.³⁸ Συνομιλητής μου αφηγείται σχετικά με το ζήτημα αυτό, πως στη Λέσβο πλέον «οι Αλβανοί είναι αφεντικά και οι Έλληνες εργάτες. [...] Δεν είναι κακό, καπιταλισμό έχουμε εξάλλου».³⁹ Μνήμες εμπειριών και προσλήψεων σχετικά με την προσέλευση των Αλβανών μεταναστών, προέκυψαν σε σημεία των συζητήσεων μου είτε ως ένδειξη της πρόσληψης της επιτυχούς ένταξης και συνεπώς φιλοξενίας από πλευράς γηγενών, είτε ως μέτρο σύγκρισης με

³⁴ βλ. και Βουτυρά Ευτυχία, 2013. «Πραγματοποιώντας την “Ευρώπη Φρούριο”: “Διευθετώντας” τους Μετανάστες και τους Πρόσφυγες στα Σύνορα της Ελλάδας.” *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 140(2013), σσ.57-69

³⁵ Τοπάλη Πηνελόπη 2012, «“Πρόσφυγες” στις δυτικές κοινωνίες και στην Ελλάδα: Αναπαραστάσεις, σώμα και η διαχείριση της οδύνης», στο Τρουμπέτα Σεβαστή (επιμ.), *Το προσφυγικό και μεταναστευτικό ζήτημα: Διαβάσεις και μελέτες συνόρων*. Αθήνα: Παπαζήσης

³⁶ Τρουμπέτα Σεβαστή, 2000. «Μερικές σκέψεις σχετικά με την παράσταση του «άλλου» και το φαινόμενο του ρατσισμού στην ελληνική κοινωνία». *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 101(101-102) σσ. 137-176.

³⁷ π.χ. Αθανασοπούλου Αγγελική, 2006. «Αλβανοί και Αρβανίτες». Στο Παπαταξιάρχης Ευθύμιος (επιμ.), *Περιπέτειες της ετερότητας: Η παραγωγή της πολιτισμικής διαφοράς στην σημερινή Ελλάδα, Αλεξάνδρεια*, σ. 239-266

Green Sarah, 2015, «Σε χρόνο Μελλοντα. Καθημερινές αφηγήσεις για τα ελληνοαλβανικά και ελληνοτουρκικά σύνορα», Στο Παπαταξιάρχης Ευθύμιος (επιμ.), *Πολιτικές της καθημερινότητας: Σύνορο, σώμα και ιδιότητα του πολίτη στην Ελλάδα*. Αλεξάνδρεια. σ.207-234

³⁸ Σεβαστή Τρουμπέτα, 2000, «Μερικές σκέψεις ....»

³⁹ ΛΧ / κρατικός υπάλληλος ΚΥΤ Μόρια, 28, καταγωγή/κάτοικος Γέρας Λέσβου. Ηχογραφημένη συνέντευξη Μυτιλήνη Οκτώβριος 2018

ζητήματα που αφορούν τον νέο τύπο εισερχομένων, ιδιαίτερα όσον αφορά το ζήτημα της εργατικότητας, όπως υπονοεί η παραπάνω φράση.

Με την ανατολή του 21ου αιώνα άρχισαν να σημειώνονται οι εξ ανατολών εισροές ανθρώπων, με φόντο τον «Πόλεμο εναντίον του Τρόμου». Οι αφροασιάτες ταξιδευτές πήραν σταδιακά το χρίσμα των «λαθρομεταναστών», απαλλάσσοντας τους προκατόχους τους. Στην Ελλάδα είχαν να αντιμετωπίσουν τις συνθήκες κράτησης και επεξεργασίας των αιτημάτων για άσυλο που προανέφερα. Τόσο το κράτος όσο και οι πολίτες θέτουν τη συγκεκριμένη πολιτισμική ετερότητα ως ανάξια φιλοξενίας. Τα φαινοτυπικά και θρησκευτικά χαρακτηριστικά φέρονται ως μη συμβατά. Θεωρούνται μη εξομοιώσιμα και συνεπώς οι άνθρωποι που τα φέρουν ως ανάξιοι φιλοξενίας, καταδικασμένοι στην αφάνεια και το περιθώριο.⁴⁰

Κάποιοι συνομιλητές επιβεβαίωσαν την στάση αδιαφορίας εκείνης της περιόδου, ενώ πολλοί απαντώντας στο ερώτημα της πρώτης ανάμνησης των αφίξεων ανέφεραν το 2015. «Τους είχαν κλεισμένους, οπότε δεν μας ένοιαζε...ερχόταν οικειοθελώς με τα πόδια. Καθόταν να φάνε και λοιπά, γιατί ξέραν ότι σε δύο βδομάδες θα φύγουν Αθήνα».⁴¹ «Το έβρισκα παγερά αδιάφορο. Οι ροές ήταν ελάχιστες... εκείνη την εποχή με είχε απορροφήσει η δουλειά μου».⁴²

Σύμπλευση

Η διακοπή των αφίξεων το 2009 στη Λέσβο συνοδεύτηκε από προσωρινό εφησυχασμό των δράσεων. Το 2010 η Ελλάδα ανακηρύσσεται από τον τότε πρωθυπουργό ως χώρα που έχει χάσει το κύρος και την αξιοπρέπεια της, ενώ περιγράφεται ως σκάφος έτοιμο να βυθιστεί. Η επίσημη διακήρυξη της Κρίσης μεταφράστηκε σε επιβολή λιτότητας με άμεση επίπτωση στις ανθρώπινες ζωές.

Η Ελλάδα βρίσκεται στο κέντρο της ευρωπαϊκής επικαιρότητας, αναπαριστώμενη ταυτόχρονα ως θύτης και θύμα όσον αφορά τον καταλογισμό ευθυνών. Μαζικές

⁴⁰ Παπαταξιάρχης Ευθύμιος, 2009, Στην άκρη του βλέμματος: Η κρίση της “φιλοξενίας” την εποχή των διαπερατών συνόρων, Σύγχρονα Θέματα 107, σ. 67-74.

⁴¹ ΠΓ, επιχειρηματίας, 44, καταγωγή/κάτοικος Μυτιλήνης. Εδώ αναφέρεται στην περίοδο που λειτουργούσε το κέντρο κράτησης της Παγανής. Ηχογραφημένη συνέντευξη Μυτιλήνη Ιούνιος 2018

⁴² ΛΣ, σπουδαστής 49, καταγωγή Λέσβος, κάτοικος Αθήνας. Ηχογραφημένη συνέντευξη Αθήνα Δεκέμβριος 2018

κινητοποιήσεις σηματοδοτούν τη πλήρη αποσταθεροποίηση του πολιτικού συστήματος και τη μετάθεση του κέντρου βάρους στο χαμηλότερο επίπεδο.⁴³ Η κοινωνική δράση των πολιτών και η έννοια της αλληλεγγύης λαμβάνουν νέους, ποικίλους ρόλους και σημασίες, εισχωρώντας στις ζωτικής σημασίας σφαίρες της σίτισης, της περίθαλψης και των οικονομικών δομών, εκεί όπου η αποτελεσματικότητα της πολιτείας θεωρήθηκε ελλειπής.

Το καλοκαίρι του 2012 η κυβέρνηση ανακοινώνει την επιχείρηση «Ξένιος Ζεύς», μια δέσμη μέτρων για την αντιμετώπιση των αυξανόμενων αφίξεων, ενισχύοντας τις υπάρχουσες πολιτικές μακρόχρονης κράτησης, απωθήσεων και επαναπροωθήσεων και εντείνοντας τις συλλήψεις στους δρόμους των πόλεων.⁴⁴ Παράλληλα ολοκληρώνεται η κατασκευή του φράχτη στα σύνορα του Έβρου, με αποτέλεσμα και πάλι την αλλαγή διαδρομής των ταξιδευτών προς τα νερά του Αιγαίου.

«Το χωριό του όλοι μαζί», περιγράφεται ως εθελοντική συλλογικότητα ή ως δίκτυο εθελοντικών οργανώσεων και ενεργών πολιτών Λέσβου.⁴⁵ Σήμανε τη σύμπλευση υπαρκτών οργανώσεων του νησιού με διαφορετικά πεδία δράσης, καθώς και μεμονωμένους πολίτες. Άνθρωποι που είχαν δραστηριοποιηθεί στη προηγούμενη φάση των αφίξεων, βρέθηκαν στο ίδιο τραπέζι με αυτούς που κινητοποιήθηκαν λόγω της Κρίσης, συμπεριλαμβανομένων οργανώσεων της εκκλησίας.

Όταν γύρω στα 50 άτομα, μεταξύ τους μικρά παιδιά και γυναίκες, έφτασαν μέσω θάλασσας στο νησί και διανυκτέρευσαν έξω από το δημοτικό θέατρο Μυτιλήνης, υπήρξε άμεση αντίδραση.⁴⁶ Αποφασίζεται η επαναχρησιμοποίηση του χώρου των κατασκηνώσεων του ΠΙΚΠΑ,⁴⁷ παρά τη μη συγκατάθεση της δημοτικής αρχής. Το συλλογικό εγχείρημα

⁴³ Παπαταξιάρχης Ευθύμιος, 2014 «Ο αδιανόητος ρατσισμός: Η πολιτικοποίηση της “φιλοξενίας” την εποχή της κρίσης.» Σύγχρονα Θέματα. τ.127, σ. 46-62.

⁴⁴ βλ. (ο.π.) και Rozakou Katerina, 2017. «Solidarians in the land of Xenios Zeus». Στο Dalakoglou Dimitris and Agelopoulos Georgios (επιμ.), *Critical Times in Greece, Anthropological Engagement with the Crisis*, Routledge. σ. 188-201

⁴⁵ <https://www.emprosnet.gr/apopseis/40389-horio-toy-oloi-mazi-kalesma-gia-ethelontiko-ergo>
<https://www.solidarity4all.gr/el/structure/to-xwri-o-tou-oloi-mazi> (24/03/2019)

Είναι χρήσιμο να αναφέρω κάποιες από τις βασικές ομάδες που συμμετείχαν ως ένδειξη της πλουραλιστικής σύστασης: [Αλληλεγγύη Για Όλους, Ιατρείο–Φαρμακείο Κοινωνικής Αλληλεγγύης Λέσβου, Αγκαλιά, Άμπελος, Ιερός Ναός Π. Ταξιάρχων. Συνύπαρξη & Επικοινωνία Στο Αιγαίο, Ιατρικός Σύλλογος Μυτιλήνης, Αντιρατσιστικό Παρατηρητήριο Πανεπιστημίου Αιγαίου, Ηλιαχτίδα].
https://xorioloimazi.blogspot.com/2014/12/blog-post_15.html?view=magazine (24/03/2019)
<https://siniparxi-epikoinonia.gr/2012/12/10/oso-uparxoun-anthropoi> (24/03/2019)

⁴⁶ Εξακολουθώ να αναφέρομαι στη περίοδο του καλοκαιριού του 2012

⁴⁷ Η πρώτη σύντομη χρήση του χώρου έγινε τις μέρες των κινητοποιήσεων No Border για το κλείσιμο του κέντρου της Παγανής

λαμβάνει χωρική υπόσταση αλλά και εκτενή δημοσιότητα ενώ γίνονται περαιτέρω εκκλήσεις για συμμετοχή εθελοντών. Όπως εμφατικά δηλώνουν οι ομιλητές σε συνέντευξη τύπου που δόθηκε, «...έπρεπε να πάρουμε την κατάσταση στα χέρια μας».⁴⁸

Η πρωτόγνωρη αυτή συνεργασία ετερόκλητων συντελεστών προσλήφθηκε ως παράδειγμα για όλη τη χώρα, όπου «...[κυριαρχούσε] η καχυποψία και ο φόβος».⁴⁹ Η διπλή συγκυρία στάθηκε καταλυτική στη σύμπλευση αλλά και τη διεύρυνση του νοήματος της ανθρωπιστικής αρωγής. Όπως μου επισήμανε συνομιλήτρια μου που συμμετείχε από την αρχή στις κινητοποιήσεις, για πολλούς υπήρξε κεντρική η ανάδειξη της συλλογικότητας ως απάντηση στην άνοδο της παράταξης Χρυσή Αυγή, με αφορμή βίαια επίθεση που είχαν ασκήσει μέλη της σε μετανάστη στη Λέσβο.

Οι αυξημένες πλέον αφίξεις προσφύγων είχαν βρει τις αρχές απροετοίμαστες και απρόθυμες στην αντιμετώπιση του φαινομένου.⁵⁰ Η κινητοποίηση των πολιτών είχε ήδη αποδειχθεί σημαντικά αποτελεσματικότερη, κάτι που τους έδωσε τη θέση απευθείας διαπραγμάτευσης με τις κρατικές αρχές και την δυνατότητα απαίτησης να «αναλάβουν οι αρμόδιοι τις ευθύνες τους»⁵¹, ακόμα και καθισμένοι στο ίδιο τραπέζι.

Σε επιστημολογικό επίπεδο, η αυξημένη δυναμικότητα των νέων μορφών κοινωνικότητας, αποτέλεσε ερέθισμα για τον επαναπροσδιορισμό του Πολιτικού⁵² ώστε να συμπεριλάβει πρακτικές στο επίπεδο της καθημερινότητας,⁵³ καταλύοντας παλαιότερες δυϊστικές όψεις υποστασιοποίησης της κοινωνίας και του κράτους ως αυτόνομες οντότητες, ενώ το δημόσιο ορίζεται ως το «ενδιάμεσο πεδίο ανάμεσα στον οίκο και την πόλη».⁵⁴ Η

⁴⁸ Παπαδόπουλος Γεώργιος, 2012, «ΟΛΟΙ ΜΑΖΙ», https://www.youtube.com/watch?v=t77Ee_YARaA (24/03/2019)

⁴⁹ Όπως δηλώνει εκπρόσωπος από την Αθήνα στο παραπάνω βίντεο.

⁵⁰ Μέχρι τότε δεν είχε συσταθεί δομή υποδοχής στη Λέσβο, ενώ φαίνεται πως η δημοτική αρχή ήθελε να αποφύγει την περίπτωση αυτή ώστε να προωθούνται άμεσα εκτός νησιού οι αφιχθέντες.

<https://www.emprosnet.gr/koinonia/37468-yo-syzitisi-i-dimioyrgia-kentroy-kratisis> (24/03/2019)

<https://www.emprosnet.gr/koinonia/37580-de-tha-xanazisoyme-ton-efialti> (24/03/2019)

⁵¹ <http://xorioloimazi.blogspot.com/2013/04/blog-post.html> (24/03/2019)

⁵² Λυριντζής Χρήστος και Παπαταξιάρχης Ευθύμιος, 2013. «(Ανα)θεωρήσεις του πολιτικού. Συγκλίσεις και αποκλίσεις στην ανθρωπολογία και την πολιτική επιστήμη», Στο Ροζάκου Κατερίνα, Γκαρά Ελένη, Γιαννιτσιώτης Γιάννης(επιμ.) *Ελληνικά Παράδοξα: Κοινωνία πολιτών πατρωνία και βία*. Αθήνα:Αλεξάνδρεια

⁵³ Παπαταξιάρχης Ευθύμιος, 2015. «Εκκρεμείς Διαφορές. Σύνορο, σώμα και εθνοπολιτισμική υποκειμενικότητα στην καθημερινή πολιτική πράξη». Στο Παπαταξιάρχης Ευθύμιος (επιμ.), *Πολιτικές της καθημερινότητας: Σύνορο, σώμα και ιδιότητα του πολίτη στην Ελλάδα*. Αθήνα:Αλεξάνδρεια

⁵⁴ Ροζάκου Κατερίνα. Γκαρά Ελένη, Γιαννιτσιώτης Γιάννης, 2013. «Τόποι του πολιτικού. Δημόσια κοινωνικότητα και βία στην Ελλάδα». Εισαγωγή στο Ροζάκου Κατερίνα, Γκαρά Ελένη, Γιαννιτσιώτης Γιάννης(επιμ.) *Ελληνικά Παράδοξα: Κοινωνία πολιτών πατρωνία και βία*. Αθήνα:Αλεξάνδρεια. σ. 29

έννοια της κοινωνίας πολιτών εξετάζεται γύρω από τον άξονα της (θετικής και αρνητικής) αμοιβαιότητας, στο συνεχές του οποίου μπορούμε να συλλάβουμε το σύνολο των πρακτικών που παράγουν κοινωνικότητα. Όπως επισημαίνεται, η εξιδανίκευση της σε πλαίσια του κανονιστικού λόγου, αποκρύπτει τις σκοτεινές όψεις της.⁵⁵

Βασικό παράδειγμα αυτού αποτελεί η άνοδος της Χρυσής Αυγής, μιας παράταξης αυτοπροσδιοριζόμενης ως λαϊκής και εθνικιστικής που υιοθετεί ως θεμελιώδη θέση το «τέλος της λαθρομετανάστευσης».⁵⁶ Ο Τρύφων Μπαμπίλης αναδεικνύει την ιστορική σύνδεση της με την Δικτατορία του 1968, τις αναφορές στη ναζιστική ιδεολογία και την συγκυριακή ευθυγράμμιση με αντιπροσώπους της ορθοδοξίας.⁵⁷ Τοποθετεί τη θεαματική αύξηση της δημοτικότητας της στις εκλογές του 2010 στον επιτελεστικό χαρακτήρα των δημοσίων δράσεων της είτε αυτές είναι κινήσεις αρωγής σε αποκλειστικά έλληνες πολίτες, είτε με την άσκηση βίας εναντίων αλλοδαπών μεταναστών. Η έκφανση της βίας οργανωνόταν σε συλλογική βάση σε γειτονιές, κάτι που είχε ως αποτέλεσμα την «ποιοτική αναβάθμιση της ξενοφοβίας».⁵⁸

Εστιάζοντας στην άλλη πλευρά του άξονα της αμοιβαιότητας των αναδυόμενων μορφών κοινωνικότητας που ανέδειξε η κρίση, ο Θεόδωρος Ρακόπουλος μελέτησε τα εμπορικά δίκτυα «χωρίς μεσάζοντες», που ως σκοπό είχαν την αναδιαμόρφωση της υπάρχουσας δομής λειτουργίας της αγοράς, ως απόκριση στην κρίση.⁵⁹ Τονίζει την ανάγκη τοποθέτησης του όρου «αλληλεγγύη» στο εκάστοτε ιστορικό πλαίσιο, απομακρυνόμενος από θεωρητικές τάσεις που μιλούν για επαναπροσδιορισμό των σχέσεων παραγωγής, δείχνοντας την έμφαση που δόθηκε στις διαδικασίες διανομής, αλλά και στη διαφοροποίηση του πολιτικού χαρακτήρα από αντίστοιχες δράσεις της Χρυσής Αυγής που έγιναν με όρους αποκλεισμού «μη Ελλήνων». Τα κινήματα αυτά αποτελούν αναδυόμενες μορφές

⁵⁵ Στο ίδιο, σ. 36

⁵⁶ <http://www.xryshaygh.com/kinima/thesis> (22/03/2019)

⁵⁷ Bampilis Tryfon, 2017. «Far-right extremism in the city of Athens». Στο Dalakoglou Dimitris and Agelopoulos Georgios (επιμ.), *Critical Times in Greece, Anthropological Engagement with the Crisis*, Routledge. σ.59-72

⁵⁸ Παπαταξιάρχης Ευθύμιος, 2014 «Ο αδιανόητος ρατσισμός ...», σ. 53

Εμπειρικά θα προσέθετα και τον ρόλο των κυρίαρχων μέσων ενημέρωσης και την (έστω αρνητική) αδιάκοπη προβολή

⁵⁹ Rakopoulos Theodoros, 2014. «Resonance of solidarity: meanings of a local concept in anti-austerity Greece». *Journal of Modern Greek Studies*, 32(2), σ.313-337.

κοινωνικότητας που γεφυρώνουν την πολιτική πραγματικότητα με τις πρακτικές επιβίωσης⁶⁰ και, όπως γράφει η Heath Cabot, εννοιολογούνται ως «αντίδοτα» στις πολιτικές λιτότητας και τη νεοφιλελεύθερη εκδοχή του ατομισμού, με έντονα χαρακτηριστικά «μεταδοτικότητας».⁶¹ Παρόλη την άμεση σχέση των κινημάτων με την ιστορική συγκυρία των συνθηκών λιτότητας, ο Θ. Ρακόπουλος επισημαίνει την συνέχεια με ιστορικές μορφές αμοιβαιότητας που έχει αναδείξει η ανθρωπολογική μελέτη του ελληνικού χώρου. Συγκεκριμένα αναφέρεται στην υιοθέτηση του ιδιώματος του *χωριού* ως φαντασιακή σύλληψη της προσωρινής κοινότητας αλληλεγγύης που συνάπτεται.⁶²

Η εκάστοτε όμως εννοιολόγηση της αλληλεγγύης διαφέρει, όπως ήδη επισημάνθηκε, από ομάδα σε ομάδα, αλλά και σε ατομικό επίπεδο κάτι στο οποίο επιμένει και η Heath Cabot που περιγράφει την ασυμβατότητα μεταξύ των γενικευτικών πολιτικών σχημάτων περι κοινωνικής δικαιοσύνης που προβάλλουν ακαδημαϊκοί και διανοούμενοι, σε σχέση με αυτών των ίδιων των συμμετεχόντων στις δράσεις.⁶³

Η πολυσημία της αλληλεγγύης είναι ιδιαίτερα κρίσιμη στην περίπτωση του Χωριού Του Όλοι Μαζί. Οι ετερόκλητες δυνάμεις που ενώθηκαν εν όψη των συγκυριών, συναντήθηκαν στον κοινό παρονομαστή της προσφοράς αρωγής στον συνάνθρωπο. Οι προτεραιότητες και οι αντιλήψεις όμως υπήρξαν σε μεγάλο βαθμό ασύμβατες.

Το 2014 το Χωριό του Όλοι Μαζί έπαψε να υπάρχει στη συνεργατική του μορφή. Συνομιλητές μου ανέφεραν διαφωνίες και εντάσεις, σε ομαδικό και προσωπικό επίπεδο. Εδώ η αίσθηση του ανήκειν φαίνεται πως έπαιξε σημαντικό ρόλο καθώς διακρίνεται ένας άξονας διαφοροποίησης στον διαχωρισμό μεταξύ «ντόπιων» και «μέτοικων», με κεντρικό ζήτημα

⁶⁰ Rakopoulos Theodoros, 2016. «Solidarity: the egalitarian tensions of a bridge-concept». *Social Anthropology*, 24(2), σσ.142-151

⁶¹ Cabot Heath, 2016. «'Contagious' solidarity: reconfiguring care and citizenship in Greece's social clinics.» *Social Anthropology*, 24(2), σσ.152-166.

Οι μεταφορές ιατρικής φύσεως αναφέρονται στην έρευνα που έχει διεξαχθεί σε κοινωνικά φαρμακεία.

⁶² Rakopoulos Theodoros, 2016. «Solidarity: the egalitarian tensions ...». σσ.143

⁶³ Cabot Heath, 2015. «The banality of Solidarity. *Journal of Modern Greek Studies*», Occasional Paper 7, σσ. 1-7

Η Η. Cabot αναφέρει επίσης τις ιδιοποιήσεις του όρου από φορείς απομακρυσμένους από τα κινήματα δράσεων, όπως η διαφήμιση μεγάλων εταιριών, ενώ ο Θ. Ρακόπουλος έχει επισημάνει την συχνή αποστροφή των συμμετεχόντων στον ίδιο τον όρο αλληλεγγύη.

την εννοιολόγηση του ρόλου της πολιτείας και συνεπώς την έκταση της δράσης των πολιτών.

64

Οι πρώτοι έδειχναν την τάση να δοθεί προτεραιότητα της αρωγής σε κατοίκους της Λέσβου, και εμμέναν στον προσωρινό χαρακτήρα της κινηματικότητας μέχρι να καταφέρουν οι αρχές να επιληφθούν του ζητήματος σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά που απαιτούνταν.⁶⁵ Στο πλαίσιο αυτό ο χώρος του ΠΙΚΠΑ θα ξανα-λειτουργούσε ιδανικά ως παιδική κατασκήνωση. Οι δεύτεροι εμμέναν στην αλληλεγγύη με τους πρόσφυγες εκφράζοντας δυσπιστία ως προς την πρόθεση και ικανότητα της πολιτείας να διαχειριστεί το ζήτημα με ικανοποιητικό τρόπο. Κατ' επέκταση, κάποιοι συνέχισαν τη λειτουργία του ΠΙΚΠΑ ως άτυπη δομή, με άλλο όνομα και οργανωτικό χαρακτήρα χωρίς τη συγκατάθεση των αρχών αλλά και μέρους της κοινωνίας.⁶⁶

Ανεξάρτητα, από τις επιμέρους εκφάνσεις, η Μυτιλήνη είχε αποκτήσει ένα σημαντικό σύνολο Αλληλέγγυων. Οπως επισημαίνει η Κ. Ροζάκου, η έννοια είχε ήδη πάρει τη μορφή νεολογισμού, ένα ρήμα που έγινε αντικείμενο, που καταδεικνύει με αυτό τον τρόπο την άνθιση της κινηματικότητας την περίοδο της λιτότητας. Την ίδια στιγμή η συσχέτιση της αλληλεγγύης με το ζήτημα της μετανάστευσης συμβάλλει στην υποστασιοποίηση της ενιαίας κατηγορίας του Πρόσφυγα/Μετανάστη και οι πράξεις αλληλεγγύης συχνά επιβάλλονται χωρίς τη συναίνεση των αποδεκτών.⁶⁷

⁶⁴ Δεν εννοώ ότι η καταγωγή αποτελεί την αιτία διαφορετικής αντιμετώπισης, αλλά ότι παρατηρείται πολιτική διαφοροποίηση και εννοιολόγηση της δράσης πάνω σε αυτόν τον άξονα η οποία ισχύει κατά προσέγγιση, δηλαδή υπάρχουν σαφώς εξαιρέσεις εκατέρωθεν.

⁶⁵ βλ. ενδεικτικά: <https://siniparxi-epikoinonia.gr/2014/11/04/l-r/>
<https://www.emprosnet.gr/koinonia/81703-gia-na-xanaginei-horio-toy-oloi-mazi>

⁶⁶ Περεταίρω έρευνα που έκανα στον τοπικό τύπο της περιόδου 2012-2014, αναδεικνύει την δυσπραξία αστυνομίας και λιμενικού στην αντιμετώπιση των σταδιακά αλλά συνεχόμενα αυξανόμενων αφίξεων, τη στιγμή που το ΚΥΤ Μόριας με αρχική χωρητικότητα 90 ατόμων, καθυστερούσε να λειτουργήσει. Εν ολίγοις κάθε προσπάθεια εγκατάστασης χώρων διαμονής προλαμβανόταν από περισσότερες αφίξεις. Συχνά η αστυνομία δεν συλλάμβανε τους μετανάστες, με αποτέλεσμα να διαμένουν στο λιμάνι και άλλους δημόσιους χώρους. Διαρκώς υπήρχε «πλεόνασμα» ανθρώπων που έφταναν στο νησί αλλά δεν μπορούσαν να συνεχίσουν το ταξίδι τους. Γιά κάποιο διάστημα μάλιστα το λιμενικό τους μετέφερε απευθείας στο ΠΙΚΠΑ, το οποίο επίσης είχε προβλήματα χωρητικότητας.

⁶⁷ Rozakou Katerina, 2017. «Solidarians in the land of Xenios Zeus». Στο Dalakoglou Dimitris and Agelopoulos Georgios (επιμ), 2017. *Critical times in Greece: Anthropological engagements with the crisis*. Routledge. σσ.188-201

Μετά την πτώση των τειχών το 1989 η Ελλάδα ήρθε αντιμέτωπη με την αυξημένη έκθεση στην πολιτισμική ετερότητα καθώς μετανάστες από διάφορα σημεία του κόσμου έρχονται για να εγκατασταθούν, είτε μόνιμα είτε προσωρινά.⁶⁸ Παράλληλα, η ΕΕ με την έκλειψη της ψυχροπολεμικής απειλής αρχίζει να εξαπλώνεται. Καταλύει εσωτερικά σύνορα ενώ επεκτείνει αλλά και σταδιακά ενισχύει τα εξωτερικά της, σε διαφορετικές εκδοχές αυτών. Η Ελλάδα παραμένει εταίρος αλλά και έτερος, που όμως επιδίδεται σε έντονη προσπάθεια εκσυγχρονισμού και εξευρωπαϊσμού.

Παράλληλα, ενώ κάποιoi μιλούν για το τέλος της πολιτικής, στην πραγματικότητα αλλάζει η μορφή και εννοιολόγηση αυτής.⁶⁹ Η από τα κάτω δράση ενισχύεται τόσο θεσμικά όσο και αυθόρμητα. Η έννοια του εθελοντισμού παίρνει πολλαπλές και αντικρουόμενες προεκτάσεις, δημιουργεί όμως νέες μορφές κοινωνικότητας και προσελκύει το ακαδημαϊκό ενδιαφέρον που πλέον εστιάζει στην συμμετοχή των πολιτών στην διαμόρφωση του πολιτικού.

Στο πλαίσιο αυτό η δράση συναντάει την μετανάστευση. Όσοι εισέρχονται στη χώρα και τυγχάνουν της περιθωριακής αντιμετώπισης του κράτους, γίνονται αντιληπτοί από συγκεκριμένες πολιτικές ομάδες ως υποκείμενα κρατικής καταστολής και ταυτόχρονα αντικείμενα ταύτισης που χρειάζονται την αμέριστη συμπαράστασή τους. Ο εθελοντισμός πλαισιώνει την πολιτισμική συνάντηση παράτυπων μεταναστών και μέρους ελλήνων πολιτών. Οι προθέσεις δεν ευθυγραμμίζονται αναγκαστικά με τα αποτελέσματα. Υποθάλπονται ασύμμετρες σχέσεις εξουσίας, ασύμβατες προσδοκίες και αντιλήψεις.

Η επιβολή λιτότητας εν μέσω Κρίσης δημιούργησε την ανάγκη για ακόμα μεγαλύτερη κινητοποίηση με όρους αλληλεγγύης, στοχεύοντας αυτή τη φορά σε ομοεθνείς συμπολίτες. Στην Λέσβο την περίοδο 2008-2014 οι δύο τάσεις συναντήθηκαν, συνενώθηκαν και στη συνέχεια διασπάστηκαν. Προκύπτει πως η αλληλεγγύη δεν αποτελεί κάποια αφηρημένη οικουμενική αξία, αλλά έχει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά άμεσα συνυφασμένα με τα κοινωνικά συγκείμενα, τις πεποιθήσεις και τις πολιτικές προτεραιότητες γύρω από τις οποίες συγκροτούνται οι επιμέρους συσσωματώσεις που την ασκούν. Ούτε αποτελεί αυθόρμητο αντανakλαστικό έναντι συνανθρώπων σε ανάγκη. Απαιτεί την ευθυγράμμιση μιας σειράς παραγόντων, μεταξύ των οποίων η ισχύς που ασκεί η συλλογική αντίδραση.

⁶⁸ Παπαταξιάρχης Ευθύμιος, 2015. «Οι περιπέτειες της ετερότητας καλά κρατούν». *Πρόλογος της Β έκδοσης του Περιπέτειες της ετερότητας: Η παραγωγή της πολιτισμικής διαφοράς στην σημερινή Ελλάδα*. σ. xi-1xii

⁶⁹ βλ. Παπαταξιάρχης Ευθύμιος, 2015. «Εκκρεμείς Διαφορές ....» σ.19

Θέλησα στο κεφάλαιο αυτό, να αναδείξω τάσεις και δράσεις που εκ των υστέρων μοιάζουν προοιωνοί όσων ακολουθούσαν. Η δράση (κάποιων) πολιτών αποδείχτηκε ανώτερη των επίσημων θεσμών της ολιγαρίας, αδράνειας και άρνησης. Έχει όμως τις δικές της αδυναμίες καθώς υπόκειται σε αντιθετικές κατευθύνσεις. Περιέγραψα φαινόμενα μικρής κλίμακας που τελικά γιγαντώθηκαν. Όπως θα φανεί αναλυτικότερα, η μερίδα της τοπικής κοινωνίας που αρχικά αρνούσαν να συμμετάσχει, θα αναγκαστεί να το κάνει με τον ένα ή τον άλλο τρόπο.

3. Μετατοπίσεις

Η ασάφεια της απαρχής της περιόδου «κρίσης»⁷⁰ αποκτά ενδιαφέρον μέσα από την μελέτη του τοπικού τύπου τις χρονιές που προηγήθηκαν. Τη στιγμή που λιμενικό και αστυνομία έδειχναν φανερή απροθυμία ενασχόλησης, η δημοτική αρχή διεκδικούσε την ανάθεση δικαιοδοσίας σε αυτή. Το 2014, με αυξημένο αριθμό αφιχθέντων, η κατάσταση που παρουσιάζει ο τύπος είναι αυτή του ελλιπούς ανθρώπινου δυναμικού επεξεργασίας των ταυτοποιήσεων. Μια πρώτη μεταστροφή από την απροθυμία στην αδυναμία. Κάποιοι χαρακτηρίζουν την περίοδο ως το ζενίθ των αφίξεων, άλλοι εκφράζουν την ανησυχία για την εικόνα του νησιού προς τα έξω. Προοίμια ενός μέλλοντος που κανείς δεν φανταζόταν. Ελάχιστοι ανακαλούν πλέον αυτά τα πρώτα δείγματα κλιμάκωσης.

Έναν χρόνο αργότερα το μινιτακό λεξιλόγιο παρουσιάζει αυξημένη νευρικότητα: Χάος. Αναστάτωση. Προχειρότητα. Βόμβα έτοιμη να εκραγεί. [Αστυνομία και λιμενικό] στα πρόθυρα της νευρικής κρίσης. Εικόνες του συνωστισμένου λιμανιού. Αναφορές σε σκουπίδια, βρωμιά, τόνους περιττωμάτων και φόβους για την εξάπλωση επιδημιών καθώς και εικόνες βίας από συμπλοκές μεταξύ αυτών που περιμένουν να επιβιβαστούν στο πλοίο για τον Πειραιά.

Αναφέρονται οι συνεχείς εκκλήσεις του Δημάρχου προς κυβέρνηση, Ευρώπη, Ηνωμένα Έθνη και οργανώσεις. Ζητείται να κηρυχθεί το νησί σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης και να ανεγερθούν περισσότερες δομές διαμονής. Κάτι που δεν συμβαίνει για το μεγαλύτερο μέρος του καλοκαιριού. Απευθυνόμενος στο Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο ο Δήμαρχος εκφράζει την διαμαρτυρία πως η κοινωνία βιώνει «την σκληρή εμπειρία της μοναξιάς και της εγκατάλειψης».⁷¹ Η ολιγορρία και σκληρή στάση των επίσημων θεσμών επιβεβαιώνει τις μέχρι τότε τάσεις και την εφαρμογή αντίστοιχων πολιτικών. Όμως τα δάκρυα ενός μικρού κοριτσιού από την Συρία σε τηλεοπτική εμφάνιση της Γερμανίδας Καγκελαρίου, στάθηκαν ικανά να επιφέρουν μεταστροφή τόσο στην πολιτική στάση, όσο και

⁷⁰ Αναφέρομαι στις αυξημένες αφίξεις του 2015. Όταν αναφέρομαι στην Κρίση εννοώ την περίοδο οικονομικής λιτότητας και ελέγχου που ξεκίνησε το 2010

⁷¹ <https://www.emprosnet.gr/koinonia/73505-voithate-giati-provlima-mas-xeperna> (12/04/2019)

τη μεταβολή της συλλογικής διάθεσης του γερμανικού έθνους από την αδιαφορία στην αμφιθυμία μέσα από την δήλωση «θα τα καταφέρουμε».⁷²

Λίγες μέρες αργότερα μια φωτογραφία θα επιφέρει συλλογική διάθεση αλληλεγγύης σε παγκόσμιο επίπεδο. Η Λέσβος σύντομα θα γίνει θάλασσα «ανθρωπιστικού προσκυνήματος».⁷³ Δηλαδή ένα ετερογενές ανθρώπινο μείγμα που το απαρτίζουν: Εθελοντές, ακτιβιστές, τουρίστες, εργαζόμενοι σε ΜΚΟ, γιατροί, ιεραπόστολοι, δημοσιογράφοι, φωτορεπόρτερ, πολιτικοί, κοινωνικοί επιστήμονες.⁷⁴

Οι εκκλήσεις του Δημάρχου μπορεί να μην είχαν εισακουστεί, όμως η επιθυμία πραγματοποιήθηκε. Πρόσεχε τι εύχεται λέει ένα γνωμικό.

Ιογενής⁷⁵ αφύπνιση

Τη δεκαετία του 1930 ο Ernst Junger έγραφε για τη νεωτερική νοηματοδότηση του κινδύνου. Πως μέσα από τη μηχανική σύλληψη της στιγμής, η φωτογραφία δίνει τη δυνατότητα ορατότητας της λεπτομέρειας με έναν τρόπο που ως τότε δεν μπορούσε να επεξεργαστεί η ανθρώπινη συνειδητότητα.⁷⁶

Ο Allen Feldman⁷⁷ επεκτείνει αυτές τις σκέψεις και προτείνει την έννοια του «αναλογιστικού βλέμματος» (actuarial gaze), ως την θεσμοποίηση της πρόσληψης του κινδύνου που παράγει ένα μαζικό υποκείμενο μέσω της ευθυγράμμισης των αντιλήψεων εντός μιας αυξημένης αισθαντικά πραγματικότητας. Βλέμμα που οργανώνει μια κλειστή οπτική ρητορική μέσα στην οποία ευδοκιμούν οι πολιτικές της υποβολής και όπου η συνείδηση αποκτά αυτόματο χαρακτήρα. Όταν το μαζικό υποκείμενο εκτίθεται σε εικόνες

⁷² Bornemann & Ghassem-Fachandi, 2017. «The Concept of Stimmung. From indifference to xenophobia in Germany's refugee crisis». *Hau: Journal of Ethnographic Theory* 7 (3): 105–135

⁷³ Papataxiarchis Efthimios. 2016. «Being 'there': At the front line of the 'European refugee crisis'-part 1». *Anthropology Today*. Apr;32(2):5-9.

Πρόκειται για αναφορά στη Σκάλα Συκαμνιάς στη Βόρεια Λέσβο.

⁷⁴ Στο ίδιο. Για μια αντίστοιχη εθνογραφική περιγραφή του τοπίου σε Μυτιλήνη και Μόρια, βλ. Ροζάκου Κατερίνα, 2015. «Το πέρασμα της Λέσβου: κρίση, ανθρωπιστική διακυβέρνηση και αλληλεγγύη». Σύγχρονα Θέματα, τ. 130-131, σ. 13-16

⁷⁵ Ο όρος «ιογενής» (viral) αποτελεί χρησιμοποιείται ευρέως ως βιολογική μεταφορά για να περιγράψει φαινόμενα μαζικής, άμεσης μετάδοσης (συχνά οπτικής) πληροφορίας μέσω του διαδικτύου.

⁷⁶ Αναφέρεται στο Feldman Alen, 2005. «On the actuarial gaze: From 9/11 to Abu Ghraib». *Cultural Studies*. Mar 1;19(2):203-26. σ. 204

⁷⁷ Στο ίδιο

καταστροφής οπτικοποιείται ταυτόχρονα ως μάρτυρας και ως θύμα. Έκθεση που μέσω της συνεχούς κατανάλωσης του εικονικού, προφυλάσσει από το πραγματικό.

Μέσα από το παράδειγμα των φωτογραφιών των θυμάτων βασανισμού από αμερικανούς στρατιώτες στο Abu Ghraib, κάνει μεταξύ άλλων, λόγο για το ανοσοποιητικό αποτέλεσμα που έχει η διαρκής έκθεση στην οπτικοποιημένη βία. Σε μεγάλο βαθμό η κάλυψη του προσφυγικού κύματος του 2015, υπήρξε παραλλαγή αυτού του μοτίβου, με εικόνες που κατα κύριο λόγο πρόσφεραν στιγμιότυπα από τα στάδια του ασυνήθιστου και δύσκολου ταξιδιού, μιας μαζικής απεγνωσμένης προσπάθειας προς τον προορισμό της λύτρωσης. Σχετικά με τη Λέσβο κυριαρχούσε η προβολή της άβολης συνύπαρξης τουριστών και ταλαιπωρημένων αφιχθέντων.

Στις 2 Σεπτεμβρίου, το παγκόσμιο βλέμμα αλλάζει ριζικά με αφορμή τη φωτογραφία ενός μικρού αγοριού τοποθετημένου στο σημειολογικό μεταίχμιο μεταξύ νερού και στεριάς, μεταξύ ύπνου και θανάτου.⁷⁸ Το σώμα του Aylan (Alan) Kurdi, έγινε φαινόμενο ιογενούς μετάδοσης μιας πληροφορίας και καταλύτης στην πρόσληψη αυτών που διαπερνούν τα σύνορα από μεγάλη μερίδα του υπόλοιπου κόσμου.⁷⁹ Αντί για απάθεια, αυτή τη φορά σημειώνεται μαζική επίγνωση και κινητοποίηση.

Μελέτη του Visual Social Media Lab του πανεπιστημίου του Sheffield⁸⁰ ανιχνεύει την πορεία που είχε η εικόνα από τη αρχική δημοσίευσή της σε λογαριασμούς Τούρκων δημοσιογράφων στο Twitter και έπειτα, καθώς και την πλαισίωση από σχετικά δεδομένα που εξάγει η Google. Εξετάζοντας την πορεία της ψηφιακής αναπαράστασης του προσφυγικού ζητήματος, εγείρονται ζητήματα της εικονοπλαστικής ικανότητας του ψηφιακού μέσου, την διαμόρφωση του κοινωνικού και πολιτικού, που μέσω της ιογενούς μεταδοτικότητας πραγματοποιείται σε πρωτοφανή ταχύτητα και κλίμακα, κάτι που δεν μπορεί να συναγωνιστεί η λεκτική επικοινωνία.⁸¹

Η φωτογραφία βίωσε το δικό της ταξίδι. Μέσα σε 12 ώρες, η εικόνα εξαπλώθηκε από μια μεμονωμένη ανάρτηση κοινωνικού δικτύου, αρχικά σε χώρες της Μ. Ανατολής και στη

⁷⁸ βλ. Drainville Ray, 2015. «On the iconology of Aylan Kurdi, alone. The iconic image on social media: A rapid research response to the death of Aylan Kurdi. 2015:47-9.

Στην ανάλυσή του ο Drainville συσχετίζει αυτή την ασάφεια με την έννοια punctum του Barthes.

⁷⁹ Το συμβάν και η φωτογραφία συνέβησαν σε παραλία της Τουρκίας κάτι που δεν αλλάζει τις επιπτώσεις που είχε στη Λέσβο. Εξάλλου η ακτή αποτελεί αποπλαισιωμένη εικόνα γενικευτικού χαρακτήρα.

⁸⁰ Vis Farida & Goriunova Olga (επιμ.), 2015. *The Iconic Image on Social Media: A Rapid Research Response to the Death of Aylan Kurdi*, Sheffield: Visual Social Media Lab

⁸¹ Goriunova Olga, 2015. «Introduction», Στο *The Iconic Image on Social Media: A Rapid Research Response*, Sheffield : Visual Social Media Lab, σ. 5-9

συνέχεια μέσω του λογαριασμού του διευθυντή μιας ΜΚΟ που προασπίζεται ανθρώπινα δικαιώματα, σε παγκόσμια εμβέλεια. Κατά την ιδιοποίηση της από τα εδραιωμένα κανάλια ενημέρωσης απέκτησε καθολική αποδοχή.⁸²

Σε διάστημα 48 ωρών ξεκίνησε η διάδοση ανασχεδιασμένων εκδοχών της εικόνας, με τη χρήση των εργαλείων της γραφιστικής. Πέραν της εικόνας, οι αναζητήσεις στη μηχανή της Google μαρτυρούν το πυροδοτημένο ενδιαφέρον του κόσμου για τα φαινόμενα που εξελίσσονται στη μεσόγειο, τα αίτια, τις πιθανές επιπτώσεις και τρόπους προσωπικής εμπλοκής, ενώ παρατηρείται μαζική ορολογική μεταστροφή από τη χρήση της λέξης «μετανάστης» στη λέξη «πρόσφυγας».⁸³

Τη μεταστροφή αυτή οι αναλυτές την τοποθετούν στο μορφολογικό περιεχόμενο της ίδιας της φωτογραφίας και στα πολιτισμικά νοήματα με τα οποία ευθυγραμμίζεται, προσπαθώντας να εξηγήσουν γιατί το πλήθος προηγούμενων φωτογραφιών δεν είχαν την ίδια επιρροή. Εκτός από τη σημειολογική ασάφεια, αναδεικνύεται η σημασία του αθώου παιδιού ως μαγνήτη συμπόνοιας.⁸⁴ Το παιδί είναι μόνο, σε αντίθεση με τις συνήθεις εικόνες υπερχειλίσης σε βάρκες, τρένα και πλατείες. Δε συνιστά απειλή. Δεν φαίνεται το πρόσωπό του,⁸⁵ όμως το παρουσιαστικό του είναι συμβατό με αυτό ενός δυτικού παιδιού. Η αποπλαισίωση⁸⁶ καθώς και η ταύτιση πολλών γονέων γίνεται ευκολότερη.

Η κινητικότητα των εικόνων αποτελεί μέρος της συναισθηματικής ισχύος που αυτές έχουν. Στη περίπτωση της φωτογραφίας του αγοριού, η πολλαπλή ανανοηματοδότηση που έλαβε βασισμένη σε μια εικονική τυπολογία συμβατή με εικόνες της συλλογικής μνήμης καθώς και τη μεταφορική πλαστικότητα της ίδιας της εικόνας,⁸⁷ καταδεικνύει τα πολιτικά και ηθικά νοήματα που αναδύθηκαν ανα πολιτισμικό πλαίσιο, με έμφαση στην ανάδειξη των φορέων ενοχής για το προσφυγικό ζήτημα. Κάτι που τοποθετήθηκε σε ένα εύρος μεταξύ

⁸² D'Orazio Francesco, 2015. «Journey of an image: From a beach in Bodrum to twenty million screens across the world». Στο *The Iconic Image on Social Media: A Rapid Research Response*, Sheffield : Visual Social Media Lab, σ.11-19.

⁸³ Rogers Simon, 2015. «What can search data tell us about how the story of Aylan Kurdi spread around the world», *The Iconic Image on Social Media: A Rapid Research Response*, Sheffield : Visual Social Media Lab

⁸⁴ Binder Walter, Jaworsky Nadya, 2018. «Refugees as icons: Culture and iconic representation». *Sociology Compass*. Mar;12(3):e12568.

⁸⁵ Από την άλλη όπως δείχνει η ανάλυση του D'Orazio, από την τρίτη μέρα κυκλοφορίας η εικόνα είχε αποκτήσει όνομα, το όνομα του αγοριού, ενισχύοντας την ανθρώπινη διάσταση του ως τότε ανώνυμου μετανάστη.

⁸⁶ De Andrés Susana, Nos Aldas Eloisa, García-Matilla Agustin, 2016 .«The transformative image. The power of a photograph for social change: The death of Aylan». *Comunicar*. Apr 1;24(47):29-37.

⁸⁷

<https://www.boredpanda.com/syrian-boy-drowned-mediterranean-tragedy-artists-respond-aylan-kurdi/>

πολιτικών ηγεσιών (Ε.Ε., Η.Ε., Αραβικός Σύνδεσμος) και της κοινωνίας ως υποστασιοποιημένου συνόλου που χαρακτηρίζεται από αδιαφορία και την τάση να περιορίζεται στο θέαμα παρά την δράση.⁸⁸ Το κεντρικό μήνυμα που κυκλοφορεί και επικρατεί στο ηλεκτρονικό στερέωμα: *Η ανθρωπιά ξεβράστηκε στην ακτή.*⁸⁹

(Του Tihomir Cirkvencic)

<https://www.boredpanda.com/author/tihci/>

Το ερώτημα που εύστοχα τίθεται από τους συγγραφείς της μελέτης, είναι κατά πόσο η εκρηκτική αντίδραση στη μετάδοση της εικόνας, συμπεριλαμβανομένων των γεμάτων συναίσθημα και ταύτιση δηλώσεων πολιτικών προσώπων, μεταφράστηκε σε αλλαγή πολιτικής πλεύσης αλλά και της κοινής γνώμης μακροπρόθεσμα.⁹⁰ Οι ερευνητές εκφράζουν την επιφύλαξή τους, καταδεικνύοντας την αδράνεια σε υψηλού επιπέδου πολιτικές αποφάσεις, αλλά και το πλήθος αρνητικών αποκρίσεων στην εικόνα.⁹¹ Παρόλα αυτά, η αυξημένη επίγνωση και κινητοποίηση μεγάλης μερίδας πολιτών από χώρες της Ευρώπης,

⁸⁸ Faulkner, Simon, 2015. «Aylan Kurdi and the Movability of Images». *The Iconic Image on Social Media: A Rapid Research Response*, Sheffield : Visual Social Media Lab, σσ.53-55.

⁸⁹ Η φράση κυκλοφόρησε ως hashtag στην τουρκική και αγγλική [#KiyiyaVuranInsanlik](#) [#HumanityWashedAshore](#)

⁹⁰ Burns Anne, 2015. «Discussion and action: political and personal responses to the Aylan Kurdi images». *The Iconic Image on Social Media: A Rapid Research Response*, Sheffield : Visual Social Media Lab, σσ.38-39.

⁹¹ Thelwall Mike, 2015. «Undermining Aylan: Less than sympathetic international responses». *The Iconic Image on Social Media: A Rapid Research Response*, Sheffield : Visual Social Media Lab, σσ.31-36.

πυροδοτήθηκε μέσα από την διάδοση της εικόνας και ενεργοποίησε διαφορετικές μορφές δράσης, οι οποίες όμως είχαν την τάση να λαμβάνουν χώρα εκτός έδρας.⁹² Το φαινόμενο του «ανθρωπιστικού προσκυνήματος» στη Λέσβο που περιγράφει ο Ε. Παπαταξιάρχης, αλλά και η αυξημένη οικονομική ενίσχυση των δράσεων από δωρεές ανά τον κόσμο που τροφοδότησε και διατήρησε αυτές, αποτελούν εκφάνσεις της συλλογικής επίγνωσης.⁹³

Ηθικές διεκδικήσεις της αμοιβαιότητας

Εξάλλου η Λέσβος είχε τη δική της ιογενή εικόνα. Η φωτογραφία όπου «γιαγιάδες» στη Σκάλα Συκαμνιάς, ταΐζουν ένα μωρό, ενώ μια γυναίκα που φοράει μαντήλα στέκεται από δίπλα, απέκτησε τη δική της σημασία πολιτικής προσέλευσης και ιδιοποίησης. Πρόσωπα της σκηνης, έσπευσαν στο νησί, φωτογραφήθηκαν με τις γιαγιάδες και άδραξαν την ευκαιρία να συσχετίσουν τον ηθικό ιδεότυπο της ελληνίδας μάνας με το καλό πρόσωπο της Ευρώπης, η οποία με τη σειρά της έκρινε σκόπιμο να τις θέσει υποψήφιας για Νόμπελ Ειρήνης.⁹⁴

Ο Ε. Παπαταξιάρχης χαρακτηρίζει την ηγεμονική στάση που επικράτησε μεταξύ των κατοίκων της Βόρειας Λέσβου ως «πατριωτισμό της αλληλεγγύης», αναδεικνύοντας έτσι την ευθυγράμμιση της «φυσικής» αντίδρασης των κατοίκων με αυτή που παρουσιαζόταν σε επίσημο θεσμικό επίπεδο κράτους και ΕΕ και την έλευση των «προσκυνητών» του ανθρωπισμού. Το σχήμα της φιλοξενίας είχε καταρρεύσει λόγω της μαζικότητας των αφίξεων. Η αντίδραση έπρεπε να ήταν άμεση, καθώς διακυβευόταν η διάσωση ζώων. Οι Άλλοι προσλαμβανόταν πρωτίστως ως άνθρωποι.⁹⁵

Η Μυτιλήνη αποτελεί ξεχωριστή περίπτωση. Δεν ήταν τόπος διάσωσης, αλλά χώρος αναμονής των ανθρώπων σε δημόσιους χώρους καθώς περίμεναν την δυνατότητα της συνέχειας του ταξιδιού τους. Οι μαρτυρίες ειπωμένες μέσα από το πρίσμα της μνήμης κατά το εθνογραφικό παρόν φανερώνουν τη σημασία της εννοιολόγησης των Άλλων ως Προσφύγων. Οι διηγήσεις που αφορούν τη συγκεκριμένη περίοδο είναι ως επί το πλείστον

⁹² Prøitz Lin, 2015. «The strength of weak commitment: A Norwegian response to the Aylan Kurdi images.». *The Iconic Image on Social Media: A Rapid Research Response*, Sheffield : Visual Social Media Lab, σσ.40-42.

⁹³ Βλ. και Mayblin Lucy, 2015. «Politics, Publics, and Aylan Kurdi.». *The Iconic Image on Social Media: A Rapid Research Response*, Sheffield : Visual Social Media Lab, σσ.42-43.

⁹⁴ Παπαταξιάρχης Ευθύμιος, 2016. «Μια μεγάλη ανατροπή; Η “ευρωπαϊκή προσφυγική κρίση” και ο νέος πατριωτισμός της “αλληλεγγύης”». *Σύγχρονα Θέματα*. τ. 132-133, σ. 7-28.

⁹⁵ Στο ίδιο

συνοπτικές χωρίς πολλές λεπτομέρειες. Τα βιώματα περιγράφονται ποικιλοτρόπως. Το κοινό σημείο αναφοράς είναι η λέξη «σοκ», ενώ μέλημα των διηγήσεων αφορά την αποτίμηση του (ατομικού) εαυτού στο συνεχές που δημιουργείται με βάση τον άξονα αμοιβαιότητας.

«Είμασταν αποσβολωμένοι. Το αφήσαμε στο κράτος ...πήραμε μια οικογένεια Σύρων από τον Μανταμάδο στο αυτοκίνητο παρόλο που απαγορευόταν»⁹⁶. Ο ΚΓ είναι πιο πραγματιστής. «Θέλαμε να βοηθήσουμε, αλλά στην ουσία δεν μπορούσες να κάνεις και πολλά... υπήρχε το κλίμα αλληλεγγύης... δίναν νερό ξέρω γω. Αυτό που είχε βγει θεωρώ ότι ήταν αλήθεια... η γενική εικόνα που έβγαινε ήταν αυτή. Όχι η άσχημη που άρχισε να ξεφυτρώνει αργότερα».⁹⁷

Οι συνομιλητές τοποθετούν τον εαυτό τους εντός του θετικού πόλου της προσφοράς σε διαφορετικές διαβαθμίσεις. Την ίδια στιγμή εξίσου συχνή ήταν η αναφορά σε συμπολίτες που στάθηκαν στον αντίθετο πόλο, αυτόν της εκμετάλλευσης. Οι διηγήσεις ποικίλλουν. Μεταφορές από την ακτή στην πόλη για υπέρογκα ποσά. Παράλογη χρέωση για φόρτιση κινητών. Ανεβασμένα κόστη διαμονής σε δωμάτια και ξενοδοχεία. Διαμάχες για την κτήση εξωλέμβιων μηχανών. Ανταγωνισμός για τη διάσωση ανθρώπων με φουσκωτά προς αντίτιμο σε μετρητά από την Ύπατη Αρμοστεία.

Το εύρος της αμοιβαιότητας που θέλησαν από μόνοι τους να μου τονίσουν οι συνομιλητές μου, αναδεικνύει τον ηθικό άξονα που πρέκυψε από τα συμβάντα της περιόδου. Ένας προβληματισμός για το ποιόν του Εαυτού, όπου το χρήμα στέκεται στην αρνητική πλευρά της αμοιβαιότητας, εξισώνεται με την εκμετάλλευση, ενώ η προσφορά τίθεται αντικριστά ως ιδανικό ανιδιοτέλειας. Ένα κεντρικό μοτίβο για το σύνολο της ανάλυσης. «Τους εκμεταλλευθήκαμε, γι' αυτό τώρα και αυτοί κλέβουν»,⁹⁸ μου εξηγεί συνομιλητής ιερέας, αποκαλύπτοντας την ένταση μεταξύ εξιδανικευμένης θρησκευτικής ηθικής και αμαρτωλής πραγματικότητας.⁹⁹ «Είμαι και χαζός, θα μπορούσα να είχα πλουτίσει», λέει με ειρωνικό τόνο ο ΛΣ αναδεικνύοντας την αξία που εμπεριέχει η ηθική απολαβή, έναντι της υλικής. Βέβαια η σχέση δεν είναι απλή και δυϊστική, όπως υπαγορεύουν τέτοιοι άξονες. Δεν είναι τυχαίο που την φράση εκφράζει συνομιλητής που τοποθετεί τον εαυτό του στο άκρο του θετικού πόλου, ως ενεργού εθελοντή. Στην επόμενη υποενότητα θα επιστρέψω στο

⁹⁶ ΠΓ / επιχειρηματίας, 44, καταγωγή/κάτοικος Λέσβου. Ηχογραφημένη συνέντευξη Μυτιλήνη Ιούνιος 2018

⁹⁷ ΚΓ / εργαζόμενος σε οργάνωση, 32, καταγωγή/κάτοικος Μυτιλήνης. Ηχογραφημένη συνέντευξη Μυτιλήνη Οκτώβριος 2018

⁹⁸ Προφορική συνομιλία

⁹⁹ Βλ du Boulay Juliet, 1991. «Strangers and Gifts...»

παράδειγμά του και θα αποπειραθώ να θίξω τα πραγματιστικά διλήμματα που βρίσκονται πίσω από ιδεατά δίπολα.

Στην μεταστροφή της συλλογικής διάθεσης είναι απολύτως κεντρική η μεταβολή στις προσλήψεις τόσο του (συλλογικού) Εαυτού όσο και των Άλλων. Η σχέση θετικής αμοιβαιότητας μέσω της αρωγής μαζί με την ηθική απόρριψη αρνητικών εκδοχών του εαυτού στηρίζουν την πρόσληψη ενός ηρωικού Εαυτού.

Σημαντική υπήρξε η αλλαγή της πρόσληψης των σωμάτων ασφαλείας. Με την αντιστροφή της πολιτικής απωθήσεων, άλλαξε ο ρόλος των εργαζομένων σε αυτά, ιδιαίτερα του λιμενικού. Η σχεδόν ταυτόχρονη συγκυρία της ραγδαίας αύξησης των εισροών δεκάδων πλεουμένων την ημέρα, μετατόπισε τη λειτουργία του λιμενικού από αυτή του (α)πρόθυμου εκτελεστή της κρατικής βίας, σε ηρωικό σωτήρα ψυχών, που θέτει σε κίνδυνο την ίδια του τη ζωή κατά την εκτέλεση του καθήκοντος. Το διεθνούς προβολής μικρού μήκους ντοκυμαντέρ «4.1 μίλια»¹⁰⁰, υποψήφιο για βραβείο Όσκαρ, είναι χαρακτηριστικό. Απεικονίζει την αγωνιώδη προσπάθεια των μελών του λιμενικού σώματος να σώσουν όσους φτάνουν με βάρκες, με τον φακό να εστιάζει συχνά στα μικρά παιδιά. Μια σύνθεση του ηρωικού Εαυτού που πλαισιώνεται από διάσημους ψαράδες και νομπελίστριες γιαγιάδες.

Συνεχίζοντας την διαφοροποίηση της νότιας πλευράς του νησιού από τη βόρεια, προτείνω πως εντός του κλίματος της συλλογικής αλληλεγγύης, ενεργοποιήθηκε πρωτίστως το σχήμα της φιλοξενίας. Ο Εαυτός κρίθηκε άξιος σπιτονοικοκύρης,¹⁰¹ κάτι που προϋποθέτει την ύπαρξη άξιων φιλοξενούμενων. Σύμφωνα με αρκετούς συνομιλητές, οι εικόνες ξύπνησαν μνήμες. Μνήμες κωδικοποιημένες σε μορφή πρωτεϊνών, καθώς οι αφηγήσεις έκαναν λόγο για την «προσφυγιά» που βρίσκεται στο DNA των Λέσβιων.

«Τους έβλεπα στο λιμάνι χωρίς κάτι να σκεπαστούν. Έτσι πρέπει να ήταν και όταν ήρθε η γιαγιά μου».¹⁰² «Ο λεσβιακός λαός είναι πολύ ευάλωτος σε αυτά τα θέματα, γιατί οι περισσότεροι Λέσβιοι έρχονται από απέναντι... και πριν το εικοσιδύο υπηρχαν αλισβερίσια με τους απέναντι. Οι πρόσφυγες φέραν πολλά καλά στην Ελλάδα. Γι' αυτό στις αρχές όλοι έτρεχαν να βοηθήσουν τους ανθρώπους που βγαίνουν από την θάλασσα.... Έχω δει

¹⁰⁰ Ματζιάρκη Δάφνη, 2016. «4.1 μίλια». Στο <https://www.nytimes.com/video/opinion/100000004674545/41-miles.html> (18-4-2019)

¹⁰¹ Για την σύνδεση ηρωισμού, ανδρισμού και φιλοξενίας στην ελληνική κοινωνία στο πλαίσιο του σχήματος τιμής-ντροπής βλ. Zinovieff Sofka, 1991. «Inside out and outside in: Gossip, hospitality and the Greek character». *Journal of Mediterranean Studies*, 1(1), σσ.120-134.

¹⁰² ΧΜ / 49, επιχειρηματίας, κάτοικος Μυτιλήνης Ηχογραφημένη συνέντευξη Οκτώβριος 2018

ανθρώπους που τους κοίμησαν, τους τάισαν, τους έντυσαν. Αυτό είναι διεθνώς γνωστό το χουνε γράψει, κινηματογραφήσει, φωτογραφίσει ... δε χρειάζεται να σου πω άλλα». ¹⁰³

Οι Λαθρομετανάστες μετατράπηκαν σε Πρόσφυγες, μέσω της ανάκλησης της μνήμης προγονικών εμπειριών, παρόλο που δεν έχουν όλοι οι Λέσβιοι πρόγονους από τα απέναντι παράλια, ούτε θέλησαν όλοι να κάνουν αυτή τη συσχέτιση. Κάποιοι μάλιστα επέμεναν στον διαχωρισμό των φαινομένων παραπέμποντας στο γεγονός ότι τότε «ήταν δικοί μας». Επιπλέον οι μνήμες αυτές δεν έχουν για όλους απλή νοσταλγική υφή.

Δεν είναι λίγοι αυτοί που ορίζοντας τον εαυτό τους ως απόγονους προσφύγων, διαχωρίζουν τον εαυτό τους από τους υπόλοιπους. «Δεν είμαι Μυτιληνιός. Πανωσκαλίτης είμαι». ¹⁰⁴ τονίζει ο ΣΤ αναδεικνύοντας μνήμες μη αποδοχής των προσφύγων από τους ντόπιους. ¹⁰⁵ Αντίστοιχα ο ΤΒ είναι πεπεισμένος ότι βοήθησαν μόνο όσοι «είχαν προσφυγικές ρίζες». ¹⁰⁶ Το DNA αποκτά δίσημη ηθική υπόσταση. Ενοποιεί για κάποιους, διαχωρίζει για άλλους.

Η έννοια του πρόσφυγα δεν μένει αφηρημένη, αλλά προσωποποιείται. Σχεδόν όλοι οι συνομιλητές σπεύδουν να διευκρινίσουν, ότι «τότε ήταν Σύροι.» Οικογένειες που «φαινόταν πως φεύγουν από πόλεμο...ήταν πιο πονεμένοι...είχανε παιδεία...ντοκτορά...μιλούσαν τρεις-τέσσερις γλώσσες», περιγράφει ο ΛΣ.

Η αρχετυπική εικόνα του πρόσφυγα έχει σημασία εδώ. Η Πηνελόπη Τοπάλη επισημαίνει πως στην Δύση οι πρόσφυγες αναπαρίστανται ως μαζικά πάσχοντα σώματα χωρίς φωνή. «Η έκθεση της οδύνης τους επιτελεί μια λειτουργία “διακοσμητική” και δημιουργεί την εντύπωση μιας οικειότητας μεταξύ θεατών και επιδεικνυόμενου πάσχοντος, ενώ στην πραγματικότητα εντείνει την μεταξύ τους απόσταση». ¹⁰⁷ Διευκρινίζει όμως πως στην περίπτωση της Ελλάδας, υπάρχει διαφοροποίηση λόγω της συσχέτισης με τις μετακινήσεις πληθυσμών από την Μικρά Ασία και την ιδιοποίηση του πόνου και της αδικίας

¹⁰³ ΛΣ / σπουδαστής 49, καταγωγή Λέσβος, κάτοικος Αθήνας. Ηχογραφημένη συνέντευξη Αθήνα Δεκέμβριος 2018

¹⁰⁴ Προφορική συνομιλία με τον συνταξιούχο ΣΤ

¹⁰⁵ Υπενθυμίζω πως η Πάνω Σκάλα και ο Συνοικισμός είναι οι γειτονιές όπου εγκαταστάθηκαν οι αφιχθέντες από τα απέναντι παράλια με τις ανταλλαγές των πληθυσμών.

¹⁰⁶ ΤΒ / συνταξιούχος 60, καταγωγή/κάτοικος Μυτιλήνη. Ηχογραφημένη συνέντευξη Μυτιλήνη Οκτώβριος 2018

¹⁰⁷ Πηνελόπη Τοπάλη, 2012, «“Πρόσφυγες” στις δυτικές κοινωνίες...», σ.104

ως θεμελιώδες εθνικό χαρακτηριστικό. Κάτι που αφήνει μικρό περιθώριο αναγνώρισης της ιδιότητας του πονεμένου πρόσφυγα σε εθνοτικά άλλους.¹⁰⁸

Οι αναπαράστασεις αυτές έχουν την ιστορία τους. Η Heather Johnson δείχνει πως τη δεκαετία του 1950 η εικόνα του πρόσφυγα ήταν αυτή του ήρωα, του πολιτικού υποκειμένου που διαφεύγει από το Σοβιετικό καθεστώς. Εικόνα που σταδιακά θυματοποιήθηκε, φυλετοποιήθηκε και θυλυκοποιήθηκε.¹⁰⁹

Συνεπώς, η αναγνώριση της ιδιότητας του πρόσφυγα σε εθνοτικά άλλους και η δυνατότητα ταύτισης μαζί τους αποτελεί πράγματι μια πρωτοφανή αλλαγή στάσης, όπως σημειώνει ο Ε. Παπαταξιάρχης.¹¹⁰ Δεν παρατηρείται όμως στις αφηγήσεις οικουμενική εννοιολόγηση των Άλλων ως «ανθρώπων», αλλά μια ιεραρχημένη αποδοχή του Άλλου σύμφωνα με εθνοτικά κριτήρια. Σημαντικό ρόλο παίζει η ενεργοποίηση αυτού που ο Daniel Martyn Knight ονομάζει πολιτισμική εγγύτητα,¹¹¹ όπου η ιστορικότητα της έννοιας της προσφυγιάς προσλαμβάνεται συλλογικά ώστε να ερμηνευτεί η στιγμή κρίσης του παρόντος, ανοίγοντας τη δίοδο για επίτευξη πολιτισμικής οικειότητας.¹¹² Στο πλαίσιο της ευρείας προβολής του πολέμου στη Συρία, οι Άλλοι προσλαμβάνονται ως εκδιωγμένοι που όμως έχουν υψηλό «επίπεδο παιδείας», αξιοπρέπεια, χωρίς βλέψεις εγκατάστασης. Άξιοι, μη βάρβαροι φιλοξενούμενοι με πρόσωπο και φωνή. Μάλιστα σε τέσσερις διαφορετικές γλώσσες.

Πρόκειται βέβαια για επαγωγική γενίκευση. Πράγματι η έξαρση των μετακινήσεων του 2015 οφείλονται στη μαζική φυγή Σύρων, οι οποίοι όμως δεν ξεπέρασαν αριθμητικά κατά πολύ το ήμισυ του συνόλου.¹¹³ Δεν είναι απαραίτητο πως όλοι οι Σύροι έχουν έρθει με τις οικογένειες τους, ούτε είναι η γνώση ξένων γλωσσών αποκλειστικό προνόμιο τους. Χωρίς γνώση Αραβικής είναι μάλλον δύσκολο να ξεχωρίσεις έναν Σύρο από έναν Ιρακινό. Τα

¹⁰⁸ Εξαίρεση αποτελούν οι περιπτώσεις όπου επικρατεί το πνεύμα του αντιαμερικανισμού και οι εν δυνάμει Πρόσφυγες βρίσκονται μακριά, όπως πχ, Παλαιστίνιοι πρόσφυγες. Στο ίδιο.

¹⁰⁹ Johnson L. Heather, 2011. «Click to donate: Visual images, constructing victims and imagining the female refugee.» *Third World Quarterly*, 32(6), σσ.1015-1037.

¹¹⁰ Παπαταξιάρχης Ευθύμιος, 2016. «Μια μεγάλη ανατροπή...»

¹¹¹ Knight Daniel Martyn, 2012, «Cultural Proximity: Crisis, Time and Social Memory in Central Greece». *History and Anthropology*, 23:3, σσ. 349-374

¹¹² Herzfeld Michael, 2016 (2005). *Πολιτισμική Οικειότητα. Κοινωνική ποιητική στο έθνος κράτος*. Αθήνα:Αλεξάνδρεια

¹¹³ Οι στατιστικές αναφέρουν ότι τη χρονιά του 2015 το 56% προέρχονταν από τη Συρία http://europadreaming.eu/open-data/20160122-Dec_Nationality_of_arrivals_to_Greece_Italy_and_Spain-Monthly_Jan-Dec_2015.pdf

στερεοτυπικά χαρακτηριστικά των αστικών οικογενειών εθνικοποιήθηκαν και στέκονται ως αντιπαράθεση στους «μόνους νεαρούς άνδρες», την διαρκώς ανεπιθύμητη υποκατηγορία μεταναστών.

Όπως θα συζητηθεί αργότερα, ο διαχωρισμός αυτός έχει σημασία στην επόμενη μεταστροφή κατά την περίοδο του Εγκλεισμού. Κατά το εθνογραφικό παρόν θεωρείται πως οι Σύριοι πρόσφυγες, προωθήθηκαν στο σύνολό τους σε άλλες χώρες. Η παρουσία τους, όπως και η ηθική αποδοχή αποτελεί παρελθόν. Τίθεται περιορισμός της δικαιωματικότητας όσων έχουν μείνει στο νησί.¹¹⁴ Θέτοντας κάποιον ως πρόσφυγα, παράγεται ταυτόχρονα ο «οικονομικός μετανάστης», μια πολιτικά ορθή εκδοχή του «λαθρομετανάστη».

Δικαιωματικότητα

Ο διαχωρισμός αυτός έχει βαθιές θεσμικές ρίζες, οι οποίες είναι απαραίτητο να διευκρινιστούν. Η υπάρχουσα κατανόηση του όρου ξεκινάει με την υπογραφή της σύμβασης της Γενεύης μεταξύ κρατών του ΟΗΕ το 1951 και την ίδρυση της Ύπατης Αρμοστείας για τους Πρόσφυγες. Σκοπός η προστασία των οικουμενικών δικαιωμάτων εκείνων που διώκονται στις χώρες υπηκοότητάς τους, σύμφωνα με την αντίστοιχη διακήρυξη του 1948.¹¹⁵ Ενώ η διακήρυξη κάνει λόγο για το αναφαίρετο και ισότιμο δικαίωμα σε θεμελιώδη αγαθά όπως αυτά της ζωής, της ελευθερίας, της ασφάλειας και της ισονομίας, με την θέσπιση του ορισμού της δικαιωματικότητας δημιουργείται αυτομάτως πεδίο ένταξης και αποκλεισμού που διαρρηγγύνει την υποτιθέμενη οικουμενικότητα. Οι προσλήψεις σχετικά με τις περιπτώσεις εκτοπισμού που δικαιούνται να αιτηθούν άσυλο, μπορεί να αποτελούν ζήτημα νομικής ερμηνείας,¹¹⁶ όμως το δικαίωμα στη ζωή, και όχι μόνο, παραμένει θεμελιώδες αίτημα και σημείο πολιτικής διεκδίκησης σε σχέση με τις επιμέρους κρατικές πρακτικές

¹¹⁴ Δανείζομαι την έννοια της δικαιωματικότητας από την μελέτη για τις αναπαραστάσεις του ζητήματος και τον διαχωρισμό σε πρόσφυγες και μετανάστες στη Γερμανία των: Holmes M. Seth and Castañeda Heide, 2016. «Representing the “European refugee crisis” in Germany and beyond: Deservingness and difference, life and death». *American Ethnologist*, 43(1), σσ.12-24.

¹¹⁵ <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/index.html>

¹¹⁶ Η οποία είναι ιστορικά και πολιτισμικά ορισμένη. Εξάλλου η ίδια η σύμβαση του 1951 τροποποιήθηκε το 1967 ώστε να αυξηθεί το εύρος συμπερίληψης. Η ίδια η Υ.Α. εκδίδει κατά περιόδους αναπροσαρμοστικές οδηγίες ερμηνείας της διακήρυξης. Βλ. <https://www.refworld.org/docid/3b20a3914.html>

αντιμετώπισης όσων εισέρχονται στην επικράτεια τους. Όπως παρατηρεί ο Didier Fassin, τα ευρωπαϊκά κράτη εφαρμόζουν από την μία πρακτικές αποκλεισμού, ενώ από την άλλη θεωρούνται εφαρμοστές του νόμου και συνεπώς της προστασίας των δικαιωμάτων. Εφαρμόζοντας τεχνικές βιοπολιτικής, όπως η κράτηση σε καταυλισμούς και οι χρονοβόρες γραφειοκρατικές διαδικασίες εξέτασης των αιτήσεων ασύλου, καθίσταται εμφανής η κρατική προσπάθεια αποσιώπησης του ζητήματος.¹¹⁷

Τα αναλογικά αυξανόμενα μεγέθη, αφενός της κινητικότητας των ανθρώπων και αφετέρου της απροθυμίας των κρατών να δεχτούν αυτούς, αποτελούν τον πυρήνα του ζητήματος. Ο θεσμός των ολοένα αυστηρότερα φυλασσόμενων κρατικών συνόρων δεν παράγει απλά αποκλεισμούς, αλλά θέτει σε κίνδυνο τις ίδιες τις ζωές αυτών που αποφασίζουν να μετακινηθούν, παρά την επίγνωση του κινδύνου. Όταν η απώλεια ζωών γίνεται ορατή, αναδύεται το ηθικό ζήτημα της πολιτισμένης Δύσης ως προστάτιδας και ταυτόχρονα αρνήτριας του δικαιώματος στη ζωή. Όταν ο ψηφιακά αφυπνισμένος Δυτικός κόσμος ήρθε αντιμέτωπος με την εικονοποίηση της ξεβρασμένης από το κύμα ανθρωπιάς, έσπευσε να σώσει ζωές. Όμως η ιστορία δεν εξαντλείται στην επιτυχή μεταφορά σωμάτων από τις βάρκες στη στεριά. Η διάσωση της βιολογικής ζωής, δεν συνεπάγεται την απόδοση της πολιτικής ζωής, του συνόλου δηλαδή των δικαιωμάτων.¹¹⁸ Στα επιμέρους γραφειοκρατικά σύνορα, (καταυλισμοί, Hotspot, κρατικές υπηρεσίες), συνεχίζεται ο αγώνας διάσωσης του πολιτικού βίου.

Οι δυναμικές της ταυτοποίησης, του διαχωρισμού δηλαδή σε πρόσφυγες και μετανάστες αποκαλύπτουν την περιπλοκότητα της σχέσης του γνωσιακού με το ηθικό. Η Heath Cabot με εθνογραφικό πεδίο μια οργάνωση που παρέχει δωρεάν νομικές υπηρεσίες σε αιτούντες άσυλο στην Αθήνα τις αναλύει διεξοδικά.¹¹⁹ Οι εργαζόμενοι της οργάνωσης καλούνται να ασκήσουν την κρίση της δικαιωματικότητας του στάτους του πρόσφυγα πριν περάσει από την υπηρεσία ασύλου, ώστε να προσφέρουν αρωγή εκεί που υπάρχει σημαντική πιθανότητα επιτυχίας.

Η Cabot θέτει ζητήματα οντολογικής θέσπισης της αλήθειας που σχετίζονται άμεσα με το εθνογραφικό πεδίο της Λέσβου, σε έκταση που ξεπερνά τον χώρο των οργανώσεων

¹¹⁷ Fassin Didier, 2011. *Humanitarian reason: a moral history of the present*. Berkley:University of California Press

¹¹⁸ Αρκετοί αναλυτές χρησιμοποιούν τον διαχωρισμό μεταξύ βιολογικής ζωής και πολιτικού βίου. Βλ. ενδεικτικά: Στο ίδιο

¹¹⁹ Cabot Heath, 2014. «*On the Doorstep of Europe.....*»

που σχετίζονται με το άσυλο. Η εικόνα του «αληθινού» πρόσφυγα διαμορφώνεται μέσα από επίσημες οδηγίες, προηγούμενες εμπειρίες, αλλά και πολιτισμικά στερεότυπα που σχετίζονται με τις κυρίαρχες αναπαραστάσεις και γενικευμένες προσλήψεις με έντονα έμφυλα και φυλετικά πρόσημα. Τα κριτήρια της «κοινωνικής αισθητικής» όπως τα συνοψίζει η Cabot, έρχονται σε σύγκρουση με τις αφηγήσεις και την εμπρόθετη δράση των αιτούντων, η οποίοι αποκτούν μεν φωνή κατά τη διαδικασία της συνέντευξης, συχνά όμως αναγκάζονται να τροποποιήσουν τη δική τους αλήθεια, ώστε να συνάδει με τις προσδοκίες των υπαλλήλων. Εγείρονται ζητήματα εμπιστοσύνης στον Ξένο όταν η ιστορία ζωής που αφηγείται προσλαμβάνεται ως απίθανη, ακόμα και εξωτική.¹²⁰ Οι αιτούντες γνωρίζουν εν μέρει την κατάσταση και συχνά επιλέγουν να υποκριθούν τον προσδοκώμενο ρόλο του ευάλωτου θύματος, ή του σιωπηρού φορέα ντροπής.

Είτε πρόκειται για κριτήρια «κοινωνικής αισθητικής» στις διαδικασίες ασύλου, ή για εκδοχές της φιλοξενίας όπως εφαρμόζονται στους καταυλισμούς και κέντρα διαμονής¹²¹ παράτυπων ταξιδευτών, προκύπτει πως τόσο οι Άλλοι όσο και η σχέση με τον Εαυτό αξιολογούνται με βάση μια πολιτισμικά ορισμένη ιεραρχική κλίμακα. Η δικαιωματικότητα θεσπίζεται ως παράμετρος που κρίνει τις πιθανότητες απόδοσης πολιτικών δικαιωμάτων και η ευαλωτότητα¹²² ως βαθμίδα προτεραιότητας στη λήψη αρωγής.

Τα μετονομαζόμενα σε Hotspot το 2015 κέντρα, αποτελούν ταυτόχρονα χώρους ανθρωπιστικής βοήθειας αλλά και κρατικού και εν τέλει βιοπολιτικού ελέγχου. Επισημαίνεται η ματαιότητα της προσπάθειας για διαχείριση και η ασυμβατότητα της γραφειοκρατικής φαντασίωσης που λειτουργεί σε πλαίσια εξιδανικευμένων μοντέλων ευταξίας, σε αντιπαράθεση με το τι λαμβάνει χώρα στην πράξη.¹²³

¹²⁰ Η Cabot αναφέρει παραδείγματα γυναικών από την Αφρική που ισχυρίζονται ότι χρειάστηκε να φύγουν ώστε να μην πέσουν θύματα θυσιών

¹²¹ Σε μελέτη των δυναμικών που αναπτύσσονται μεταξύ εθελοντών και μεταναστών σε κέντρα διαμονής της Αθήνας πριν το 2015, προκύπτει πως μέσα από το πρίσμα της φιλοξενίας ως φυσικοποιημένης ηθικής προσταγής που νιώθουν οι εθελοντές διατηρούν την θέση κυριαρχίας και ελέγχου μέσω της χρήσης μεταφορών από τον οικιακό χώρο. Εννοιολογούν όσους μετανάστες θεωρούνται ευάλωτοι ως άξιους φιλοξενούμενους, τον δε εαυτό τους τους ως σπιτονοικοκύρηδες υπεύθυνους για τη διατήρηση της ευταξίας. Εγκαθιδρύεται ένα σύνολο προσδοκιών όπου οι φιλοξενούμενοι καλούνται να δράσουν εντός του ηθικού πλαισίου του οίκου. Rozakou, Katerina, 2012. «The biopolitics of hospitality in Greece: Humanitarianism and the management of refugees». *American Ethnologist*, 39(3), σσ.562-577.

¹²² Όπως αναφέρει η Ροζάκου η απόδοση ευαλωτότητας σχετίζεται με προυπάρχουσες πολιτισμικά και ιστορικά ορισμένες κατηγορίες, όπως ηλικία, φύλο και οικογενειακή κατάσταση. Η Cabot αναλύει τα διλήμματα και τις ασάφειες που προκύπτουν μέσω του παραδείγματος της απόδοσης της ιδιότητας του θύματος σωματεμπορίας.

¹²³ Kalir Balik and Rozakou Katerina, 2016. «'Giving form to chaos': The futility of EU border management at Moria hotspot in Lesvos». *Society & Space Essay Series*.

Παρασυρμένοι από το ρεύμα Αλληλεγγύης, βρέθηκαν εντός των Hotspot και κάποιοι κάτοικοι της Μυτιλήνης. Δεν είχαν όλοι το ίδιο πολιτικό υπόβαθρο όπως οι ομάδες που περιέγραψα στο προηγούμενο κεφάλαιο. Βρέθηκαν όμως αντιμέτωποι με εξίσου δυσνόητες και απαιτητικές καταστάσεις.

Ο ΛΣ¹²⁴ έχοντας κερδίσει την προσωπική του μάχη με σοβαρό πρόβλημα υγείας, στράφηκε στον εθελοντισμό ως εκδοχή του άξονα αμοιβαιότητας όπου το πνεύμα του δώρου είναι η ίδια η ζωή. Αρχικά βοήθησε στο ΙΚΑ Μυτιλήνης στη διαχείριση των ιατρικών εξετάσεων. «Σημασία είχε η χαρά που έδινα στον κόσμο, για να του κλείσω ατελώς ραντεβού... μ' άρεζε να το κάνω».

Όταν εμφανίστηκε η ευκαιρία για συμμετοχή σε ιατρική οργάνωση εντός του καταυλισμού της Μόριας, την άδραξε. Περιγράφει την ομάδα και τον εαυτό του ως «μάχιμους», σε αντιπαράθεση με «γραφιάδες» και πιο ευκαιριακούς εθελοντές αμφίβολης συνεισφοράς. Εντός της Μόριας του «χάους», δεν βίωσε την απλή σχέση αμοιβαιότητας που είχε συναντήσει στην νωθρή πραγματικότητα του ΙΚΑ.

- Είδα πολύ καλές οικογένειες, το σεβάστηκαν ... έδινες μια κονσέρβα .. σου λέγαν ευχαριστώ και κλαίγαν.

- Είδα και πολύ κακά πράγματα. Είδα ανθρώπους να προσπαθούν να σε σφάξουν, να σκοτώνονται ποιος θα βγει πρώτος από την πόρτα, είδα ανθρώπους να πετάνε τα παιδιά τους από εδώ και από εκεί για να πάρουν ευαλωτότητα και να φύγουν.

- Δεν είναι όπως τα δείχνουν στην τηλεόραση, δεν είναι παιδιά που τρέχουν μέσα στις λάσπες, δεν είναι μανάδες που κρυώνουν.

- Η εικόνα είναι πιο τρομακτική απ' ότι δείχνουν τα μίντια. Συνάμα δεν είναι τόσο τρομακτική. Ναι τρέχουν στις λάσπες... το να κρεμάει όμως ένας Αφγανός το παιδί του δυο μηνών πάνω στα συρματοπλέγματα από το πρωί μέχρι τις τέσσερις το απόγευμα για να γίνει κόκκινο να παρει το χαρτί της ευαλωτότητας και να φύγει δεν το δείξαν οι κάμερες.

Πάνω στην ίδια θεματική των Hotspot και την ένταση μεταξύ (υπερ)εθνικής κυριαρχίας και παροχής αρωγής βλ. ολόκληρη την ενότητα από όπου και το παραπάνω κείμενο:

<http://societyandspace.org/2016/11/08/governing-mobility-through-the-european-unions-hotspot-centres-a-forum/>

Fassin, Didier, 2016. «Hot Spots: What They Mean». Στο *Refugees and the Crisis of Europe*, *Cultural Anthropology website*.

¹²⁴ ΛΣ, σπουδαστής 49, καταγωγή Λέσβος, κάτοικος Αθήνας. Ηχογραφημένη συνέντευξη Αθήνα Δεκέμβριος 2018

Σε μια αλληλουχία ενσυνείδητων και ασυνείδητων αντιφάσεων, ο συνομιλητής μου εκφράζει την απόγνωση που υποκρύπτει ο συνωστισμένος πανικός που εξελίχθηκε εκείνη την περίοδο. Στην μάταιη προσπάθεια καταγραφής και αρωγής στον ίδιο χώρο, η πραγματικότητα ξεπέρασε τις προσδοκίες της διαχειρίσιμης και προβλέψιμης κατάστασης. Όταν η πρόσληψη του Άλλου σταματά να συμβαδίζει με τις προσδοκίες του αθώου¹²⁵ και παθητικού δέκτη αρωγής, όταν καταρρέει η εικόνα της αξιοπρεπούς οικογένειας, δημιουργείται η ηθική σύγχυση που περιέχει η αφήγηση. Η εικόνα του πρόσφυγα διαταράσσεται μέσω της άμεσης εμπειρίας με την δομική βία που εμπεριέχει η παράτυπη κινητικότητα και αρχίζει να ταλαντώνεται μεταξύ θύματος και θύτη, αθωότητας και μιαιρότητας, παθητικότητας και απειλής. Κάποτε η αμφιταλάντευση αποζητά την ηρεμία της βεβαιότητας. Για τον ΛΣ όπως και πολλούς άλλους η βελόνα έγειρε προς πολιτισμικά εδραιωμένες αντιλήψεις που προσφέρουν γνωσιακή κάθαρση.

Ο ΛΣ που μου τόνισε επανειλημμένα πως στον άνθρωπο βλέπει «μόνο την ψυχή και τα μάτια», βίωσε τα ραγισμένα ιδανικά της εθελοντικής προσφοράς υπό το πρίσμα της απογοήτευσης. Καταλήγει τελικά να ταξινομεί τους ανθρώπους ως άγριους και επικίνδυνους, χωρίς σεβασμό στα ίδια τους τα παιδιά. Η αφήγηση συνεχίστηκε με ιστορίες για «αγέλες» που υποδεικνύουν «πλήρη υπακοή στον αρχηγό» και μετανάστες που «έρχονται στην Ελλάδα γιατί τους παρέχουν στέγη, τροφή και τηλεπικοινωνίες», για να καταλήξει πως «δεν ζηλεύω πως ζούνε...[αλλά τελικά] περνάν καλύτερα από τους Έλληνες». Η ιστορικά εδραιωμένη φιγούρα του λαθρομετανάστη, αποδεικνύεται πολιτισμικά σθεναρή. Όπως θα φανεί στη συνέχεια, θα αναβιώσει και θα αποβεί κυρίαρχη.

Δήλωσε πολλές φορές πως δε θέλει να πει «κακίες». Όπως και πολλοί συνομιλητές που έσπευσαν να δηλώσουν πως δεν είναι ρατσιστές¹²⁶. Μια έγνοια που έχει ακριβώς το αντίθετο αποτέλεσμα. Στη προσπάθεια αυτή η άρθρωση των δομικών ζητημάτων που προκύπτουν από τον τρόπο που επιβάλλεται η συνύπαρξη, γίνεται κατά κύριο λόγο με όρους

¹²⁵ Για την σημασία της έννοιας της αθωότητας και των ιεραρχήσεων που προκαλεί σχετικά με την δικαιωματικότητα, βλ. Ticktin, Miriam, 2017. «A world without innocence». *American Ethnologist*, 44(4), pp.577-590.

¹²⁶ Βλ. και Σεβαστή Τρουμπέτα, 2000. «Μερικές σκέψεις ....»

«διαφοριστικού ρατσισμού»¹²⁷, όπου οι προβληματισμοί εναποθέτονται στο σύνολο τους σε ουσιοκρατικού τύπου πολιτισμικές ασυμβατότητες των Άλλων.

Χρονικότητες και υποστάσεις των Κρίσεων

Ο ΛΣ μεταξύ άλλων περιέγραψε ένα περιστατικό όπου αλλοδαπός εργαζόμενος οργάνωσης δεν του έδωσε να φάει κάτι, ενώ είχαν περάσει πολλές ώρες δουλειάς, με την πρόφαση ότι μόνο οι πρόσφυγες δικαιούνται το συγκεκριμένο φαγητό, προσθέτοντας ότι «οι Έλληνες τά θελαν και τά παθαν». Χαρακτήρισε την συμπεριφορά αυτή «ρατσιστική». Εγείρεται το ζήτημα της σύγκρισης του Εαυτού με τους Άλλους ενόψει της λήψης προσφοράς. Αναδύεται μια ακόμα πτυχή του Εαυτού, αυτού που βιώνει την Κρίση και έχει μια δίσημη υπόσταση εναντίον της Δύσης, ως υπόχρεος και λήπτης. Η συνισταμένη της σύγκρισης που αφορά το αίτημα ίσης μεταχείρισης, θα αναπτυχθεί στο επόμενο κεφάλαιο.

Η διπλή υπόσταση υποδηλώνει το ζήτημα της ιστορικής συγκυρίας δύο καταστάσεων που έχουν σχολιαστεί από αναλυτές ως την αντίληψη αυτών με όρους κρίσης εντός κρίσης. Η S. Green παρατηρεί την παράλληλη κατάρρευση των υποδομών το καλοκαίρι του 2015: Πως τη στιγμή που κάτοικοι του νησιού παλεύουν με τα κύματα να σώσουν ζωές, η ίδια η χώρα πάλευε για την επιβίωση της στην Ευρωζώνη. Υποδομές που υποστηρίζουν την λειτουργία της καθημερινότητας καταρρέουν και εντείνουν την πρόσληψη των κατοίκων του ανεπαρκούς κράτους που χάνει την κυριαρχία του εδάφους ενώ είναι απολύτως εξαρτημένο από εξωτερικούς παράγοντες.¹²⁸

Οι Carastathis, Spathopoulou και Tsilimpounidi, επισημαίνουν πως η κρίση εκφέρεται με ιατρικό και θρησκευτικό λόγο.¹²⁹ Ως ιάσιμη ασθένεια ή και αμαρτία που στην περίπτωση της Ελλάδας την θέτει ως υπόχρεο εξιλέωσης έναντι της E.E., κάτι που επιτεύχθηκε μέσω της συνολικής στάσης της αλληλεγγύης προς τις προσφυγικές αφίξεις ως ευρωπαϊκό ιδανικό. Εν μέσω εξιλέωσης το κράτος με την υιοθέτηση του μοντέλου του

¹²⁷ Αναφορά σε έργο του Taguieff: Στο ίδιο, σ. 139. Βλ. Και Μπαλιμπάρ Ετιέν. 2017 (1988). Υπάρχει νεορατσισμός;. Στο Μπαλιμπάρ Ετιέν. και Βάλλερσταϊν Ιμμάνουελ, 2017 (1988). *Φυλή, Έθνος, Τάξη. Οι διαφορούμενες ταυτότητες*. Νήσος, σ. 31-48

¹²⁸ Green Sarah, 2017. «When infrastructures fail: an ethnographic note in the middle of an Aegean crisis». Στο P. Harvey, C. Bruun Jensen, and A. Morita, (επιμ.). *Infrastructures and Social Complexity: a companion*. σσ. 271-283. Culture, Economy and the Social (CRESC). London: Routledge

¹²⁹ Carastathis Anna, Spathopoulou Aila and Tsilimpounidi Myrto, 2018. «Crisis, what crisis? Immigrants, refugees, and invisible struggles». *Refuge: Canada's Journal on Refugees/Refuge*, 34(1).

Hotspot συναινεί στις πολιτικές αποκλεισμού και πνιγμών στη Μεσόγειο, ενώ αποκαλύπτεται η οικονομική πτυχή που αφορά την ασφαλειοποίηση των συνόρων και την ανθρωπιστική διαχείριση που όμως μέσω του λεξιλογίου της κρίσης αποκτά την απαραίτητη νομιμοποίηση.

Σε άλλο κείμενο η S. Green,¹³⁰ επικαλείται το άρθρο της Janet Roitman, όπου αναλύεται η έννοια της κρίσης ως τοποθέτηση του χρόνου σε μια συγκεκριμένη ιστορική τροχιά απόκλισης από την κανονικότητα, όπου εγκαλείται το πρόσταγμα επιτέλεσης μιας ηθικής κρίσης, μέσω της οποίας αποκαλύπτεται κάτι που ως τώρα ήταν συγκαλυμένο.¹³¹ Σημείο στο οποίο υπάρχει η επιλογή για πολιτική δράση και επίτευξη του καινούριου, ή ο προσανατολισμός προς την αντι-κρίση: Την άρνηση της πολιτικής δράσης και την επίκληση της επιστροφής στην κανονικότητα. Η Green επισημαίνει πως στην ελληνική περίπτωση πρέπει να τονιστεί η αίσθηση της ολοκληρωτικά σαρωτικής συνθήκης που βίωναν οι πολίτες το καλοκαίρι του 2015, ως κάτι που δεν φαίνεται να έχει τέλος, κάτι εκτός κλίμακας. Κάτι που πρόκειται για το νέο κανονικό.

Εδώ θα προσέθετα στην ανάλυση της Green, ότι το νέο κανονικό συνέπεσε χρονικά με την άφιξη των οργανώσεων από τον Σεπτέμβριο και έπειτα, σε μια μετά το δημοψήφισμα εποχή, που σε ένα βαθμό σηματοδότησε το τέλος της αυξημένης κινηματικότητας και πολιτικής αναστάτωσης που είχε σημειωθεί.

Στις συνομιλίες κατά την ερευνά μου, τα εσωτερικά πολιτικά ζητήματα του καλοκαιριού, οι κλειστές τράπεζες και το δημοψήφισμα, δεν αναφέρθηκαν. Τα παράλληλα γεγονότα κατέλαβαν τα αισθητηριακά αποθέματα των κατοίκων. Ανακληθέντα μέσα από το παρόν μιας πολιτικής σταθερότητας οι νέες κανονικότητες ανταγωνίζονται μεταξύ τους. Η νέα πραγματικότητα προσπαθεί να οριστεί με παλαιού τύπου οικονομικούς λόγους που εν μέρει επιδεικνύουν τον τουρισμό ως μονόδρομο επιβίωσης. Όμως στη νέα πραγματικότητα της Λέσβου, προβάλλεται και μια νέα ανάγκη συνύπαρξης. Παλαιού τύπου λόγοι περί εθνικής καθαρότητας θα βρουν διέξοδο στους δρόμους νοσταλγίας, αναδυόμενοι από τις χρονικές ρωγμές που αφήνουν πίσω τους οι επονομαζόμενες ως «κρίσεις» δυναμικές διεργασίες.

---

¹³⁰ Green, Sarah, 2017. «Crisis within a crisis ...»

¹³¹ βλ. και <http://www.politicalconcepts.org/roitman-crisis/>

Στο πλαίσιο της κρίσης μέσα στην κρίση, η Λέσβος εκτοπίζεται από τις όποιες κανονικότητες βίωνε ως ένας περιφερειακός τόπος μέσα σε περιφερειακό κράτος. Όταν ξαφνικά επανατοποθετείται στο κέντρο της παγκόσμιας προσοχής και γίνεται κέντρο έλξης ετερόκλητων πληθυσμών από Δύση και Ανατολή, σχηματίζεται μια νέα παροδική χρονικότητα. Ενθουμούμενοι κατά κύριο λόγο την αίσθηση του «σοκ», οι κάτοικοι περιγράφουν την πρόθεση να βοηθήσουν με όποιο τρόπο έκριναν εφικτό, ανταποκρινόμενοι στο κάλεσμα του ηρωισμού, του πατριωτισμού της αλληλεγγύης και του ενεργοποιημένου DNA ιστορικής συνείδησης. Όμως οι προσδοκίες μιας ξεκάθαρης σχέσης αμοιβαιότητας και φιλοξενίας αποδεικνύονται εύθραυστες. Παράλληλα, κάποιοι βλέπουν μπροστά τους την ευκαιρία για μεγιστοποίηση του οικονομικού κέρδους, ενώ άλλοι προετοιμάζονται για την μεγιστοποίηση πολιτικών ωφελειών.

Στη χρονικότητα του «χάους» μετατοπίστηκαν πρακτικές και συναισθήματα. Δημιουργήθηκαν ευκαιρίες για νέα βιώματα και επαναπροσδιορισμούς παλαιότερων αντιλήψεων τόσο του Άλλου, όσο και του Εαυτού. Το ερώτημα που αιωρείται είναι αυτό της αντίληψης του μέλλοντος αλλά και της αποτίμησης του πρόσφατου παρελθόντος.

4. Εγκλεισμός

Λύση

Στις 18 Μαρτίου 2016 η ΕΕ ανακοίνωσε την άμεση εφαρμογή ενός συνόλου μέτρων που είχαν ήδη συζητηθεί μήνες πρωτότερα.¹³² Προτάθηκε ως λύση στη κρίση. Ένα φαινόμενο μαζικών μετακινήσεων, που για μήνες είχε ερμηνευθεί ως το μεγαλύτερο σε κλίμακα που είχε βιώσει η μεταπολεμική Ευρώπη, ανήχθη σε απλή αριθμητική πράξη. Μια σχέση ένα προς ένα. Για κάθε άφιξη από την τουρκική επικράτεια, μια επιστροφή πίσω σε αυτή. Μάλιστα στο πλαίσιο της προκαθορισμένης διάκρισης της δικαιωματικότητας, όρος της συμφωνίας προσθέτει πως αν η επιστροφή πρόκειται για Σύρο υπήκοο, τότε κάποιος άλλος αντίστοιχης υπηκοότητας, θα μεταφερθεί από την Τουρκία σε Ευρωπαϊκή χώρα.

Η γραφειοκρατική ευθύνη καθώς και το δικαίωμα αίτησης ασύλου παραμένουν στη χώρα πρώτης υποδοχής, όπως έχει ορίσει η οδηγία της ΕΕ γνωστή ως κανονισμός του Δουβλίνου. Προσυπογράφοντας τη τάση μετάθεσης του «προβλήματος» όσο το δυνατόν στα άκρα της Ευρώπης,¹³³ η ελληνική πλευρά απαγορεύει την μετακίνηση από τα νησιά υποδοχής, μέχρι να ολοκληρωθεί η διαδικασία ταυτοποίησης και αίτησης ασύλου αν υπάρχει. Διαδικασία που με τα υπάρχοντα νομικά και διοικητικά δεδομένα διαρκεί πολλούς μήνες. Προτεραιότητα δίνεται σε όσους θεωρούνται ευάλωτοι. Το αποτέλεσμα της εξέλιξης αυτής μέχρι και την ώρα της συγγραφής είναι ο παρατεταμένος εγκλεισμός χιλιάδων ανθρώπων στα ελληνικά νησιά. Μια συνθήκη που η ΕΕ τροφοδοτεί τόσο θεσμικά όσο και οικονομικά σε μια απόπειρα εξαγοράς του περιορισμού των μετακινήσεων.¹³⁴

Αν το «ζενίθ» της «κρίσης», ήταν μια κατάσταση όπου η πραγματικότητα καθίσταται αγνώριστη και αδύνατη να ερμηνευτεί, για την ΕΕ, η συμφωνία νοούνταν ως το τέλος της κρίσης, η επίτευξη της κανονικότητας. Για το βορειοδυτικό μέρος της ευρωπαϊκής επικράτειας είχε φαινομενικά το επιθυμητό αποτέλεσμα, κάτι που δεν αναιρεί το βαρύ πολιτικό και κοινωνικό κόστος που θα συζητηθεί παρακάτω. Τα διεθνή μέσα ενημέρωσης

¹³² <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>
Χρήσιμη ως περιγραφή των αποτελεσμάτων της συμφωνίας από την ανθρωπιστική σκοπιά είναι η μελέτη της Διεθνούς Αμνηστίας

https://www.amnesty.gr/sites/default/files/eu-turkey_deal_briefing_formatted_final_p4840-3.pdf

¹³³ Μέρος της πολιτικής είναι και η προσπάθεια αποθάρρυνσης των μετακινήσεων

¹³⁴ Οικονομική στήριξη παρέχεται τόσο στην Ελλάδα όσο και την Τουρκία.

όμως έστρεψαν το βλέμμα τους αλλού και μια αίσθηση κανονικότητας σε επίπεδο κοινής γνώμης μπόρεσε να επιστρέψει. Σε συνδυασμό με τον λόγο που αναπτύχθηκε γύρω από σεξουαλικές επιθέσεις στη Γερμανία την πρωτοχρονιά του 2016, (καθώς και άλλες επιθέσεις που είχαν προηγηθεί σε ευρωπαϊκές πόλεις) ήρθε και το τέλος της συλλογικής διάθεσης για αλληλεγγύη.¹³⁵

Στην Λέσβο αρχικά η συμφωνία είχε γίνει αντιληπτή από πολλούς ως λύση. Σύντομα αποδείχθηκε το αντίθετο. Οι δημόσιοι χώροι πράγματι εκκενώθηκαν. Το «χάος», όπως το περιέγραφε τότε ο τύπος, μεταφέρθηκε εντός του κλειστού χώρου του καταυλισμού της Μόριας.¹³⁶ Καθώς οι μέρες περνούν αυξάνουν και οι διαμένοντες. Μαζί και η ανησυχία των κατοίκων του ομώνυμου χωριού που απέχει κάποιες εκατοντάδες μέτρα. Έξω από τους φράχτες των καταυλισμών¹³⁷ ξεκινάει η αποτίμηση του αισθητηριακού και συναισθηματικού «σοκ» που είχε προηγηθεί. Τίθενται ερωτήματα που αφορούν προηγούμενες και συγκαιρινές σχέσεις των πολιτών τόσο μεταξύ τους όσο και με την τοπική και κεντρική εξουσία. Κατά τη διαδικασία αυτή προκύπτει πως και η ίδια έννοια της αλήθειας ρευστοποιείται και καθίσταται σημείο διεκδίκησης. Μορφές που ξεπήδησαν από το διάκενο του «χάους» θα επανακαθορίσουν την εννοιολόγηση του συλλογικού εαυτού και των ετεροτήτων με τους οποίους καλείται να συμβιώσει.

Φράχτες

Τους συνομιλητές μου από τη Μόρια τους γνώρισα ένα ζεστό βράδυ του Ιουνίου 2018, όταν ο Πρόεδρος της κοινότητας (που διοικητικά υπάγεται στο Δήμο Λέσβου),

¹³⁵ Και στροφή στην ξενοφοβία όπως συνεχίζει η περιοδολόγηση των Bornemann & Ghassem-Fachandi, 2017. «The Concept of Stimmung...», σ.122

¹³⁶ Όπως διευκρινίζει η Κ. Ροζάκου, ο καταυλισμός της Μόριας την μετά την Συμφωνία εποχή δεν αποτελεί απλή μονάδα διαμονής. Πρόκειται για μια συνάθροιση υπομονάδων διαφορετικής διοικητικής υπαγωγής και υπηρεσιακής ενασχόλησης. Rozakou Katerina, 2017. «Access to a Hot Field: A Self-Reflexive Account of Research in the Moria Camp, Lesbos». Στο <https://www.law.ox.ac.uk/research-subject-groups/centre-criminology/centreborder-criminologies/blog/2017/11/access-hot-field-22-04-2019>.

¹³⁷ Ένας δεύτερος καταυλισμός γνωστός με την ονομασία «Καρά Τεπέ», βρίσκεται υπό την διαχείριση της δημοτικής αρχής. Δεν βρίσκεται κοντά σε κατοικίες, δεν παρέχει υπηρεσίες ταυτοποίησης, έχει σταθερό αριθμό διαμενόντων και απευθύνεται σε ευάλωτες ομάδες. Δεν θεωρείται πρόβλημα, αντιθέτως προβάλλεται ως πρότυπο. Στη κοινή γνώμη υπάρχει η αντίληψη πως διαμένουν μόνο Σύριοι, κάτι που δεν ευσταθεί.

κατασκλήνωσε για τρεις μέρες έξω από το κτίριο της Γενικής Γραμματείας Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής στη Μυτιλήνη. Γύρω στα δεκαπέντε άτομα παρεβρίσκονταν για συμπαράσταση. Ένα πρόσωπο της πολιτικής, έστω και αυτής της βαθμίδας, να διαμαρτύρεται με αυτόν τον τρόπο είναι μάλλον ασυνήθιστο, τουλάχιστον λόγω του ότι έστω τυπικά διαθέτει άλλους προβλεπόμενους τρόπους έκφρασης των αιτημάτων του. Ο καθαρά επιτελεστικός χαρακτήρας της διαμαρτυρίας έγινε εξάλλου φανερός όταν την τρίτη μέρα, μόλις ολοκληρώθηκε η προγραμματισμένη συνάντηση με τον υπουργό μεταναστευτικής πολιτικής, έληξε άμεσα η διαμαρτυρία. Μέχρι τότε οι μόνοι που είχαν κηρύξει απεργία πείνας στο νησί ήταν οι αναμένοντες τη φυγή τους απ' αυτό.

Αυτός ο υπόρρητος παραλληλισμός κατοίκων και εισερχομένων έχει περισσότερες πτυχές που έγιναν αντιληπτές στη συνέχεια της έρευνας. Όταν συνάντησα τον έναν από τους συνομιλητές μου με σκοπό την συνέντευξη, λίγο πιο πέρα από την κεντρική πύλη του καταυλισμού Μόριας, με κάλεσε στο όχημα του εξηγώντας πως θέλει να μου δείξει την φυλακή. Μου έκανε εντύπωση γιατί γνώριζα πως χωρίς την ανάλογη άδεια απαγορεύεται η είσοδος. Σύντομα κατάλαβα πως εννοούσε κάτι άλλο, καθώς η περιήγηση έγινε μέσα και γύρω από το χωριό της Μόριας, με στάση σε κάθε δεύτερη αυλή όπου μου επιδεικνυόταν οι ενισχυμένες περιφράξεις και νεο-εγκατεστημένοι συναγερμοί. Το μήνυμα εύληπτο. Ο φράχτης έχει διπλή όψη, το ίδιο και ο εγκλεισμός. Συρμάτινος ή νοητός. Θεσμικός ή συναισθηματικός.

Στο διάστημα που ακολουθεί την υπογραφή της συμφωνίας, οι διαφόρων μορφών διαμαρτυρίες των εγκλεισμένων αρχίζουν να πληθαίνουν. Αυξάνονται οι βίαιες συμπλοκές και πυρκαγιές εντός του καταυλισμού, αλλά και τα καμένα ελαιόδεντρα στα διπλανά χωράφια. Σημειώνονται μικροκλοπές στη πόλη της Μυτιλήνης, μαζί και οι αναφορές αυτών στον τοπικό τύπο. Οι κάτοικοι της Μόριας διαμαρτύρονται για κατεστραμμένες περιουσίες, που εκτός των δέντρων αφορούν σφαγμένα ζώα, κλεμμένα οπωροκηπευτικά και διαλυμένα συρματοπλέγματα αυλών. Τον Σεπτέμβριο της ίδιας χρονιάς πραγματοποιείται η πρώτη τους πορεία στην πόλη της Μυτιλήνης. Η συλλογική αγανάκτηση έκδηλη. Τα συνθήματα στραμμένα κατά δημάρχου και πρωθυπουργού. «Ξεφτίλα, βγάλε την μαντήλα».

Δύο χρόνια αργότερα, όταν έλαβαν χώρα οι συνομιλίες μου, τα θέματα διαμαρτυρίας ήταν ακριβώς τα ίδια. Ο ΠΒ¹³⁸ με οδήγησε στον ελαιώνα του, μισό χιλιόμετρο περίπου

¹³⁸ ΠΒ. Αγρότης 48, Κάτοικος Μόριας ή Μυτιλήνης ή Ιππείος (;), Ηχογράφηση Μόρια Ιούλιος 2018

βορειότερα του καταυλισμού για να μου δείξει καμένα δέντρα. Όταν ρώτησα για τις αποζημιώσεις, που είχε υποσχεθεί και εν μέρει αποδώσει η πολιτεία, μου απάντησε πως τα ελαιόδεντρα θέλουν χρόνια για να καρποφορήσουν αλλά το σημαντικότερο πως τα είχε φυτέψει ο παππούς του. Παρομοίως ο ΑΜ μου εξήγησε πως στο χωριό κανείς δεν φύτεψε λαχανικά το περασμένο καλοκαίρι. Δεν είχε νόημα. Τόνισε το γεγονός πως γι' αυτόν είναι μια ευχάριστη ασχολία μετά την δουλειά, κάτι που έχει χάσει. Και οι δυο θέλησαν να αντιπαραβάλλουν την συμβολική αξία μιας ανέμελης καθημερινότητας και της οικογενειακής κληρονομιάς έναντι της χρηματικής αξίας των απωλειών τους. «Οι χωριανοί κλειδώνονται, οι μετανάστες κυκλοφορούν ελεύθεροι».¹³⁹

Με ποικίλους τρόπους έχουν εκφράσει την αγωνία της συναισθηματικής βίας στην οποία υπόκεινται οι κάτοικοι από την παρουσία του καταυλισμού. Εκείνο το βράδυ το Ιουνίου κατά την απεργία πείνας σημείωσα φράσεις όπως: «Κάθε μέρα βιώνουμε ψυχικό βιασμό». «Δε μας νοιάζουν οι αποζημιώσεις. Ας ήταν τα πράγματα όπως πριν». «Θέλουμε τη ζωή μας, μας ακούει κανείς;». «Άνοιξε η Αμυγδαλέζα άνοιξαν και τα [μπιπ] μας» Συχνή ήταν και η προειδοποίηση πως κάποιο βίαιο επεισόδιο ήταν αναπόφευκτο και πολύ κοντά στη πραγματοποίησή του. Πως πλέον θα «πάρουμε την κατάσταση στα χέρια μας».

Τις εβδομάδες που ακολούθησαν σημειώθηκαν δυο πυροβολισμοί. Ο ένας στον αέρα, ο άλλος τραυμάτισε έναν ανήλικο από την Συρία. Ο δεύτερος κατακρίθηκε δημοσίως ως πράξη κάποιου που «είχε προηγούμενα ... δεν ήταν καλά», ενώ τον Απρίλιο του 2019 κρίθηκε ένοχος από το δικαστήριο. Ο πρώτος έτυχε υποδοχή ήρωα με επευφημίες και χειροκροτήματα έξω από το δικαστήριο, από το οποίο αθώωθηκε.

Η έρευνα μου δεν αποτελεί σε βάθος εθνογραφία της κοινότητας της Μόριας. Έχω επισκεφτεί το χωριό πολλές φορές, όμως πριν μου υποδείξει ο ΠΒ τους νεο-εγκατεστημένους φράχτες και συναγερμούς, δεν τους είχα προσέξει. Στον περιστασιακό παρατηρητή δίνεται η εικόνα ενός ήσυχου χωριού. Ελάχιστοι αναλογικά από τους διαμένοντες στον καταυλισμό περνούν μέσα από το χωριό κατά την διάρκεια της ημέρας, επισκεπτόμενοι μικρομάγαζα. Κατά τις μετά τη συνέντευξη συνομιλίες μου με τους ΑΜ και ΠΒ έγινε φανερό πως τελικά κανείς τους δεν μένει στο χωριό, απλά έχουν καταγωγή (αυτοί ή οι σύζυγοί τους) και χωράφια. «Στην απεργία ήρθα για να μπορώ να λέω στα παιδιά πως προσπάθησα», εξηγεί ο

¹³⁹ ΑΜ / Οικοδόμος 46, καταγωγή Αφάλωνας κάτοικος Μυτιλήνης, ηχογραφημένη συνέντευξη σεπτέμβριος 2018

ΑΜ. Ταυτόχρονα γίνεται πιο ευκρινές ότι πρόκειται κυρίως για μια συναισθηματική κατάσταση, παρά μια βαθιά δομική αλλαγή της πολυπλοκότητας καθημερινότητας. Μια πίεση που ασκείται από το γεγονός της αντίληψης ότι αυτή η μικρή κοινότητα είναι η μοναδική που έχει υποστεί το «βάρος». Νιώθει αδικημένη και παραμελημένη από τις τοπικές και κεντρικές διοικήσεις. Η σκληρή εμπειρία της μοναξιάς και της εγκατάλειψης επανέρχεται στο προσκήνιο.

Αφιέρωσα μέρος της ερευνητικής μου προσπάθειας στην περίπτωση της Μόριας, με σκοπό τον καθορισμό κάποιου δείκτη σύγκρισης όσον αφορά την χωρική εγγύτητα με τους καταυλισμούς, θέλοντας να διαπιστώσω το βαθμό επιρροής που αυτή έχει στην διαμόρφωση αντιλήψεων και συναισθημάτων. Πρόθεση μου στη συνέχεια είναι να δείξω πως η νοητική εγγύτητα, η επιλεκτική (τμηματική) ταύτιση κατοίκων άλλων κοινοτήτων με αυτούς της Μόριας, επαρκεί ως παράγοντας διαποτισμού φόβου και δυσαρέσκειας.

Αποτίμηση

Η εσωστρεφής αποτίμηση του πρόσφατου παρελθόντος και ερμηνεία του άμεσου παρόντος, λαμβάνει χώρα ποικιλοτρόπως. Ο Σεπτέμβριος του 2016 εμφανίζει αυξημένη κινητικότητα. Το δημοτικό συμβούλιο συνεδριάζει και εκδίδει ψήφισμα προτείνοντας την δημιουργία μικρών δομών ανά την επικράτεια της χώρας που θα μοιραστούν το έργο της φιλοξενίας καθώς και την μεταφορά της χρηματοδότησης των ευρωπαϊκών κονδυλίων από τις ΜΚΟ στις δημοτικές αρχές.¹⁴⁰

Το κλίμα της συνεδρίασης είναι οξυμένο. Στο σύνηθες πνεύμα κομματικής αντιπαράθεσης εκφράζονται απορίες που αναδεικνύουν μια αγνωστικιστική στάση γύρω από τα συμβάντα του 2015. Ποιός είναι αρμόδιος; Που είναι το κράτος; Ήταν η στάση του Δημάρχου η πρέπουσα; Γιατί δεν δίνεται προτεραιότητα στους πολίτες του νησιού; Απορίες που απασχολούν τους πολίτες εκφράζονται από την ίδια την τοπική αρχή. Φαίνεται να επιβεβαιώνεται τόσο το γενικευμένο «αποσβόλωμα» που εξέφρασαν συνομιλητές μου, όσο και η εγγενής γραφειοκρατική και οργανωτική ασάφεια που έχει παρατηρήσει η Κ. Ροζάκου

¹⁴⁰ Αποσπάσματα της συνεδρίασης του δημοτικού συμβουλίου την 17/9/2016: Παπαδόπουλος Γεώργιος, 2016. «Δημοτικό Συμβούλιο αποσπασμα 1 μέρος 17-9-2016». Στο <https://www.youtube.com/watch?v=sMklkRyjdC8> , (20/04/2019) και: Παπαδόπουλος Γεώργιος , 2016. «Δημοτικό Συμβούλιο αποσπασμα 2 μέρος 17-9-2016». Στο <https://www.youtube.com/watch?v=pxgsYryk4E4> (20/04/2019)

στον τρόπο διακυβέρνησης που ασκήθηκε και συνεχίζει να ασκείται.¹⁴¹ Την ίδια στιγμή αναδύεται η πάγια ρητορική λογική που χαρακτηρίζει την αισθητική της εκφοράς του πολιτικού λόγου με έμφαση στις ανταλλαγές κατηγορητηρίων και απόδοσης ευθυνών, παρά σε σαφείς αξιολογήσεις ζητημάτων.

Δεν υπήρχαν μόνο κομματικές αντιπαραθέσεις και αξιοθαύμαστες απορίες. Πλήρης συναίνεση σημειώνεται στη πρόθεση να «αδειάσει το νησί» από πρόσφυγες αλλά και οποιουδήποτε είδους ανθρωπιστική οργάνωση. Οι τελευταίες παρουσιάζονται ως εκμεταλλευτές του πόνου, αντιπρόσωποι των εμπόρων όπλων και γεωπολιτικών συμφερόντων.¹⁴² Το νησί περιγράφεται ως καταρρακωμένο, ο τουρισμός βαριά πληγωμένος. «Κανείς δεν μας λυπάται». Αφήνονται υπόνοιες για αθέμιτους διορισμούς σε ΜΚΟ, μέσω σχέσεων πατρωνίας. Κάποιος δηλώνει πως θα έπρεπε ο κόσμος να γυρίσει στις ελιές και τον τουρισμό. Εκφράζεται η απαίτηση για οικονομική ανταπόδοση και ενίσχυση της αστυνόμευσης μαζί με ανησυχίες για φήμες έναρξης εργασιών ανέγερσης νέου Hotspot στην περιοχή της Λεμονούς. Ακούγεται πως Σύριοι διαβεβαίωσαν έναν ομιλητή ότι τον Ιανουάριο του 2015 βγήκε ανακοίνωση στη χώρα τους πως η Ελλάδα άνοιξε τα σύνορα και τους περιμένει. Καθίσταται αναγκαία η διατύπωση του ορισμού του όρου «ρατσισμός». Προτείνεται ρητά: «Δείξαμε το καλό μας πρόσωπο. Τώρα να πούμε το φτάνει». Ο πολιτικός λόγος σε επίπεδο τοπικής αρχής βρίσκεται σε πλήρη ευθυγράμμιση με τις εκδοχές που συνάντησα σε επίπεδο πολιτών.

Η μάχη των συμβόλων

«Άναψαν τα αίματα», διηγείται δημοσιογράφος συνομιλητής.¹⁴³ Τον ίδιο μήνα εκτός της πορείας των κατοίκων της Μόριας, σημειώνεται η απαρχή του φαινομένου

¹⁴¹ Rozakou Katerina, 2017. «Nonrecording the “European refugee crisis” in Greece: Navigating through irregular bureaucracy». *Focaal*, 2017(77), pp.36-49.

¹⁴² Η πρώτη ένδειξη διαμόρφωσης ανησυχιών για τις δράσεις των ΜΚΟ που εντόπισα στον τοπικό τύπο είναι τον Νοέμβριο του 2015. Ξεκινάει η συζήτηση για την χαρτογράφηση, εγείρονται ερωτήματα για τη χρηματοδότηση, εκφράζεται έκπληξη για τις δράσεις τους. Ενδεικτικά αναφέρω ρεπορτάζ που περιγράφει πως η οργάνωση Γιατροί Χωρίς Σύνορα, χρησιμοποίησε την δημοτική παραλία Τσαμάρια και επενέβη μορφολογικά ώστε να εγκατασταθούν αντίσκηνα χωρίς να έχει πάρει κάποια άδεια.

Ανησυχίες που την ίδια περίοδο πλαισιώνονται από τα γεγονότα των επιθέσεων στο Παρίσι, και του κλεισίματος των συνόρων από την Ουγγαρία. βλ.

<https://www.emprosnet.gr/koinonia/77256-giatroi-horis-synora-kai-yperano-nomon> (14/04/2019)

¹⁴³ ΤΑ / Δημοσιογράφος 40, καταγωγή/κάτοικος Μυτιλήνης, ηχογραφημένη συνέντευξη Οκτώβριος 2018

συγκέντρωσης πλήθους για την κυριακάτικη υποστολή της σημαίας, μίας ως τότε τυπικής διαδικασίας που δεν επηρέαζε την απογευματινή βόλτα στη προκυμαία.¹⁴⁴ Ο συνομιλητής μου εξηγεί πως την δεύτερη Κυριακή του πολυτάραχου Σεπτεμβρίου η υποστολή δεν εκτελέστηκε από το συνηθισμένο άγημα του στρατού, αλλά από όχημα της στρατιωτικής αστυνομίας. Συνθήκη που συμβαίνει ενίοτε για πρακτικούς λόγους. Την προηγούμενη ημέρα είχε λάβει χώρα, στον χώρο της προκυμαίας όπου βρίσκεται και η σημαία, πορεία διαμαρτυρίας από διαμένοντες στον καταυλισμό, όπως γινόταν κάθε σάββατο εκείνη την περίοδο.

Την επόμενη μέρα τοπικά μέσα ανακοινώνουν πως αιτία εμπόδισης του αγήματος στάθηκε η πορεία διαμαρτυρίας των μεταναστών. Ο συνομιλητής μου κάνει λόγο για «fake news». Η μάχη της αληθείας έχει ξεκινήσει. Ακολουθεί κάλεσμα στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης από ομάδα αυτοαποκαλούμενη ως «Πατριωτική Κίνηση» για συσπείρωση του κόσμου ενάντια στην ισλαμοποίηση του νησιού. Το κάλεσμα γίνεται αντιληπτό και από τη πλευρά ομάδων που αυτοχαρακτηρίζονται ως αντιφασιστικές. Την επόμενη Κυριακή συγκεντρώνονται αρκετές δεκάδες άτομα για να παρακολουθήσουν την υποστολή. Απέναντι ισάριθμοι παρατεταγμένοι φωνάζουν αντιρατσιστικά συνθήματα. Η αστυνομία στέκεται ανάμεσα τους. Η σημαία κατεβαίνει και ακούγεται δυνατά ο εθνικός ύμνος. Ακολουθεί μικρο-συμπλοκή. Στον τύπο, ακόμα και σε μερίδα εθνικής εμβέλειας, αναφέρεται ότι «αλληλέγγυοι και μετανάστες εμπόδισαν την υποστολή της Ελληνικής σημαίας».¹⁴⁵ Την επόμενη κυριακή περίπου διπλάσιος αριθμός μαζεύεται στο ίδιο σημείο. Κάποια ρεπορτάζ τους ανάγουν σε χιλιάδες. Η μάχη των συμβόλων πλαισιώνει αυτή της αλήθειας.

Έκτοτε, η υποστολή της σημαίας έχει λάβει ανανεωμένη σημασία, προσελκύοντας αρκετούς κατοίκους. Παραλλαγές της διαμάχης συμβαίνουν κατά καιρούς. Σημαίες ανεβαίνουν, κατεβαίνουν, ζωγραφίζονται, σβήνονται, ξανα-ζωγραφίζονται. Σταυροί τοποθετούνται, αφαιρούνται, ξανατοποθετούνται. Γίνονται παρεμβάσεις σε αγάλματα. Μια διαδικασία κλιμακούμενης αντιπαράθεσης.

¹⁴⁴ Να σημειώσω πως η πρώτη απόπειρα διαμαρτυρίας είχε γίνει τον Σεπτέμβριο του 2015, με μια πορεία λιγοστών κατοίκων, στην οποία υπήρξε άμεση απόκριση με οργάνωση αντιρατσιστικής πορείας. Η κυριαρχία της Αλληλεγγύης επιβλήθηκε των δημοσίων εκφράσεων διαμαρτυρίας για ένα έτος.

¹⁴⁵ Ενδεικτικά:

<https://www.protothema.gr/greece/article/611832/epeisodia-metaxu-akrodexion-kai-adiexousiaston-sti-mutilini/>

Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του σταυρού στο Απελή. Παραθαλάσσιο σημείο προσβάσιμο από τον περίγυρο του μεσαιωνικού κάστρου στο οποίο συχνάζει και έχει ιδιοποιηθεί μια άτυπη ομάδα χειμερινών κολυμβητών. Η θάλασσα έχει υπάρξει πολλαπλώς σημείο φόβου, διεκδίκησης και αποκλεισμού των αφροασιατών. Ανησυχίες για τον κίνδυνο εξάπλωσης ασθενειών. Δυσθυμίες για το ανδρικό βλέμμα των μουσουλμάνων. Απορία για τις (ελάχιστες) γυναίκες που κολυμπούν με τα ρούχα. Η εγκατάσταση ενός γύψινου σταυρού τον Σεπτέμβριο του 2018 πραγματοποιήθηκε ως απόδοση θρησκευτικής ταυτότητας και αποκλειστικότητας στον χώρο. Αντιδράσεις στον δημόσιο λόγο υπήρξαν άμεσες. Ακολούθησαν λεκτικές διαμάχες, ύβρεις και διαδικτυακές απειλές. Λίγες εβδομάδες αργότερα ο σταυρός αφαιρέθηκε από αγνώστους. Τον Μάρτιο του 2019 εν μία νυκτί τοποθετήθηκε νέος, με μέγεθος και βάρος τέτοιο ώστε να χρειαστεί βοήθεια γερανού στην εγκατάσταση του.

Αγιασμός Σταυρού στο Απελή Β ΜΕΡΟΣ

146

Μεταξύ των δύο συμβάντων έλαβαν χώρα τα βίαια γεγονότα της 22 Απριλίου 2018 στη πλατεία Σαφρούς. Υπήρξαν συνέχεια και κλιμάκωση της μάχης των συμβόλων.¹⁴⁷ Η υποστολή της σημαίας είχε είδη κανονικοποιηθεί ως τελετή έκφρασης των πατριωτικών αισθημάτων. Μια βδομάδα πριν είχε ξεκινήσει η κατάληψη της πλατείας από ομάδα Αφγανών διαμαρτυρόμενων για τον εγκλεισμό τους, κάτι που προκάλεσε αντιδράσεις από

¹⁴⁶ Παπαδόπουλος Γεώργιος, 2019, «Αγιασμός Σταυρού στο Απελή Β ΜΕΡΟΣ». Στο <https://www.youtube.com/watch?v=x5MckSCPLCM&t=261s> (23-4-19)

¹⁴⁷ Και αποτελούν μέρος ενός πλήθους περιστατικών διαμαρτυρίας και συγκρούσεων που συμβαίνουν στο νησί κατά την περίοδο του εγκλεισμού. Σημαντική είναι η αναφορά απεργιών και πορειών διαμαρτυρίας το 2017. Εκτός του πάγιου αιτήματος για «αποσυμφόρηση», απαιτήθηκε η επικείμενη «μνημονιακή» κατάργηση του μειωμένου ΦΠΑ στα νησιά ως αντιστάθμισμα στο «βάρος του προσφυγικού».

καταστηματάρχες. Εικόνες ομαδικής προσευχής κυκλοφόρησαν στο διαδίκτυο. Ακολούθησε κάλεσμα αντίδρασης στην ισλαμοποίηση του νησιού.

Κάποιοι συνομιλητές που περιέγραψαν τη νύχτα των επιθέσεων, ξεκινούν την αφήγηση με το αίσθημα σύγχυσης που ένιωσαν. Την προσπάθεια κατανόησης του ποιοί επιτίθενται σε ποιούς. Την αμφίθυμη πρόσληψη του ρόλου της αστυνομίας που για κάποιους αποτελεί τον *de facto* αντίπαλο, ενώ στη συγκεκριμένη περίπτωση περιφρορούσε τους *de facto* συμμάχους πρόσφυγες¹⁴⁸ αλλά και την απορία για το ποιοί ήταν τελικά οι μαυροφορεμένοι που πετούσαν πέτρες. Την έκπληξη που σχημάτισε η συνειδητοποίηση πως εξελίσσεται μια πραγματική και παρατεταμένη σύγκρουση.

Ο ΤΒ έχει καταγωγή από Μυτιλήνη και αυτοχαρακτηρίζεται αλληλέγγυος. Εκφράζει μεγάλη ανησυχία για την εξάπλωση του ακραίου εθνικισμού στο νησί. Για το ζήτημα της συμμετοχής στην επίθεση αναφέρει: «[Είχαν μαζευτεί] όλα τα κατακάθια της Μυτιλήνης μαζί με τους μαγαζάτορες. Και κάποια λούμπεν στοιχεία».¹⁴⁹ Άλλοι, ισχυρίζονται πως «ήρθαν ενισχύσεις απ' έξω», υποδεικνύοντας αφενός, την οργάνωση των επιθέσεων από την παράταξη της ΧΑ, αφετέρου την πεποίθηση ότι το νησί δεν διαθέτει το ανθρώπινο δυναμικό για την εκτέλεση τέτοιων επιθέσεων.¹⁵⁰ Αρκετοί προβληματίζονται για το πως μπόρεσε να συμβεί «πογκρόμ» στο «κόκκινο νησί».¹⁵¹ Μερίδα του τύπου και συνομιλητών κάνει λόγο για τη νύχτα των κρυστάλλων της Μυτιλήνης. Άλλοι εξέφρασαν την έκπληξή τους για την εκδήλωση βίας σε μια φιλήσυχη περιφερειακή πόλη απαλλαγμένη από τα προβλήματα των μεγαλουπόλεων.

Τα άτομα που έπραξαν την επίθεση με πέτρες, αντικείμενα και φωτοβολίδες δεν ήταν περισσότερα από λίγες δεκάδες. Οι περιγραφές κάνουν λόγο για οργανωμένη συνένωση όσων είχαν ανταποκριθεί στο διαδικτυακό κάλεσμα με οπαδούς ποδοσφαιρικών ομάδων.

¹⁴⁸ Οι ίδιοι συνομιλητές θέλησαν να αναφέρουν την δυσθυμία κάποιων αστυνομικών για τον ρόλο τους ως προστάτη προσφύγων και πως ρητά εξέφρασαν την επιθυμία τους να βρίσκονται στην απέναντι πλευρά, ενώ περιγράφουν πως με την παθητική τους στάση επέτρεψαν στην ουσία τη ρίψη αντικειμένων και τον τραυματισμό των ανθρώπων. Η αστυνομία έχει καταγεγραμμένο ιστορικό φυλετικής βίας. Βλ. Galariotis Ioannis, Georgiadou Vasiliki, Kafe Anastasia and Lialiouti Zinovia, 2017. «Xenophobic manifestations, otherness and violence in Greece 1996-2016: evidence from an event analysis of media collections». *EUI Working Paper MWP 2017/08*

¹⁴⁹ ΤΒ συνταξιούχος 60, καταγωγή/κάτοικος Μυτιλήνη. Ηχογραφημένη συνέντευξη Μυτιλήνη Οκτώβριος 2018

¹⁵⁰ Παρόλο που πάνω από 4200 άνθρωποι ψήφισαν τη συγκεκριμένη παράταξη τον Σεπτέμβριο του 2015, μια σημαντική αύξηση από το 4,6% των εκλογών Ιανουαρίου στο 7,8%

¹⁵¹ Όχι όμως ο ΔΝ (51, περιβαλλοντολόγος), που μου ισχυρίζεται πως έχουν ξαναγίνει πογκρόμ. Περιέγραψε οργανωμένες επιθέσεις σε σπίτια Αλβανών στο χωριό Λουτρά στις αρχές της δεκαετίας του 2000. Επιθέσεις στις οποίες η ιδιότητα της καταγωγής υπερτερούσε της παραταξιακής τοποθέτησης. Χαρακτηρίζει την φράση «κόκκινο νησί» ως «έναν ακόμα τοπικό μύθο»

Αναθέτουν την ρίψη των αντικειμένων κατά μεγάλο βαθμό σε «νεαρούς» που φορούσαν διακριτικά των ομάδων.

Ανεξάρτητα από ποιοί ενεπλάκησαν με την αστυνομία και τραυμάτισαν τελικά κάποιους από τους Αφγανούς, στα γεγονότα παρευρέθησαν έστω και από απόσταση πολλοί κάτοικοι της πόλης. «Παππούδες και γιαγιάδες κατέβηκαν με τα μαστούνια να διαμαρτηρηθούν», περιγράφει η ΒΔ.¹⁵² Το διαδικτυακό κάλεσμα είχε ευρεία απήχηση. Η εκδήλωση βίας ήταν αναμενόμενη. «Δεν πήγα ... ήξερα ότι θα δημιουργηθεί φασαρία. Οι λαθρομετανάστες ήταν φανατισμένοι ... οι μυτιληνιοί ήταν νταήδες».¹⁵³

Πολλοί περιέγραψαν τα γεγονότα με τον συλλογικό προσδιορισμό «εμείς», επισημαίνοντας την τοποθέτηση του Εαυτού απέναντι από πρόσφυγες, αλληλέγγυους, και αστυνομία. Στο πλαίσιο της συνέντευξης όλοι καταδίκασαν την χρήση βίας, όχι όμως και την πράξη της διαμαρτυρίας και διεκδίκησης του χώρου της πλατείας. Η ηθική ευθύνη αποδόθηκε, εκτός από τους Αφγανούς που «δεν σέβονται τον τόπο» στην εισαγγελία και τον Δήμαρχο, που «θα έπρεπε να τους έχει διώξει», συνοδευόμενη από υπόνοιες δόλου της εξουσίας με στόχο την πρόκληση των κατοίκων. «Άστους στην πλατεία να γίνουν αυτοί κακοί με τον κόσμο».¹⁵⁴ Μεγάλη μερίδα των κατοίκων νομιμοποίησε ρητά τα γεγονότα ως δικαίωματική αντίδραση τους.

Νέες ετερότητες, παράδοξες ισότητες

Η πρόσληψη των αφιχθέντων και πλέον εγκλεισμένων στο νησί, έχει μεταβληθεί. Η άμεση επαφή, οι σχέσεις προσφοράς και συναισθηματικής ταύτισης εκλείπουν. Σηματοδοτείται το τέλος των «Σύρων προσφύγων σε ανάγκη» και σχηματίζεται μια πιο σύνθετη εικόνα της ετερότητας. Επιστρέφει η κατηγορία των «λαθρομεταναστών», ή «λάθρο», μια παράδοξη λεκτική σύντμηση απαξίωσης και οικειότητας. «Τώρα όχι μόνο δε βοηθάω ... με ενοχλούν ... οι άλλοι κοίταγαν πως να επιβιώσουν ... [αυτοί] χρησιμοποιούν το ελληνικό κράτος και όλα αυτά που τους παρέχει ... επαναπαυθήκανε ... έχουν φαί ... σκηνές να μείνουν ... είναι καλυμμένοι ... δεν είχαν τίποτα από αυτά στις χώρες τους ... σιγά σιγά

¹⁵² ΒΔ. Άνεργη πρώην επιχειρηματίας, 44, καταγωγή/κάτοικος Μυτιλήνης. Ηχογραφημένη συνέντευξη. Μυτιλήνη Ιούνιος 2018

¹⁵³ ΜΣ. Ιδιωτικός υπάλληλος, 37, καταγωγή Μόρια/κάτοικος Μυτιλήνης

¹⁵⁴ ΛΧ. Κρατικός υπάλληλος ΚΥΤ Μόρια, 28, καταγωγή/κάτοικος Γέρας Λέσβου. Ηχογραφημένη συνέντευξη Μυτιλήνη Οκτώβριος 2018

προσπαθούν να κυριαρχήσουν». Δεν λείπουν οι αντιφάσεις. Ο ίδιος συνομιλητής συνεχίζει: «[Οι προηγούμενοι] είχανε χαμηλωμένο το βλέμμα ... ξυπόλητοι ... ξαφνικά ήρθε φουρνιά με κινητά τελευταίας τεχνολογίας στα χέρια ... δεν είχαν ανάγκη».¹⁵⁵ Οι αλλαγές που δομήθηκαν στη φάση του εγκλεισμού, ερμηνεύονται ως αλλαγή της σύστασης των ανθρώπων. Είναι κάποιιοι άλλοι Άλλοι με διαφορετική προέλευση, σκοπούς και γνωρίσματα.

¹⁵⁶

Δίνεται έμφαση στην εθνοτική ποικιλία και στα γεγονότα των μεταξύ τους συγκρούσεων. «Κάθε καρδιάς καρύδι έχει μαζευτεί... χρόνια πολεμών μεταξύ τους».¹⁵⁷ Εφάμιλλη έμφαση δίνεται στη διάσταση της εγκληματικότητας. Πολλοί έχουν να διηγηθούν από μια ιστορία κλοπής. Αντίστοιχου μεγέθους φόβοι εκφράζονται για την πορνεία εντός και εκτός καταυλισμού, τους βιασμούς, τα ναρκωτικά, την εξάπλωση ασθενειών, την πιθανή παρουσία «τζιχαντιστών». Εμπεδωμένες πολιτισμικά οριενταλιστικές εικόνες κάνουν την εμφάνιση τους στις αφηγήσεις. «Έτσι είναι η ζωή τους, αμα δεις ντοκυμαντέρ απ' αυτές τις χώρες είναι άλογα, αγελάδες, καμήλες, φορτηγά. Όλα μες στον δρόμο. Έτσι έχουν μάθει».¹⁵⁸

Αντίστοιχη είναι η αναπαράσταση του καταυλισμού Μόριας στα μέσα ενημέρωσης, κυρίως του εξωτερικού. Αποδίδεται ο τίτλος του «χειρότερου καταυλισμού στη γή», ενώ ο όρος «κόλαση», κοσμεί τίτλους ειδήσεων. Εικόνες οδύνης, απελπισίας, σκουπιδιών. Αφηγήσεις πείνας, βίας, βιασμών, αποπειρών αυτοκτονίας ανηλίκων. Οι ρεπόρτερ εμφανίζονται σοκαρισμένοι. Σε ρεπορτάζ του BBC, εμφανίζεται εκπρόσωπος της διοίκησης να ισχυρίζεται πως η κατάσταση είναι μη διαχειρίσιμη λόγω έλλειψης οικονομικών πόρων.¹⁵⁹ Δεν λείπει η αναφορά στα προβλήματα των κατοίκων του χωριού και τις κατεστραμμένες περιουσίες των αγροτών. Πλάθεται μια εικόνα που παρουσιάζει μια μακρινή πλέον από την Ευρώπη ανθρωπιστική τραγωδία. Ένα πρόβλημα αποσυνδεδεμένο από ιστορικές και γεωγραφικές συνισταμένες. Που υπάρχει από μόνο του σε μια χώρα ήδη κατεστραμμένη, ανήμπορη να ανταπεξέλθει, κατακριτέα για τις διαχειριστικές πρακτικές της.

¹⁵⁵ ΜΣ. Ιδιωτικός υπάλληλος, 37, καταγωγή Μόρια/κάτοικος Μυτιλήνης

¹⁵⁶ Τα στατιστικά στοιχεία του ΔΟΜ για το 2017 και 2018 αναφέρουν τους αφιχθέντες από την Συρία ως τη πολυπληθέστερη χώρα προέλευσης. Μόνο τους τρεις τελευταίους μήνες του 2018 εμφανίζεται το Αφγανιστάν πρώτο με την Συρία να ακολουθεί. Βλ.

<http://migration.iom.int/datasets/europe-mixed-migration-flows-europe-yearly-overview-2017>

<http://migration.iom.int/datasets/europe-%E2%80%94-mixed-migration-flows-europe-yearly-overview-2018>

¹⁵⁷ Προφορικές συνομιλίες

¹⁵⁸ ΠΒ. Αγρότης 48, Κάτοικος Μόριας ή Μυτιλήνης ή Ιππείος (δε θα μάθουμε ποτέ), Ηχογράφηση Μόρια Ιούλιος 2018

¹⁵⁹ BBC News, 2018, «'The worst refugee camp on earth' - BBC News», Στο <https://www.youtube.com/watch?v=8v-OHi3iGQI> (25-04-19)

Λόγω της γενικότερης απαγόρευσης εισόδου στον καταυλισμό αλλά και της υπόληψης του, οι ίδιοι οι κάτοικοι του νησιού προσλαμβάνουν τις εικόνες από τα μέσα ενημέρωσης. «Ενημερώνομαι... έχω δει φωτογραφίες... σαν το χειρότερο μέρος του κόσμου ... ξέρω τι γίνεται», εξηγεί η ΒΔ. Όλοι συμφωνούν πως οι συνθήκες είναι απάνθρωπες, κάτι που έρχεται σε αντίφαση με την ιδέα του «βολεμένου λαθρομετανάστη». «Τους καταλαβαίνω τους ανθρώπους», μια συχνή φράση εμβόλιμη στις εκφράσεις απέχθειας.

Στο πλαίσιο της μόνιμης χωρικής συνύπαρξης το σχήμα της φιλοξενίας καταργείται. Με την πτώση του εμπειροχόμενου σχήματος ιεραρχίας, συναρμολογείται η πρόσληψη του Άλλου ως συμπολίτη και εγείρεται το παράδοξο αίτημα της ισονομίας. Απαιτείται ισόρροπη αμοιβαιότητα που δεν μπορεί δομικά να εκπληρωθεί. Αφορά την αντίληψη πως οι αιτούντες άσυλο δεν υπόκεινται στην τήρηση των νόμων του κράτους. Πως όταν διαπράττεται κλοπή ή αστυνομία δεν μπορεί να τους κρατήσει, αλλά είναι υποχρεωμένη νομικά να τους αφήσει ελεύθερους. Πως στα νοσοκομεία είναι περισσότεροι και παίρνουν προτεραιότητα. Πως έρχονται στην χώρα για να απολαύσουν επιδόματα, δωρεάν στέγη, τροφή και ίντερνετ, τη στιγμή που ζουν σε καθεστώς πλήρους ανομίας και κάνουν ανενόχλητοι καταλήψεις σε πλατείες, ενώ «εμείς αν στήσουμε σκηνή στον Χρούσο,¹⁶⁰ έρχεται ο μπάτσος και μας γράφει».¹⁶¹ Η σύγκριση παίρνει για τον καθένα προσωπικό χαρακτήρα. «Εμείς ήρθαμε και δουλέψαμε ... αυτούς τους έχουν βασιλιάδες», ισχυρίζεται συνομιλητής μου με καταγωγή από την Αλβανία. Συνομιλήτρια με καταγωγή από την Ρωσία δεν διαφωνεί. «Εμάς δεν μας πλήρωναν, δεν ήρθαμε έτσι. Όπως λέτε και εσείς, εμείς δουλέψαμε».¹⁶²

Οι «βολεμένοι λάθρο» δεν αποτελούν όμως την μοναδική νέα ετερότητα. Η μετωνυμική χρήση του όρου Μη Κυβερνητική Οργάνωση, αποτελεί επίσης αντικείμενο δυσθυμίας και καχυποψίας. Ο γενικευτικός περιγραφικός όρος Μι-κι-ο, συμπεριλαμβάνει δυνητικά: Εργαζόμενους σε διεθνείς συντονιστικές οργανώσεις (όπως Ύπατη Αρμοστεία / Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης) και μη κυβερνητικές οργανώσεις όλων των ειδών, τους διάφορους εθελοντές που είτε εντάσσονται σε οργάνωση, είτε δρουν αυτόνομα. «Καλά λεφτά παίρνουν... καλά περνάνε. Τρώνε πίνουν... έχουν ακριβά κινητά», συνοψίζει η ΒΔ.

¹⁶⁰ Παραλία της Λέσβου

¹⁶¹ ΠΓ / επιχειρηματίας, 44, καταγωγή/κάτοικος Λέσβου. Ηχογραφημένη συνέντευξη Μυτιλήνη Ιούνιος 2018

¹⁶² Και οι δυο αναφορές από άτυπες συνομιλίες

«Κάνει τα μπάνια του, βάζει μια κονκάρδα και το παίζει αλληλέγγυος», εξιστορούσε ο ΛΣ, διαχωρίζοντας αληθινούς από ψευδείς εθελοντές.

Οι Μι-κι-ο θεωρούνται μέρος του συστήματος που διατηρεί την κατάσταση για οικονομικό όφελος. Καλοπληρωμένοι που έρχονται για διακοπές με την επίφαση του ανθρωπισμού. Η πηγή της χρηματοδότησης τίθεται ως άγνωστη παράμετρος με συχνές υπόνοιες ή ρητές κατηγορίες για αθέμιτη προέλευση. Δεν σέβονται τους νόμους του κράτους. Δεν υπόκεινται σε κανέναν έλεγχο και κανείς δεν ξέρει πόσοι και ποιοί είναι. Θεωρούνται πανταχού παρόντες συνεργάτες και υποκινητές των προσφύγων. Μπορεί να «φυλάν τσίλιες όταν [οι άλλοι] κλέβουν πρόβατα»,¹⁶³ αλλά και να είναι υπεύθυνοι της διακίνησης των αφιχθέντων από τις απέναντι όχθες. «Αυτοί τους φέρνουν». Ένας καθόλου σπάνιος ισχυρισμός. Ιεραρχικά αποτελούν σημαντικότερο νοητό αντίπαλο από τους «λαθρομετανάστες». Υποστασιοποιούν τα εξωτερικά οικονομικά συμφέροντα και την παγκόσμια εξουσία, την ολιγωρία του ελληνικού κράτους, τους ανταγωνιστές στην λήψη χρηματοδοτήσεων, τη νέα μορφή δυτικών Ξένων που αντικαθιστούν τους τουρίστες και συνεπώς την προηγούμενη κανονικότητα. Είναι μια εχθρική στάση ηθικά αποδεκτή. Η εξαπόλυση κατηγοριών έναντι των Μι-κι-ο δεν κινδυνεύει να χαρακτηριστεί ρατσισμός. Εν δυνάμει συνεργάτες τους είναι και οι εσωτερικοί εχθροί, όπως ο Δήμαρχος και οι εφημερίδες που «τα πιάνουν».¹⁶⁴

Η ΚΠ εργάζεται εντός του καταυλισμού σε κρατική υπηρεσία. Μου εξηγεί πως «χωρίς τις ΜΚΟ όλο αυτό δεν μπορεί να δουλέψει. Δεν υπάρχουν υποδομές». Εργαζόμενη στην Υ.Α. μου είχε αναφέρει πως το σχέδιο είναι να αναλάβει σταδιακά το κράτος την πλήρη διαχείριση. Η ΚΠ διαφωνεί. «Δεν βλέπω να κινείται τίποτα προς αυτή τη κατεύθυνση». «Η αστυνομία είναι κουρασμένη... η κυβέρνηση το παλεύει όσο μπορεί».¹⁶⁵

¹⁶³ ΠΒ, Αγρότης 48, Καταγωγή Μόρια(;), Ηχογράφηση Μόρια Ιούλιος 2018

¹⁶⁴ Ενδεικτικό περιστατικό είναι η εξαπόλυση κατηγορητηρίου κατά του προέδρου Μόριας ότι «τα πιάνει» από τον συνομιλητή μου που του συμπαραστεκόταν στην απεργία πείνας, όταν τον ρώτησα σχετικά με μια είδηση που ανέφερε την απόπειρα μιας ΜΚΟ να παρέχει δώρα σε άπορους κατοίκους του χωριού, που ως αναμενόμενο προσλήφθηκε με περισσή αχυτοψία. Το ίδιο το περιστατικό θα μπορούσε να αποτελέσει σημείο ανάλυσης για τις προβληματικές σχέσεις οργανώσεων-κατοίκων, την πολιτισμική απόσταση αλλά και την συχνή πατερναλιστική στάση των οργανώσεων.

¹⁶⁵ ΚΠ 51, κρατική υπάλληλος στο ΚΥΤ Μόριας, καταγωγή/κάτοικος Μυτιλήνης, σημειώσεις σε προφορική συνομιλία

Η μάχη της αλήθειας

Την περίοδο του εγκλεισμού στη Λέσβο, δίνονται όχι μία, αλλά πολλές μάχες γύρω από την έννοια, την προσμονή, και την ασφάλεια που παρέχει η πεποίθηση της κατοχής της αλήθειας. Μάχες κρυφές και φανερές με συχνή χρήση λεκτικής και περιστασιακά σωματικής βίας. Αντικείμενο της διαμάχης η πληροφορία και οι μορφές που αυτή μπορεί να πάρει. Ως μεταδομένη εμπειρία, γνώμη, φήμη, αξίωση, είδηση. Καθώς μεταβάλλεται το συγκείμενο, αλλάζει και η αντιληπτή μορφή και κοινωνική αξία της πληροφορίας.

Μάχη πλούσια σε ασάφειες, με σαφώς πολιτικό χαρακτήρα. Τοπική έκφραση πολιτικών φαινομένων όπως εξελίσσονται στο παγκόσμιο στερέωμα και τους τρόπους παραγωγής και λήψης γνώσης γύρω από αυτά. Ένδειξη ενός δυναμικά μεταβαλλόμενου τοπίου, όπου μέλη των εκάστοτε μικρών ή μεγάλων, γεωγραφικών ή φαντασιακών κοινοτήτων, εκφράζουν την δυσπιστία τους έναντι μιας πραγματικότητας που εκλαμβάνεται ως τεμαχισμένη, ρευστή και σίγουρα διαφορετική από αυτή που γινόταν προηγουμένως αντιληπτή.

Ο άξονας της αμοιβαιότητας πλέον αφορά όσους έχουν άμεση επαφή με τους εγκλεισμένους. Ένας νέος παραπλήσιος άξονας τοποθέτησης του εαυτού προκύπτει από το δίπολο υπέρ/κατά της προοπτικής (περιορισμένης) συνύπαρξης. Οι αλήθειες παράγονται εκατέρωθεν του. Η διεκδίκησή τους διαδραματίζεται στο δημόσιο χώρο τόσο σε επίπεδο μονόδρομης μετάδοσης γνώσης όπως λαμβάνεται από εδραιωμένα μέσα, όσο και της ανταλλαγής αυτής σε χώρους κοινωνικότητας, υλικούς ή ψηφιακούς, με την μορφή συζήτησης, κυκλοφορίας απόψεων και φημών. Αφορά όμως και την αναζήτηση της αλήθειας σε ατομικό επίπεδο όπου κάθε συνείδηση καλείται να επιλέξει, να πιστέψει και να αμφιβάλει. Μιας διαδικασίας που η δυναμικότητά της είναι αντιστρόφως ανάλογη με την σθεναρότητα της τοποθέτησης του εαυτού σε άλλους αξιακούς άξονες. Γνωστικοί, συναισθηματικοί και ηθικοί γνώμονες καλούνται να καθορίσουν τις επιλογές αυτές τη στιγμή που και οι ίδιοι υπόκεινται σε μεταβολές ενσυνείδητες ή μη.

Η ανάδυση της φράσης «ψευδής ειδήσεις (fake news)» στη διεθνή κοινή γνώμη¹⁶⁶ συνοδεύεται από δύο διαφορετικών ειδών ρήξεις, μια πολιτική και μια τεχνολογική. Η για πολλούς αναπάντεχη, πέρα από ανεπιθύμητη, εκλογή του Donald Trump στην προεδρία των ΗΠΑ αποδόθηκε σε οργανωμένη προσπάθεια παραπληροφόρησης. Μια μορφή προπαγάνδας στην οποία φέρεται να συμμετέχει ένα ετερόκλητο πλήθος δρώντων, από την Ρωσική κυβέρνηση και εταιρείες διαχείρισης δεδομένων μέχρι μεμονωμένους χρήστες του διαδικτύου, Αμερικανούς και μη. Ζήτημα που βρίσκεται υπό διερεύνηση, σε νομικό, δημοσιογραφικό και ακαδημαϊκό επίπεδο. Τη στιγμή που η αποκάλυψη κάποιων συμβάντων, επιβεβαιώνει την πολιτική πρόθεση και ύπαρξη των μηχανισμών, η ιδιαίτερα δύσκολα μετρήσιμη αποτελεσματικότητα στην επιρροή της κοινής γνώμης και καθοριστικότητα στο εκλογικό αποτέλεσμα παραμένει ανεπαρκώς απαντημένο ερώτημα.^{167 168} Ερώτημα που σε ένα βαθμό επιβαρύνει την επικέντρωση στην αναζήτηση άλλων παραγόντων του πολιτικού προσανατολισμού μιας αυξανόμενης μερίδας των εκάστοτε πληθυσμών.

Η ποιοτική διαφορά που ενέχει η παρούσα εκδοχή των ψευδών ειδήσεων από προηγούμενες εκδοχές παραπληροφόρησης, είναι μορφολογική και πρακτική. Μέσω των ψηφιακών κοινωνικών δικτύων, δυνητικά κάθε χρήστης μπορεί να παράξει πληροφορία η οποία να έχει μια συγκεκριμένη οπτική μορφή, αυτή της ανάρτησης. Βέβαια κάθε ανάρτηση έχει την πηγή της, όμως αυτή μπορεί εύκολα να αποπλαισιωθεί ή να χαθεί. Τίθεται επιπλέον το ζήτημα της πρόσφατης εμφάνισης σημαντικού αριθμού ιστοσελίδων που αυτοπαρουσιάζονται ως πηγές ειδήσεων, συνυπάρχουν με τις σελίδες των εδραιωμένων (έντυπων και οπτικοακουστικών) μέσων, κατέχουν παρόμοια μορφή και συχνά καθαρά

¹⁶⁶ Όρος της χρονιάς του 2016 σύμφωνα με το λεξικό του πανεπιστημίου Οξφόρδης, έχει όμως και μια ιστορία όσο μακρόχρονη είναι και αυτή της τυπογραφίας. βλ. Kalsnes Bente, 2018, «Fake News». Oxford Research Encyclopedia of Communication.

¹⁶⁷ Κάποιες αρχικές μελέτες συμπεραίνουν πως η αποτελεσματικότητα της κυκλοφορίας ψευδών ειδήσεων είναι περιορισμένη. Είναι σημαντικό όμως να ληφθεί υπόψη πως το πεδίο ενέχει σημαντικές πρακτικές δυσκολίες και παραμένει προς το παρόν ελλιπώς μελετημένο. Το ζήτημα περιπλέκεται περαιτέρω αν αναζητηθούν και οι χρηματοδότες κάποιων μελετών. Ενδεικτικά: π.χ. Allcott, Hunt and Gentzkow Matthew, 2017. «Social media and fake news in the 2016 election.» *Journal of economic perspectives*, 31(2), σσ.211-36.

Grinberg Nir, Joseph Kenneth, Friedland Lisa, Swire-Thompson Briony and Lazer David, 2019. «Fake news on twitter during the 2016 US Presidential election». *Science*, 363(6425), σσ.374-378.

¹⁶⁸ Αυτό δε σημαίνει ότι η εξέλιξη αυτή δεν έχει σηματοδοτήσει μια σημαντική αλλαγή στον τρόπο που επιτελείται η επίσημη πολιτική και την επικοινωνιακή σύγχυση που προκαλεί η νέα σύνθεση «σημειωτικής υπερβολής» που αντιπροσωπεύει ο Trump και άλλοι. βλ. Kira Hall, Donna M. Goldstein, and Matthew Bruce Ingram, 2016. «The hands of Donald Trump: Entertainment, gesture, spectacle». *HAU: Journal of Ethnographic Theory* 6, no. 2 σσ.71-100

τοπικό χαρακτήρα. Στη Λέσβο υπάρχουν τουλάχιστον ισάριθμα μέσα παραγωγής ειδήσεων αποκλειστικά ψηφιακής υπόστασης, με όσα έχουν και έντυπη ή ραδιοτηλεοπτική.

Η εγκαθίδρυση των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας αποτέλεσε πρόκληση του εδραιωμένου μοντέλου παραγωγής αληθειών, μέσω της αποκέντρωσης της πρόσβασης στα μέσα. Η πληροφορία μπορεί πλέον να παραχθεί «από τα κάτω»· μια ακόμα δομική απελευθέρωση που αποδείχθηκε μέγιστη πηγή ανησυχίας. Ένας εκδημοκρατισμός που φέρεται να απειλεί την ίδια τη δημοκρατία. Εκτός από την σταθερά υπάρχουσα πιθανότητα εκμετάλλευσης του (νέου ή παλιού) μέσου για εμπρόθετους σκοπούς παραπληροφόρησης, έχει εκφραστεί και η ανησυχία για τον ρόλο της ίδιας της τεχνολογίας στον τρόπο που τελικά διαχέεται η πληροφορία. Οι έννοιες του «θαλάμου αντήχησης (echo chamber)» και της «φούσκας των φίλτρων (filter bubble)», έχουν προταθεί σχετικά με το φαινόμενο της απόδοσης προτεραιότητας σε κομμάτια πληροφορίας από τις πλατφόρμες των κοινωνικών δικτύων και μηχανών αναζήτησης ανάλογα με τις προτιμήσεις του χρήστη όπως τις έχουν καταγράψει οι αλγόριθμοι σύμφωνα με τις αναζητήσεις του ίδιου. Με λίγα λόγια η πλοήγηση στα κοινωνικά δίκτυα φέρεται πως γίνεται σε σχετικά κλειστά κυκλώματα γνώσης. Αυτή περιορίζεται σε ότι αναπαράγουν οι «φίλοι» και ότι προτείνουν οι αλγόριθμοι. Οι ανησυχίες αυτές αναπαράγονται στα ίδια τα (εδραιωμένα) μέσα ενημέρωσης που λαμβάνουν τον ρόλο του υπερασπιστή της αλήθειας, ενώ εκφράζονται φόβοι πως τα κλειστά κυκλώματα γνώσης αυξάνουν τον πολιτική πόλωση, τη γνωσιακή απόσταση και απομόνωση. Και σε αυτή την περίπτωση έχουν υπάρξει έρευνες που αμφισβητούν το εύρος της επιρροής των φαινομένων.

169

Ανεξάρτητα από το εύρος και μέγεθος της επιρροής, η ύπαρξη ψευδών ειδήσεων αποτελεί αδιαμφισβήτητο κομμάτι της ψηφιακής πραγματικότητας που κάποιοι περιγράφουν με έναν ακόμα νεολογισμό ως εποχή «μετα-αλήθειας». Η παραπληροφόρηση και η προπαγάνδα δεν ανήκουν αποκλειστικά στο ψηφιακό πεδίο του εικοστού πρώτου αιώνα, αλλά συνοδεύουν τα μέσα επικοινωνίας στη ροή της εξέλιξης τους.¹⁷⁰ Η ανάπτυξη της δημοσιογραφικής δεοντολογίας προέκυψε ως αντίδοτο σε αυτές, παρόλα αυτά η παρούσα εξάπλωση της άμεσης συνδετικότητας έχει συμπέσει χρονικά με την αυξημένη αποστροφή στα εδραιωμένα μέσα παραγωγής πληροφορίας και τον ρόλο που έχουν παίζει και

¹⁶⁹ Ξανατονίζω την πρακτική δυσκολία στην εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων. Ενδεικτικά: Dubois Elizabeth and Blank Grant, 2018. The echo chamber is overstated: the moderating effect of political interest and diverse media. *Information, Communication & Society*, 21(5), σσ.729-745.

¹⁷⁰ Kalsnes Bente, 2018, «Fake News»

συνεχίζουν να παίζουν στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης. Η αυθεντία της γνώσης καθίσταται αντικείμενο διαμάχης. Την ίδια στιγμή η κατανάλωση της πληροφορίας είναι πανταχού παρούσα και δεν αποτελεί ευδιάκριτη πρακτική. Η λήψη και επεξεργασία της αποτελεί κοινότοπη πράξη, μέρος της ενσωματωμένης ψηφιακής έξης που δεν απαιτεί απαραίτητα εφαρμογή κριτικής σκέψης.

Στη Λέσβο η σημασία των πράξεων παραπληροφόρησης και η πολιτική σκοπιμότητα που τις υποκινεί έχει αναφερθεί σχετικά με το ζήτημα της μάχης των συμβόλων. Τα διαδικτυακά καλέσματα για συσπείρωση είχαν από αποτέλεσμα, η κλιμάκωση τους ενισχύθηκε από τις συγκρούσεις που ακολούθησαν. Εξ ολοκλήρου κατασκευασμένες ειδήσεις εικονοποιούν τους εγκλεισμένους ως βάρβαρους, επιθετικούς και φανατισμένους ισλαμιστές. Διατυπώνουν ισχυρισμούς για φαγωμένα σκυλιά, γκρεμισμένα εκκλησάκια, βίαιες πράξεις παρεμπόδισης της κανονικότητας.

<http://www.skaiagean.gr/?p=55230>

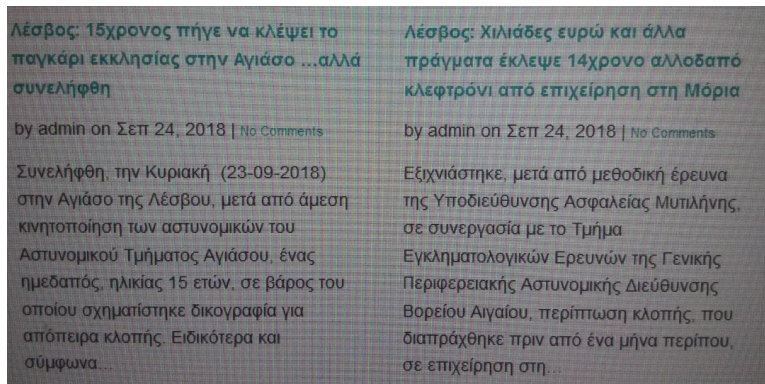

ΣΚΑΙ ΑΙΓΑΙΟΥ 99.8 MHZ » Μυτιλήνη: Λαθρομετανάστες εμπόδιζαν επιβάτες να πάρουν το πλοίο για Πειραιά

Περίπου 300 λαθρομετανάστες αφρικανικής καταγωγής, μαζί με ομάδες αλληλέγγυων από ευρωπαϊκές, κυρίως χώρες, κατέλαβαν από τις 5.30 το απόγευμα τις τέσσερις...

SKAIAEGEAN.GR

Μια είδηση δε χρειάζεται απαραίτητα να είναι κατασκευασμένη. Το αισθητικό πλαίσιο και ο τρόπος παρουσίασης πλάθει αντίστοιχες αλήθειες. Κάτι που δεν διαφέρει ουσιαστικά (διαφέρει όμως αισθητικά) από πολλά έντυπα μέσα, συμπεριλαμβανομένων αυτών εθνικής εμβέλειας. Σε κοινότυπο αστυνομικό ρεπορτάζ ο αλλοδαπός μπορεί να αναπαρασταθεί ως περισσότερο «ένοχος» από τον ημεδαπό.

Γενικότερο χαρακτηριστικό της διάδοσης πληροφορίας στο διαδίκτυο αποτελεί η ανωνυμία. Ιδιαιτερότητα της περίπτωσης της Λέσβου είναι η σε μεγάλο βαθμό επώνυμη ψηφιακή δράση. Μεγάλο μέρος πληροφορίας προέρχεται από τις τοπικές ιστοσελίδες που προανέφερα. Αντίστοιχα επώνυμη είναι η μερίδα των δημοσιογράφων που αντιπαρατέθηκε, αποκάλυψε και δημοσιοποίησε μέρος αυτών των δράσεων. Αποτέλεσμα αυτού υπήρξε η δημόσια εκδοχή της μάχης της αλήθειας με λεκτικές και ενίοτε σωματικές επιθέσεις εναντίον κάποιων από αυτούς τους δημοσιογράφους.

Αρκετοί από τους συνομιλητές μου δήλωσαν την επίγνωση και την αποστροφή τους στο ζήτημα της πολιτικής ιδιοποίησης σε αμφίπλευρο παραταξιακά επίπεδο. Επίγνωση που όπως προκύπτει δεν συνεπάγεται απαραίτητα την ανοσία στη γνωσιακή επιρροή. Εξάλλου η πραγματικότητα που αναδύεται κατά την περίοδο του Εγκλεισμού περιβάλλεται από αρκετά και σημαντικά σημεία ασάφειας, αφήνοντας το πεδίο υποκειμενικής και συλλογικής ερμηνείας ευρύ και ανοιχτό. Με τον σχετικό περιορισμό των αφιχθέντων στους καταυλισμούς, το «προσφυγικό» ανάγεται σε πραγματικότητα κοντινή και συνάμα μακρινή, υπαρκτή αλλά και μυστηριώδη. Όταν η ασάφεια συναντά την καχυποψία γεννιούνται μυθεύματα που άπτονται κάποιων γεγονότων.

Ας πάρουμε το παράδειγμα της διάχυτης άποψης, «η κυβέρνηση τους έφερε». Μπορεί να προσεγγιστεί απλά ως τμήμα πολιτικής σκοπιμότητας ή να εξεταστεί και ως σχήμα αναζήτησης αιτιότητας. Γιατί «ξαφνικά» μισό εκατομμύριο άνθρωποι αποφάσισαν να περάσουν από το «δικό μας νησί»; «Γιατί όχι στη Ρόδο;», διερωτούνται κάποιοι ανατρέχοντας σε μια κοινότοπη σύγκριση. Ως απάντηση προβάλλεται η ανεπτυγμένη τουριστική βιομηχανία και τα οικονομικά συμφέροντα. Ενεργοποιείται η αίσθηση του αδικημένου, περιθωριοποιημένου, ακριτικού εαυτού. Η σύμπτωση της αλλαγής κυβέρνησης

και της επικείμενης εφαρμογής της παύσης των επαναπροωθήσεων με την σημαντική αύξηση των ροών στις αρχές του 2015, υποστηρίζει την αφαιρετική λογική πως άνοιξαν τα σύνορα και συνεπώς υπήρξε κάλεσμα για τους Σύρους πρόσφυγες. «Είναι μια αριστερή κυβέρνηση με κάποια ανθρωπιστικά ιδεώδη»¹⁷¹ συμπεραίνει ο ΠΓ όταν στη συζήτηση αναφέρεται το «άνοιγμα των συνόρων».¹⁷²

Υπάρχουν και εναλλακτικές ερμηνείες στο ερώτημα της έλευσης. Η απόδοση ευθυνών δίνεται συχνά και στις Μι-κι-ο, ή ακόμα και σε επώνυμα πρόσωπα δραστήριων ακτιβιστών. Η παροχή αρωγής καθίσταται μακρινή και ύποπτη. Δεν γίνεται αποδεκτή πέρα από την ηθική αυτοεπιβεβαίωση που παρέχει η εκδοχή της αλληλεγγύης όπως έχει καταγραφεί ως προσφερόμενη από τον συλλογικό εαυτό. Η ενασχόληση κάποιων εθελοντών με την παρακολούθηση των ακτών και η επιμονή τους να προλάβουν το λιμενικό ή την Frontex για να παρέχουν τη δική τους εκδοχή της υποδοχής παρόλο που στη συνέχεια αναλαμβάνουν οι αρχές, αφήνει ανοιχτό το περιθώριο της ερμηνείας της πρακτικής που λαμβάνει χώρα κατά κανόνα νυχτερινές ώρες. Όταν συνελήφθησαν μέλη μιας ΜΚΟ για συνεργασία στην παράνομη διακίνηση ανθρώπων, υπήρξαν επικριτικές αντιδράσεις από διαφορετικές πλευρές. Εκφράστηκε η άποψη πως πρόκειται για ποινικοποίηση της αρωγής,¹⁷³ ταυτόχρονα όμως τόσο εθελοντές όσο και άλλες οργανώσεις κατέκριναν τις πρακτικές της συγκεκριμένης. Πρόκειται για ένδειξη του ανταγωνισμού και κατακερματισμού που σημειώνεται ανάμεσα σε οργανώσεις και εθελοντές και της ασάφειας που υπάρχει γύρω από τον ρόλο και τις πρακτικές που ακολουθούνται.¹⁷⁴ Για κάποιους υπήρξε ανακουφιστική επιβεβαίωση των αντιλήψεων τους με πλήρη αποπλαισίωση του πραγματικού ρόλου των οργανώσεων, όσο ασαφής και αν είναι, καθώς και τη συνεχόμενη χρήση αφαιρετικών γενικεύσεων.

¹⁷¹ ΠΓ / επιχειρηματίας, 44, καταγωγή/κάτοικος Λέσβου. Ηχογραφημένη συνέντευξη Μυτιλήνη Ιούνιος 2018

¹⁷² Να αναφέρω εδώ πως συνομιλητής απο την Συρία ισχυρίστηκε πως η έλευση του υπήρξε απόκριση στο «κάλεσμα της Μέρκελ». Ζήτημα που αφήνει εναύσματα για την διερεύνηση της υιοθέτησης κάποιων επιχειρημάτων από τους ίδιους τους πρόσφυγες

¹⁷³ βλ. Pallister-Wilkins Polly, 2018. «Criminalising assistance and solidarity: the ERCI case and beyond». Refugee Observatory.

¹⁷⁴ Άτυπες συνομιλίες με εθελοντές και εργαζομένους σε οργανώσεις που ασκούν δράσεις υποδοχής βαρκών, άλλοι σε συνεργασία με τις αρχές, άλλοι ανταγωνιστικά.

LESVOSNEWS.NET

30 μέλη ΜΚΟ στη Μυτιλήνη σε κύκλωμα διευκόλυνσης παράνομης εισόδου αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια |...

9 5 Comments 4 Shares

Like Comment Share

... με βάση όσα διάβασα, δεν καταλαβαίνω γιατί αυτοί που συνελήφθησαν ΤΩΡΑ είναι παράνομοι και δεν είναι όλοι οι ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται στα νησιά μας από το 2015. Θέλω να πω, τι το διαφορετικό τελικά έχουν σαν πρακτική οι άλλες ΜΚΟ και δε συλλαμβάνονται τα μέλη της επί αυτοφώρω, την ώρα που "σώζουν" ή αλλιώς "υπηρετούν" τους λαθρομετανάστες? Είναι θέμα νομιμότητας ή μη της ΜΚΟ ή η όλη δράση τους είναι παράνομη με βάση την ελληνική νομοθεσία?

Like · Reply · See Translation · 12w

... Γιατί δεν το ξερουν εμείς το ξερουμε μικτοι μεγάλοι και αυτοι δεν εχουν ιδεα χρόνια γίνεται αυτη η δουλεια και χρονια πιο μπροστά ρπτεπε να τα εχει πει όχι τωρα που έγινε το αδιαχωρητο, βέβαια έρχονται εκλογες..... Στη Σάμο πηγαν να κανουν τα ίδια και οι κάτοικοι ολοι με πρωτο το δήμαρχο που δεν είναι βραβευμένος δρν ριχε ανάγκη χαρτατος ανθρωπος ηταν πηγαμ με τα αυτοκινητα τους και με τους προβολείς εκαναν τη νύχτα μέρα.

Like · Reply · See Translation · 12w

... ΤΙ ΝΑ ΚΑΤΑΛΑΒΕΙΣ ΑΛΕΚΟ. ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΕΙ ΤΙΠΟΤΑ ΟΡΘΙΟ. ΜΑΦΙΟΖΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΟΡΕΣ ΕΧΟΥΝ ΚΑΤΑΛΑΒΕΙ ΤΑ ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΕΝΘΑΡΡΥΝΣΗ ΤΗΣ ΚΡΑΤΙΚΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΝΕΡΓΟ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΗΣΗ ΜΕ ΗΠΙΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ ΓΗΓΕΝΟΥΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Like · Reply · See Translation · 12w

... Το δουλεμποριο πρεπει να σταματησει και να ακυρωθουν οι δραστηριοτητες και αδειεε των ΜΚΟ και απο που χρηματοδοτουται ???

Like · Reply · See Translation · 12w

... Όλα αυτά και επιπλέον συλλήψεις και παραδειγματική τιμωρία όλων των εμπλεκομένων

Like · Reply · See Translation · 12w

Αφηγήματα που έχουν ήδη ευδοκιμήσει στους τοπικούς γνωσιακούς κύκλους, τα οποία εκφράζουν υπαρκτές ανησυχίες και ερωτήματα που σε κάποιο βαθμό μένουν αναπάντητα, διαδρούν με συμβάντα και τον τρόπο που αυτά παρουσιάζονται. Ακόμα και αν προέρχονται από συγκεκριμένες πολιτικές σκοπιμότητες, φαίνεται πως συντονίζονται με την ατομική λογική και γνωσιακό απόθεμα. Μορφοποιούνται ανάλογα, λειτουργώντας ως εξηγητικά σχήματα της πραγματικότητας. Στοιχεία ασάφειας μετατρέπονται σε κατάφαση. Στο συγκεκριμένο παράδειγμα η είδηση της σύλληψης μετατρέπεται σε απόδοση ενοχής και επαγωγική επιβεβαίωση, παρόλο που δεν είχε γίνει δίκη, ούτε αφορούσε το σύνολο των οργανώσεων.

Διαφορετική περίπτωση αποτελεί η αντίληψη περί καθεστώτος ανομίας. Σε μεγάλο βαθμό πρόκειται για παρερμηνεία της έννοιας του πολιτικού ασύλου. Προσλαμβάνεται με την έννοια του απαραβίαστου ως κατάσταση εξαιρέσεως από το νόμο, όπως γίνονται

αντιληπτές οι περιπτώσεις του βουλευτικού και πανεπιστημιακού ασύλου. Σε συνδυασμό με το γεγονός ότι οι μικροκλοπές ανήκουν στην κατηγορία πταίσματος και δεν χρήζουν φυλάκισης ή δικαστικής διαδικασίας χωρίς να έχει υποβληθεί μήνυση, ενισχύεται η παρερμηνεία που καθιστά τον αιτούντα άσυλο και στερημένο κάθε πολιτικού δικαιώματος, ως πολίτη που απολαμβάνει ειδικό καθεστώς ανομίας.

Αν παραδείγματα σαν τα παραπάνω αποτελούν ένδειξη μιας ποιητικής της βεβαιότητας, υπάρχει και ο αντίποδας. Πληροφορίες που διαχέονται με τη μορφή της φήμης αποτελούν ταυτόχρονα φορέα βεβαιότητας και καχυποψίας. «Ακούγεται», «κυκλοφορεί», «μου είπαν». Η φήμη μαζί με τις περιφράσεις της υπήρξε πολυαναφερόμενη έννοια στις συνομιλίες μου. Η ενσυνείδητη ύπαρξη των φημών ως βασική πηγή γνώσης αποτελεί συχνά σημείο έκφρασης αμφιβολίας.

Αυτός ήταν ο λόγος που ο συνομιλητής μου από την Μόρια επέμενε στο να βρεθώ ιδίως όμμασι μπροστά στους διαλυμένους φράχτες και τα καμένα δέντρα, τα αδιάσειστα στοιχεία της επιχειρηματολογίας του. Παρόλο που υπάρχει η γενικότερη παραδοχή ότι η κατάσταση στη Μόρια είναι ιδιάζουσα και μη συγκρίσιμη με άλλες κοινότητες, πολλοί εξέφρασαν δυσπιστία απέναντι στους κατοίκους. Κάποιοι μιλούν για διογκωμένες πληροφορίες, άλλοι για εκμετάλλευση των αποζημιώσεων. Η ΚΜ ισχυρίζεται πως συχνά σφάζουν οι ίδιοι τα ζώα για να κατηγορήσουν τους μετανάστες, όπως της είπε κάποιος κρεοπώλης.

Όταν ο ΠΒ μου διηγήθηκε πως από το σημείο στο οποίο καθίσαμε για την συνέντευξη, δίπλα από τους φράχτες του καταυλισμού, μια μέρα που είχε ξεσπάσει εξέγερση παρακολουθούσε ζωντανά έναν ομαδικό βιασμό, δυσκολεύτηκα να το πιστέψω. Δεν το θεωρώ απίθανο, όμως έκρινα μεγαλύτερη τη δυνατότητα παρερμηνείας στο περιορισμένο οπτικό πεδίο που μου επιδεικνυόταν. Στο παρόν της γραφής, ως αποτέλεσμα της γνωσιακής διαδικασίας που ονομάζεται έρευνα, τολμώ να ισχυριστώ την πεποίθησή μου για την ευπλαστότητα της οπτικής εμπειρίας καθώς διαθλάται μέσα από το πρίσμα των πεποιθήσεων.

Ο ίδιος ισχυρισμός αναρτήθηκε και σε μέσο κοινωνικής δικτύωσης του συνομιλητή μου. Μπόρεσα να παρακολουθήσω τη διαμάχη με κάποιον που εξέφραζε τη δυσπιστία του. Την παραθέτω ως ενδεικτική.

-Φίλε Α... δεν μπορώ να σε πεισω ότι Αφγανοί Πακιστανοί,Συριοί έχουν τεραστίες εθνικές και θρησκευτικές διαφορές.Ισως και να το ξέρεις.Αυτο που περιεγραφα είναι η καθημερινότητα στη Μορια.Εχουμε ταισει εκατοντάδες μεταναστες.Ολα έχουν ένα οριο και επειδή δεν είμαστε παιδιά δεν θέλω να μπω σε καμία αντιπαράθεση.Όταν κάποια στιγμή βρεθούμε θα τα πουμε δια ζώσης.Όσο αφορά το βιντεο είμαι προθυμος με πολλή χαρά να σε φιλοξενησω οσες μερες θες για να δεις ο ίδιος τους βιασμούς τη πορνεία και τη πρεζα .Όπως λέει ο λαός -ΦΤΟΣ ΠΤΧΕΙ ΤΟΥ ΞΕΡ-.

-Π.. πολλά γίνονται οι Μοριανοί έχουν παρα πολλά προβλήματα ,με το χοτ σποτ.Οι υπερβολές όμως κανουν πολύ μεγάλο κακό.

- ΕΛΑ ΝΑ ΔΕΙΣ ΜΟΝΟΣ ΣΟΥ ΤΑ ΛΟΓΙΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΤΤΑ Δεν είναι ολοι ίδιοι,Δεν έχω καμμία ρατσιστική διαθεση.Αλλα ολα έχουν ένα οριο.Η Μορια υποφέρει.Το πρόβλημα είναι με το κράτος ολα είναι ανεξέλεγκτα,το κουμαντο είναι οι ΜΚΟ.

- Ναι Π... διαφωνήσαμε ενώ συμφωνούμε, δεν φταίει μόνο το κράτος,κυρίως φταίει ο καπιταλισμός που με τις κάθε ειδους επεμβάσεις δημιουργεί τους μετανάστες και τους πρόσφυγες κατασταση που εκμεταλλεύονται κάθε ειδους φασιστοειδη.

Οι κάτοικοι της Μόριας διεκδικούν την άμεση επαφή με τα τεκταινόμενα. «Φτος πτχει του ξερ». Σε μια άλλη επιτελεστική διαμαρτυρία έναντι του υπουργού μεταναστευτικής πολιτικής προέβαλαν προβιές ως υλική βάση της διαμαρτυρίας. Παρόλα αυτά δεν έχουν πρόσβαση εντός του καταυλισμού, ενώ υπόκεινται στην ίδια διάχυση φημών με τις υπόλοιπες κοινότητες με το διαδίκτυο να παίζει πρωταρχικό ρόλο στην προώθηση τους. Την ίδια στιγμή όσοι βρίσκονται σε μεγαλύτερη χωρική απόσταση από τους καταυλισμούς επιδεικνύουν συχνά την ίδια βεβαιότητα στις πεποιθήσεις τους.

Οι ατομικές πεποιθήσεις θέτουν τα όρια αποδοχής ενός ισχυρισμού. Εντός των ορίων υπάρχει τμήμα συναίνεσης, τα κοινά πολιτισμικά δεδομένα. Στις παρυφές των ορίων λαμβάνουν χώρα οι συγκρούσεις και αντιπαραθέσεις. Διαφορετικοί συνδυασμοί γνώσης υιοθετούνται και σχηματίζουν αφηγηματικά υποσύνολα. Η αντίληψη του Εαυτού και των Άλλων αποτελεί ισχυρό γνώμονα.

September 7, 2018 · 🌐

Είδα μια δημοσίευση, όπου μια ΜΚΟ ζητά την αποκαθήλωση του Σταυρού που βάλανε στον Απελλή με την αιτιολογία ότι δεν είναι φρόνιμη μια τέτοια κίνηση απέναντι στους μετανάστες, γιατί ως μωαμεθανοί προσβάλλονται. (Τα γράφω έτσι κρατώντας μόνο την ουσία του πράγματος). Δηλαδή, αν κατάλαβα, θα κάνουμε ότι μας διατάσσουν οι ΜΚΟ και όσοι κρύβονται πίσω από αυτές απεμπολώντας ότι έχουμε ως λαός καταφέρει ανά τους αιώνες; Μήπως να βάλουμε μπούργκα και φερετζέ, να πάρουμε τα γιαταγάνια και να σφάζουμε ανηλεώς τα κοπάδια ατιμωρητί, να μην σεβόμαστε στο ελάχιστο τον πολιτισμό ενός λαού που στο κάτω-κάτω της γραφής τους φιλοξενεί με το όποιο κόστος; Θα μου πει κάποιος ότι όλοι οι πρόσφυγες και οι μετανάστες δεν είναι το ίδιο. Συμφωνώ απόλυτα. Ωστόσο, η κατάσταση έχει ξεφύγει πολύ και η επιστροφή στην ομαλότητα θα μοιάζει σε λίγο ουτοπία. Μήπως η ισοπέδωση του πολιτισμού μας, η εξαφάνιση της υγιούς παράδοσής μας και γενικώς η εκμηδένιση της Ελλάδας και του λαού μας είναι το ζητούμενο από όλους τους εξωγενείς παράγοντες; Η οικονομία μιας χώρας μπορεί να είναι κάτι το πολύ σημαντικό για την υλική ευημερία ενός λαού, όμως δεν είναι και το σπουδαιότερο. Η ταυτότητά μας, η γλώσσα μας, η παράδοσή μας, όλα αυτά κι άλλα δίνουν την Ελληνοσύνη μας ή αν προτιμάτε τη Ρωμιοσύνη μας! Δεν πειράζουμε κανέναν, δεν είμαστε ιμπεριαλιστές και, όμως, πληρώνουμε τα πάνδεινα, γιατί το θέλουν άλλοι! Απώτερος στόχος όλων η διάλυση του κοινωνικού και πατριωτικού ιστού των Ελλήνων!..

[See Translation](#)

Ενώ κι εγώ συμφωνώ έχω να ρωτήσω, το σταυρό θα τον βάζαμε αν δεν υπήρχαν πρόσφυγες; Ενημερώθηκε κάποια υπηρεσία ή ανακοινώθηκε ότι θα μπει; Άρα δεν ήταν ούτε θρησκευτικός ο λόγος ούτε εθνικός ούτε καν νόμιμος. Ήταν απλά πρόκληση, λάδι στη φωτιά, επίδειξη ισχύος, και το χειρότερο από άτομα που έχουν τις "Χριστοπαναγίες" στην κορυφή του λεξιλογίου τους και δεν έχουν μυρίσει ποτέ λιβάνι.... Άτομα που πιστεύουν πως το προσφυγικό θα λυθεί με τραμπουκισμούς, προκλήσεις, και αυθαιρεσίες. Με μεγάλη μου χαρά θα έβλεπα από έναν μεγάλο σταυρό στις αυλές όλων των σχολείων, στα πάρκα στα εκκλησάκια σε κάθε κορφοβουνί, στα στρατόπεδα, την προσευχή και τις εικόνες στα σχολεία ..... Δεν ενοχλήθηκε κανένας πρόσφυγας ούτε εξέφρασε κάτι τέτοιο. Δεν θίγεται ούτε και μπορεί να θιχτεί η Ελληνοσύνη μας από το 0,5% του πληθυσμού που είναι οι πρόσφυγες. Μπορεί όμως μια χαρά να θιχτεί από το 14% των ακροδεξιών που ζουν ανάμεσα μας και δρουν καθημερινά χωρίς να υπολογίζουν ούτε να ρωτάνε κανέναν καταπατώντας την αξιοπρέπεια του υπολοίπου κόσμου φθάνοντας μέχρι και τους φόνους. Όχι δεν θα κάνουμε ότι μας διατάζουν οι ΜΚΟ, αλλά ούτε και ό,τι μας διατάζουν οι ακροδεξιοί, παρά μόνο ό,τι ορίζει ο νόμος αυτής της χώρας της οποίας θέλουμε να κρατήσουμε τη γλώσσα, τα ήθη, την παράδοση και τη θρησκεία. Η όποια ΜΚΟ (η οποία είναι νόμιμη) διαμαρτυρήθηκε για κάτι παράνομο που έγινε αυθαίρετα και κρυφά από παράνομους. Αντί λοιπόν να αγανακτούμε και να τα βάζουμε με τους πρόσφυγες για τις όποιες επιπτώσεις έχουν επιφέρει στο νησί μας φέρνοντας από 1000 βρύσες νερό για να τους φορτώσουμε τα χάλια μας, θα ήταν καλύτερα να τα βάζαμε με την συμμορία ΣΥΡΙΖΑΝΕΛ που ευθύνεται στην ουσία για την πρόσφατη ηθική, οικονομική, και πολιτική μας κατρακύλα. Οι γιαγιάδες μας, οι Παναγία μας, όλες οι Άγιες μας φορούσαν μαντίλες καθώς και μέχρι σήμερα οι παππούδες στα χωριά μας φοράνε καλπακιά τουζλουκιά και σαλβαρία. Θεωρούσαν υποτιμητικό να ντυθούν όπως οι προκλητικοί της δύσης. Τους οποίους όμως μια χαρά μιμούμαστε και υιοθετούμε χωρίς να υπολογίζουμε την παράδοση και την Ελληνοσύνη μας. Μας είναι πιο ανεκτό το σκισμένο τζιν από το μαντίλι στο κεφάλι, η ή προκλητική εμφάνιση από τη ντεμοντέ. Εμείς είμαστε υπεύθυνοι για ότι συμβαίνει, με τις εκλογικές μας επιλογές και όχι οι πρόσφυγες που αποτελούν το 0,5% του πληθυσμού μας. Άλλωστε η κατρακύλα μας είχε αρχίσει πολύ πριν το προσφυγικό.

Like · Reply · See Translation · 33w

175

Σποραδικά, εύπεπτα εικονοποιημένα αφηγήματα παρέχουν εκδοχές και προκατασκευασμένα σχήματα κατανόησης. Παρουσιάζονται ως ισχυρισμοί αλήθειας. Αντι-ξενικά, αντισημιτικά, αντικρατικά, αντισυστημικά αφηγήματα με βαθιές ιστορικές καταβολές, επανενεργοποιούνται και μορφοποιούνται σε τοπικά και παροντικά πλαίσια, απαντώντας σε κοινούς προβληματισμούς του εθνικού εαυτού. Συχνά κοσμημένες με στοιχεία νοσταλγίας για κάποιο ουτοπικό παρελθόν.

¹⁷⁵ Η συγκεκριμένη συζήτηση έχει μακρά συνέχεια γύρω από τον ισχυρισμό ότι «δεν μπορεί να θιχτεί η Ελληνοσύνη από το 0.5 του πληθυσμού προσφύγων». Αμφισβητήθηκε τόσο το ποσοστό όσο και ο ισχυρισμός

Συμφωνώ με τον κ. Σταυρο...μας κυβερνούν εβραιοι
 εδώ και καπι χρονια πισω φιλη μου...και να σου πω και ταλλο εχω
 ακουση οπι για καθε αλλοδαπο που μπαινει στη χωρα μας οι εβραιοι
 που δηθεν κυβερνανε παιρνουν την ημερα 70 ευρω το
 κεφαλι...φαντασου.....ολα για το χρημα... κλπ

Η καλύτερη λύση
για Έλληνες ανέργους και όχι μόνο.
Σακίδιο, φούμο, πάς Μυτιλήνη
 πετάς ταυτότητα και δηλώνεις πρόσφυγας.
Μετά όλα είναι πληρωμένα.
Σπίτι, φώς, νερό, τηλέφωνο, internet,
υγεία, ψυχαγωγία,επιδόματα
καί 400 € τό μήνα.
 Ούτε άγχος, ούτε εφορία, ούτε τράπεζες,
 τίποτα. Καί δώρο έναν αλληλέγγυο
 για νά σε ξύνει όπου θέλεις.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν τα προσωπικά αφηγήματα, όπου η βιωμένη εμπειρία προσλαμβάνεται και εξιστορείται πλασμένη μέσα από συγκεκριμένα ερμηνευτικά πλαίσια. Το παρακάτω παράδειγμα έχει τη μορφή κοινότητας εξιστόρησης δύο γεγονότων. Δεν αποτελεί ψευδή είδηση, αλλά φαινομενικά αδιάφορη προσωπική μαρτυρία, άρα για τον

κύκλο γνωριμιών του αφηγητή αυξημένη αυθεντία ή οποία προστίθεται στο υπάρχον γνωσιακό κοίτασμα ως αλήθεια.

August 23

Για δεύτερη φορά φέτος το καλοκαίρι (μετά το Θέατρο Πέτρας Πετρούπολης), παρακολουθήσαμε με πολλούς φίλους (δημότες και απόδημους) χθες στο Κάστρο Μυτιλήνης, τη συναυλία του μοναδικού Έλληνα ethnic rocker τραγουδοποιού και τραγουδιστή, Κρητικού Γιάννη Χαρούλη (και μάλιστα από το Μιραμπέλο Λασιθίου). Στην Κρήτη, δεν τον "πετύχαμε" φέτος. Ακόμη και σε σχέση με την πρόσφατη συναυλία της Πετρούπολης (πριν δυο μήνες), διέκρινα καινούργιες μουσικές προτάσεις με νέες επιρροές και αρκετές καλλιτεχνικές εξελίξεις (με θετικό πρόσημο). Έχω την αίσθηση, ότι δικαιολογημένα θεωρείται ο σπουδαιότερος καλλιτέχνης της έντεχνης ελληνικής rock σκηνής σήμερα !!!

Η βραδιά όμως δεν ολοκληρώθηκε με την 5ωρη σχεδόν συναυλία, που καθήλωσε τους πάντες !!!

Μετά τις ατέλειωτες ώρες μουσικής μυσταγωγίας, γύρω στις 3 τα ξημερώματα κατά τη διάρκεια της καθιερωμένης βόλτας στην Κράτηγο, παρακολουθήσαμε οικογενειακώς για πρώτη φορά μετά το 2015, την "τελετή" άφιξης φουσκωτής μεταναστευτικής λέμβου με περίπου 50 επιβαίνοντες, υπό την καθοδήγηση των προβολέων του γνωστού σκάφους, που την κατεύθυνε από μακριά και με μαεστρία στους αναμένοντες "υποδοχείς". Ειδικό μεταγωγικό λεωφορείο, συνοδεία μαύρου πολυτελούς αυτοκινήτου των ειδικών δυνάμεων που περίμεναν καρτερικά, παρέλαβε τους αφικνούμενους επισκέπτες, που μόλις αποβιβάστηκαν της φουσκωτής λέμβου, έτυχαν της αμέριστης φροντίδας των εργαζομένων στις Μ.Κ.Ο, οι οποίοι κατέφθασαν εν ριπή οφθαλμού (τα πάντα δηλαδή πλέον, απόλυτα νομιμοποιημένα) !!!

Όλα αυτά τα παρακολουθήσαμε από απόσταση, αφού το μαύρο αυτοκίνητο, φρόντισε να μας υποδείξει ευγενικά με τα μπλε φώτα του, ότι θα ήταν καλύτερα να απομακρυνθούμε (εξ' ου και το άσχημα τραηγμένο τελευταίο βίντεο).

Ο ΕΦ διατηρεί κατάσταση με είδη ρουχισμού στη Μυτιλήνη. Συζητήσαμε για τα προβλήματα που αντιμετωπίζει κυρίως από τον ανταγωνισμό των μεγάλων πολυεθνικών και την εξάπλωση του ηλεκτρονικού εμπορίου. Για τον θάνατο της εγχώριας βιοτεχνίας. Για την τάση των συμπολιτών του να αγοράζουν αντίστοιχα προϊόντα από το αντικρινό Αίβαλί. Τοποθετεί τον εαυτό του εκτός προκαθορισμένων απόψεων. Μου υποσχέθηκε πως θα μου μιλήσει «και για τους μεν, και για τους δε». «Εγώ το ζούσα. Οι άλλοι αγρό αγόραζαν», μου αφηγείται διεκδικώντας αποκλειστική βιωματική εγγύτητα για τα γεγονότα του 2015.

Εκφράζει την αποστροφή για τις πρακτικές πολιτικής ιδιοποίησης. «Όπου μπαίνει η πολιτική και το χρήμα γίνεται μπουρδέλο. Μόλις δουν κάτι καλό και αγνό έχουν τον τρόπο. Μπαίνουν μέσα και τα ...». Δηλώνει πρόθεση για την αποδοχή του πλουραλισμού, προβληματίζεται όμως με ζητήματα που κείτονται μεταξύ πολιτικής φιλοσοφίας και θεολογίας. «Το μπόλιασμα των λαών κάνει καλό, όπως και στα δέντρα ... αλλά στη Λέσβο

έγινε δια της βίας...όλοι οι άνθρωποι δικαιούνται ό,τι τους αξίζει, αλλά ποιός είναι ο δίκαιος κριτής... δεν το χω βρεί». Δυσκολεύεται να απαλλαχθεί από ουσιοκρατικά φιλοσοφικά συμπεράσματα, «πού βλέπεις στην φύση ισότητα...δεν μπορείς να την διεκδικείς, είναι αφύσικο να έχεις no borders». Τρέφει έκδηλη ανησυχία για την άνοδο της εθνικιστικής βίας. «Κάποιοι μάγκες από την πλευρά των πατριωτών θα στήσουν κάποιο σκηνικό...για να γίνει κάτι πολύ βίαιο στο νησί».

Ερμηνεύει τα γεγονότα των τελευταίων χρόνων ως αποτέλεσμα παγκόσμιων πολιτικών και οικονομικών συμφερόντων που σκοπό τον σφετερισμό των υδρογονανθράκων. Μου εξηγεί πως ο Ζακ Κουστώ στην πραγματικότητα δεν μελετούσε χελώνες αλλά χαρτογραφούσε την Μεσόγειο ως μέρος ενός καλά μελετημένου σχεδίου εκμετάλλευσης του θαλάσσιου πλούτου. Αφηγείται την εμπειρία της συμμετοχής σε καλλιτεχνικές δράσης αλληλεγγύης, όμως επιδεικνύει κυνισμό καθώς κατά τη γνώμη του η αβεβαιότητα της καθημερινότητας αποτελεί ισχυρότερη δύναμη. Ανακηρύσσει τον απόλυτο εχθρό και αιτία των πάντων και επικαλείται μια σταθερή κανονικότητα που τελικά αντιστέκεται σε αλλαγές και μπολιάσματα. Δηλώνει πρόθυμος για συνύπαρξη όχι όμως εκτός ενός ιεραρχημένου σχήματος της φιλοξενίας. «Η τέχνη ενώνει τους ανθρώπους ... είμαστε ρόλοι... αλλά όταν είμαστε ρόλοι ξεχνάς τα πάντα ... μόλις ερχόμαστε στην καθημερινότητα όπου υπάρχει το άγχος του βιοπορισμού και τα λεφτά ... μπαίνουν μπροστά οι θρησκείες το χρώμα ... ο άξονας είναι το χρήμα εκεί δημιουργούνται όλα ... είναι ο εχθρός. [...] θέλω μια σταθερότητα, τα μας μας και τα σας σας, όποιος σέβεται και τιμάει τα ιδανικά μου να τον ταίσω και να τον κοιμήσω δώδεκα μήνες το χρόνο. [...] θέλω να παω στην Ιταλία με τις μακαρονάδες και τις όπερες, στην Αίγυπτο με τις πυραμίδες. Θέλω το σπίτι μου να είναι σπίτι μου».¹⁷⁶

Στις εσωτερικές μάχες της αλήθειας, οι ηθικές αμφιταλαντεύσεις που προσφέρει η νέα πραγματικότητα συγκρούονται με έννοιες προερχόμενες από προηγούμενες ιστορικότητες. Όσοι εμπρόθετα τείνουν να αποστασιοποιηθούν από πολιτικά λεξιλόγια και προκατασκευασμένες ρητορικές περικλείουν εννοιολογικά θραύσματα από κοινές πολιτισμικές παλέτες. Κάποιοι προσπαθούν να διατηρήσουν την ουδετερότητα μέσω φαινομενικής άγνοιας και αδιαφορίας. Άλλοι επιδεικνύουν την δυσαρέσκεια τους στα τοπικά

¹⁷⁶ ΕΦ, Καταστηματάρχης 48, Καταγωγή/Κάτοικος Μυτιλήνης, Ηχογραφημένη συνέντευξη Μυτιλήνη, Νοέμβριος 2018

πολιτικά τεκταινόμενα, υιοθετώντας ερμηνευτικά πλαίσια που αφορούν την παγκόσμια κλίμακα.

Ο David Sutton παραλληλίζει αφηγήσεις περί κρυμμένων θησαυρών με αυτές περί υδρογονανθράκων στο Αιγαίο, υποστηρίζοντας πως φανερώνουν την σύνδεση των ανθρώπων με το άμεσο περιβάλλον, το οποίο απειλείται από τις μυστηριώδεις δυνάμεις της διεθνούς αγοράς.¹⁷⁷ Όπως είχε υποστηρίξει παλαιότερα, αφηγήματα που ευρέως αποκαλούνται θεωρίες συνωμοσίας, έχουν διερευνητική αξία για τον ανθρωπολογικό φακό.¹⁷⁸ Αντίστοιχα οι Pelkmans και Machold, επισημαίνουν πως από επιστημολογικής άποψης δεν διαφέρουν από άλλες θεωρίες, πέρα από το γεγονός ότι τους λείπει η γνωστική αυθεντία με αποτέλεσμα να χαρακτηρίζονται ως συνωμοσίες από αυτούς που την κατέχουν.¹⁷⁹ Σε παρόμοιο πνεύμα ο Θ. Ρακόπουλος επισημαίνει πως η απόκρυφη υφή της αλήθειας που επικαλούνται τέτοιες εναλλακτικές όψεις της πραγματικότητας, της προσδίδει μεγάλο μέρος της αξίας που λαμβάνει¹⁸⁰ και προτείνει την αξιολόγησή τους ως κοσμολογικό σχήμα που διαμορφώνει τις τρέχουσες αποκρίσεις στις κρίσεις.¹⁸¹ Ο D. Sutton συνδέει την «ερμηνευτική της καθημερινής καχυποψίας» με μια ευρύτερη κουλτούρα της δυσπιστίας όπως έχουν σχολιάσει εθνογράφοι της αγροτικής Ελλάδας.¹⁸² Αφήνει να εννοηθεί πως με αυτή τους την εμμονή, μη λαμβάνοντας τις μετρητοίς τις δηλώσεις των συνανθρώπων τους, οι Έλληνες είναι πλησιέστερα στην ανθρωπολογική λογική ανίχνευσης ερμηνείας από άλλους πολιτισμούς.

Η Αλεξάνδρα Μπακαλάκη σχολιάζοντας τις απόψεις περι εναέριων ψεκασμών που βλάπτουν τόσο το περιβάλλον όσο και την ψυχική και νοητική υγεία των ανθρώπων, απαριθμεί ως θεμελιώδη χαρακτηριστικά των αφηγημάτων την ανάγκη τεκμηρίωσης των

¹⁷⁷ Sutton David, 2017. The concealed and the revealed. Looking to the hidden bounty of the land in crisis times. Στο Dalakoglou, Dimitris and Agelopoulos Georgios (επιμ). *Critical times in Greece: Anthropological engagements with the crisis*. Routledge. σσ.86-101

¹⁷⁸ Sutton David, 2002. «Poked by the “Foreign Finger” in Greece: Conspiracy Theory or the Hermeneutics of Suspicion». Brown S. Keith and Hamilakis Yiannis(επιμ). *The usable past: Greek metahistories*. Lexington books. σσ.191-210

¹⁷⁹ Pelkmans, Mathijs & Machold, Rhys. (2011). *Conspiracy theories and their truth trajectories*. Focaal. 2011.

¹⁸⁰ Rakopoulos Theodoros, 2018, «Show me the money: Conspiracy theories and distant wealth, *History and Anthropology*, 29:3, σσ. 376-391

¹⁸¹ Ρακόπουλος Θεόδωρος, 2017, «“Προσεγγίζοντας” τον Σώρρα. “Θεωρίες συνωμοσίας” και κοινωνικές επιστήμες. *Σύγχρονα Θέματα* τ.136, σσ.24-27

¹⁸² Sutton David, 2002. «Poked by the “Foreign Finger” in Greece...», σ. 208

ισχυρισμών και τη ρητορική πέρι νέας τάξης πραγμάτων, μυστικών ελίτ και τεχνικών κεφαλαιοποίησης που αυτές σκαρφίζονται εις βάρος των ανθρώπων.¹⁸³

Στο σύνολο τους οι παραπάνω προσεγγίσεις αφενός καταρρίπτουν την απόρριψη της σημασίας των σχημάτων αυτών ως «παρανοϊκά», αφετέρου εφιστούν την προσοχή στη σημασία τους ως πολιτισμικά ορισμένους ισχυρισμούς γύρω από τον αδιαφανή τρόπο με τον οποίο διαδραματίζονται συμβάντα στην παγκόσμια (και εθνική) πολιτική/οικονομία, εντός ασύμμετρων σχέσεων εξουσίας. Αποτελούν ένδειξη της επιρροής που βιώνουν άνθρωποι στη καθημερινότητα τους, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο γίνονται κατανοητά παρελθόν, παρόν και μέλλον. Η αντίληψη του υποτελούς εαυτού δημιουργεί ένα νέο είδος φαντασιακών κοινοτήτων ενωμένο με όρους καχυποψίας έναντι στην υποστασιοποιημένη, μυστηριώδη δύναμη που ονομάζεται παγκοσμιοποίηση. Παραδόξως, οι κοινότητες αυτές διαδρούν σε διεθνές επίπεδο και κάνουν χρήση των ίδιων τεχνολογικών μέσων που εξυπηρετούν την χωροχρονική εγγύτητα που φέρεται να εκμεταλλεύονται οι πολιτικές και οικονομικές συνιστώσες της ελίτ.¹⁸⁴

Σε αυτό το πνεύμα έχω αποπειραθεί να αναλύσω τις αφηγήσεις των συνομιλητών μου σχετικά με τα τεκταινόμενα στον τόπο διαβίωσης τους. Το «συνωμοσιολογικό» αφήγημα στη παρούσα περίπτωση, δεν εκφράζεται μόνο με τα περί υδρογονανθράκων που εξιστορεί ο ΕΦ, αλλά αποτελεί την φοβική εκδοχή της πραγματικότητας στο σύνολο της. Οι νέες ετερότητες εγείρονται ως σύμβολα παλαιών και νέων φόβων. Πρόσφυγες και Μι-κι-ο γίνονται μέρος του «ξένου δακτύλου»,¹⁸⁵ σε ένα σχήμα που επιστρατεύει: Τον κρυφό αλλά διαδεδομένο αντισημιτισμό· Το εγγενές άγχος του ελληνικού εθνικισμού για την απειλή της ύπαρξής του· Την ιστορική σχέση του κράτους με τις «Μεγάλες Δυνάμεις» την περιφερειακή του θέση στην Ευρώπη, αλλά και την αγωνία που διατρέχει την αντίληψη για τη σχέση με τους γείτονες και ειδικά την Τουρκία και κατ' επέκταση το Ισλάμ· Τις μνήμες των

¹⁸³ Μπακαλάκη Αλεξάνδρα, 2014, «Μας ψεκάζουν», «Θα μας τρελάνουν», «Μας έχουν Πεθάνει»: Αποκρίσεις στις κρίσεις των καιρών. *Σύγχρονα Θέματα* τ.124, σ.33-41

¹⁸⁴ Theodossopoulos Dimitrios 2009. «Introduction» Στο United in Discontent. Στο Kirtsoglou, Elizabeth and Theodossopoulos Dimitrios(επιμ.) *United in Discontent: local responses to cosmopolitanism and globalization*. Berghahn Books.

Βλ. και το παράδειγμα ταύτισης και πολιτισμικής οικειότητας που παρατηρείται σε αυτό το πλαίσιο μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων πολιτών στο Kirtsoglou Elizabeth and Theodossopoulos Dimitrios, 2009. *Intimacies of anti-globalization: Imagining unhappy others as oneself in Greece*. Στο Kirtsoglou, Elizabeth and Theodossopoulos Dimitrios(επιμ.) *United in Discontent: local responses to cosmopolitanism and globalization*. Berghahn Books. σσ. 83-102

¹⁸⁵ Sutton David, 2002. «Poked by the “Foreign Finger” in Greece...» σ.191.

εσωτερικών διχασμών· Την σχέση πολιτών-κράτους μέσω πρακτικών πατρωνίας· Τον τρόπο λειτουργίας της οικονομίας· Την πολυτάραχη, πολυεπίπεδη Κρίση του πρόσφατου παρόντος· Τη διαρκή ανάγκη του Εαυτού να δηλώνει πως προβάλλει αντίσταση σε όποιες μορφές εξουσίας νιώθει ότι τον καταδυναστεύουν και απειλούν την πολυπόθητη μα ποτέ εφικτή αυτονομία του, ακόμα και αν αυτές προέρχονται από την ίδια την κοινωνία της οποίας είναι μέλος, συναινώντας και αναπαράγοντας τις.

Αποπειράθηκα να αναδείξω στοιχεία της νέας πραγματικότητας την περίοδο του Εγκλεισμού. Μια πραγματικότητα που προβάλλεται ως αγωνιώδης την στιγμή που πολλοί συνομιλητές παραδέχονται πως η καθημερινότητα τους δεν έχει αλλάξει. Το φαντασιακό συμπράττει με το συναισθηματικό ενόψει απτών γεγονότων και συνθηκών που όμως περιβάλλονται από αρκετή ασάφεια και αδιαφάνεια ώστε να αφεθεί ανοιχτό το πεδίο της ερμηνείας. Ταυτόχρονα αλλάζει δομικά η προοπτική του μέλλοντος μέσω της παρουσίας των αφροασιατών Άλλων και της επιβολής του τρόπου συνύπαρξης. Στο πλαίσιο αυτό η πρόσληψη τους μεταβάλλεται. Συγκροτούνται ως απειλητικοί εγκληματίες που απολαμβάνουν καθεστώς ανομίας και κρατικής πρόνοιας. Ο Εαυτός προσλαμβάνεται ως θύμα του κράτους και των μυστικών δυνάμεων οικονομικής εξουσίας. Εκτελεστές των συμφερόντων οι Μι-κι-ο. Αποδέκτες οι Λαθρομετανάστες. Αφηγήματα που νομιμοποιούν συμπεριφορές κοινωνικού αποκλεισμού, καθημερινές εκφράσεις δυσανεξίας, ενίοτε με επιτέλεση βίας. Βία η οποία έχει στραφεί και προς τα μέσα. Καθώς υφαίνονται και ανταλλάσσονται αφηγήματα και εμπειρίες, δημιουργούνται συσσωματώσεις και διχασμοί. Σε ένα πλήθος κρίσεων που έχουν συμπεριληφθεί σε τούτη την εξιστόρηση, η υπαρξιακή που βιώνει ο συλλογικός εαυτός φαίνεται να είναι η σφοδρότερη.

5. Εφαπτόμενες πραγματικότητες

Όψεις του εαυτού

Το χρήμα, ο «εχθρός των πάντων», διαπερνάει όπως είδαμε τις αφηγήσεις ποικιλοτρόπως. Μέσω των πολυσυζητημένων επιδομάτων, τη μυστηριώδη χρηματοδότηση των Μι-κι-ο, αλλά και την εκ των έσω εκμετάλλευση. Κατέγραφα κατηγορητήρια που αναφέρονται σε κυβερνητικές αναθέσεις, ναυτιλιακές εταιρείες, ξενοδοχεία και μαγαζιά που ξεχρέωσαν. Την ίδια στιγμή ο Εαυτός προβάλλεται ως ζημιωμένος ή έστω όχι όσο ωφελημένος όσο δικαιούται αναλογικά με το «βάρος» που έχει υποστεί. «Ακόμα περιμένουμε την Αντζελίνα Τζολί να ρθει να κάνει τουρισμό».¹⁸⁶ Μια φράση που περικλείει το γεγονός της προβολής που έλαβε το νησί, το τέλος της οποίας άφησε μια αίσθηση πικρίας σε πολλούς. Μια αίσθηση ότι η κανονικότητα που επέστρεψε τελικά δεν διαφέρει και τόσο με αυτή που προϋπήρχε. Για ένα νησί που πολλοί ομολογούν πως ποτέ δεν ήταν τουριστικό, κάτι που άλλοι εκφράζουν με περηφάνια της διατήρησης του χαρακτήρα, άλλοι μετανιωμένοι για τη μη εκμετάλλευση των δυνατοτήτων, όπως έκανε για παράδειγμα η Κρήτη - ένα μέτρο σύγκρισης που (εκτός της Ρόδου) συχνά προκύπτει αναφορικά με τον τουρισμό αλλά και την αγροτική/εμπορική ανάπτυξη. Ένα νησί που προσέλκυσε διασημότητες με αφορμή τους Άλλους και όχι τον Εαυτό που για μια ακόμα φορά στέκεται μόνος και παραμελημένος.

Σε αυτό το πνεύμα η παρουσία Μι-κι-ο και εγκλεισμένων στο νησί παρουσιάζεται συχνά ως «εθισμός». Κατά τη συνομιλία έξω από τον καταυλισμό, ο ΠΒ αναφέρθηκε παραφραστικά στο γνωστό ποίημα για να αναρωτηθεί εναγωνίως, «τι θα απογίνουμε χωρίς Βαρβάρους»; Αγωνία για την διαπίστωση πως το «προσφυγικό» αποτελεί πλέον σημαντική πηγή χρηματοδότησης με τον έναν ή τον άλλο τρόπο. Πως η Ελιά και ο Τουρισμός δεν καταστράφηκαν από τους πρόσφυγες, αλλά είναι επισφαλείς τομείς εξαρτώμενοι από εξωτερικούς παράγοντες και έντονο ανταγωνισμό. Θέματα που προκαλούν εσωστρεφείς αποτιμήσεις πρακτικών του παρελθόντος. «Είχαμε κακές νοοτροπίες ... δεν είχαμε τουρισμό,

¹⁸⁶ ΣΣ, δημοσιογράφος, 60, καταγωγή/κάτοικος Μυτιλήνης. Ηχογραφημένη συνέντευξη Μυτιλήνη Οκτώβριος 2018

βολευτήκαμε στην κατάσταση των επιδοτήσεων ... εμείς εδώ έχουμε μια κακομοιριά, μια μίζερια. Μάθαμε να ζούμε μ' αυτή γιατί μας βόλευε... κάποιιοι βολεόντουσαν έβλεπαν ότι κερδίζουν, και δεν τους ένοιαζε να αλλάξουν, να εξελιχθούν».¹⁸⁷

Η πιο σκληρή, διατυπωμένη με πικρία, διαπίστωση είναι αυτή που αφορά το νεοσχηματισμένο διχασμό. Πολλοί προβάλλουν ως υπαίτιο το χρήμα, θεωρώντας πως όσοι δεν εκφράζονται ρητά με εχθρικά αισθήματα, «δεν μιλάνε» λόγω του οικονομικού συμφέροντος. Το συμφέρον προβάλλεται ως αιτία ρωγμών μιας υποτιθέμενης ενωμένης κοινότητας.¹⁸⁸ Πέραν του γεγονότος ότι δεν υπάρχει απλή σχέση του ποιοί επωφελούνται οικονομικά από τη νέα κατάσταση¹⁸⁹, πρόκειται για χάσμα βαθύτερο, εξαρτώμενο από το είδος σχέσης που υπάρχει με την ετερότητα. Σε αντίθεση με την πλειοψηφία των κατοίκων οι εργαζόμενοι σε οργανώσεις παραμένουν σε μια σχέση θετικής αμοιβαιότητας.

Στο πλαίσιο αυτής, οι πρόσφυγες, συχνά ασυνόδευτα ανήλικα παιδιά που διαμένουν σε δομές, περιγράφονται επίσημα με τον όρο «ωφελούμενοι». Μια ιεραρχημένη και σαφής σχέση με μικρό χώρο παρερμηνείας, εντός ενός δομημένου περιβάλλοντος¹⁹⁰ που επιτρέπει και περεταίρω χαρακτηρισμούς, όπως ότι είναι «άνθρωποι που θέλουν να ζήσουν»¹⁹¹. Οι εργαζόμενοι εκφράζουν αυξημένη ευαισθητοποίηση και ηθική ικανοποίηση από την εργασία που προσφέρουν, ενώ παραμένει η δυνατότητα συναισθηματικής ταύτισης. «Μαθαίνεις να εκτιμάς κάποια πράγματα στη ζωή σου».¹⁹² Παράλληλα, διηγούνται πως δέχονται απαξιωτικά σχόλια από συμπολίτες τους.

Ωστόσο κάποιες αντιλήψεις εμμένουν. Δεν είναι σπάνιο κάποιος που τοποθετεί τον εαυτό του ως φιλικά προσκείμενο να κάνει λόγο για τις πιθανές αρρώστιες και τον

¹⁸⁷ ΚΓ, εργαζόμενος σε οργάνωση, 32, καταγωγή/κάτοικος Μυτιλήνης. Ηχογραφημένη συνέντευξη Μυτιλήνη Οκτώβριος 2018

¹⁸⁸ Το συμφέρον έχει συζητηθεί εκτενώς στις εθνογραφίες της μεταπολεμικής αγροτικής Ελλάδας, ως έννοια αντιτιθέμενη στην εξισωτική εσωτερική αλληλεγγύη του χωριού. Βλ. Παπαταξιάρχης Ευθύμιος, 1990. «Δια την σύστασιν και ωφέλειαν ...»

Προσλαμβανόταν από τα ίδια τα μέλη της κοινωνίας αλλά και τους εθνογράφους ως φορέας αλλαγής στα πλαίσια του εκσυγχρονισμού και αστικοποίησης, με συχνές νοσταλγικές αναφορές σε ένα παρελθόν αυξημένης συνοχής. Βλ. du Boulay Juliet, 1974. *Portrait of a Greek mountain village*. Oxford: Clarendon Press

¹⁸⁹ Από μια άποψη ολόκληρες οι κοινότητες επωφελούνται (ως συνήθως σε διαβαθμίσεις), κάτι που τόνισαν κάποιοι συνομιλητές μου.

¹⁹⁰ Εδώ αντιπαραβάλλω τις ελεγχόμενες δομές εντός πόλης με αυτή του καταυλισμού, κάτι που τονίζει τη σημασία των δομικών συνθηκών στις σχέσεις και αντιλήψεις

¹⁹¹ ΗΘ, εργαζόμενη σε οργάνωση, 44, καταγωγή Λέσβος, κάτοικος Μυτιλήνης. Συνέντευξη παραχωρημένη από την Ο.Π.Ι.ΛΕΣ, Ιούλιος 2018

¹⁹² ΕΜ, εργαζόμενη σε οργάνωση, 25, καταγωγή Τρίκαλα, κάτοικος Μυτιλήνης. Συνέντευξη παραχωρημένη από την Ο.Π.Ι.ΛΕΣ, Ιούνιος 2018

θηρσκευτικό φανατισμό των «ωφελουμένων». Οι Μι-κι-ο παραμένουν αντικείμενο δισημίας και διαχωρίζονται σε χρήσιμες και μη. Το κράτος θεωρείται σε κάθε περίπτωση ανεπαρκές.

Η ορθολογιστική άποψη που θέτει το οικονομικό κέρδος ως αιτία διχασμού αυτοανατρέπεται συχνά. Η ΔΧ διατηρεί ένα νέο εμπορικό κατάστημα με τρόφιμα και άλλα είδη που απευθύνονται κυρίως σε αραβο-ασιατικές κουζίνες. Αρκετοί διαμένοντες στην πόλη ή τους καταυλισμούς επισκέπτονται το κατάστημα. Όπως ισχυρίζεται, οι καντίνες έξω από τους καταυλισμούς χρεώνουν τα διπλάσια οπότε προτιμάται το δικό της κατάστημα. Η ίδια προβληματίζεται. Για τον ρόλο των οργανώσεων. Για την έλλειψη σεβασμού και τα σπασμένα εκκλησιάκια που βλέπει στο διαδίκτυο. Για τον χαμένο τουρισμό και τα μαγαζιά που έχουν κλείσει. Θα προτιμούσε όλα να ήταν όπως πριν τέσσερα χρόνια.¹⁹³ Ο ΠΓ επισημαίνει πως το ζήτημα δεν πρέπει να αναλυθεί με οικονομικούς όρους, αλλά αριθμητικούς: Το γεγονός ότι ο καταυλισμός στη Μόρια είναι η δεύτερη μεγαλύτερη πόλη στο νησί.¹⁹⁴

Η ΒΚ βιώνει την κατάσταση μέσα από το πρίσμα της μητρότητας. Νιώθει την ίδια ευαισθησία για τις ξεριζωμένες οικογένειες που ένιωσε όταν πρωτοείδε εικόνες από παιδικά σωσίβια στην παραλία. Επιδεικνύει περηφάνεια για τις νέες ευαισθησίες του γιού της, που μετά από μακρά περίοδο ανεργίας, εργάζεται σε οργάνωση που διαχειρίζεται δομές διαμονής ασυνόδευτων ανηλίκων. Εξηγεί πως η ενημέρωση που έλαβε γύρω από ζητήματα παγκόσμιας πολιτικής υπήρξε καθοριστική στην διαμόρφωση της επίλυσης κοινών αποριών, όπως για παράδειγμα κατά πόσο υπάρχουν πόλεμοι στην Αφρική. Παραπονιέται πως κανείς δεν μπαίνει στη θέση των προσφύγων και δε μιλάει για την ουσία του προβλήματος: τους πολέμους και την παγκόσμια πολιτική κατάσταση. Θεωρεί πως αν δεν υπήρχε οικονομικό όφελος οι αντιδράσεις των συμπολιτών της θα ήταν μεγαλύτερες. Εκφράζει ταυτόχρονα την απέχθεια για τις συμπεριφορές και απόψεις ανθρώπων «που δεν το περίμενες».¹⁹⁵ «Αν κάτσεις να μιλήσεις, θα τσακωθείς δεν υπάρχει περίπτωση».¹⁹⁶ Νιώθει πως δεν τολμά να εκφράσει ελεύθερα την άποψη της. Χρειάστηκε να διαγράψει κάποιους από το facebook.

¹⁹³ ΔΧ, 44, καταστηματάρχης, γεννημένη Αθήνα, κάτοικος Μυτιλήνης. Ηχογραφημένη Συνέντευξη. Μυτιλήνη Νοέμβριος 2018

¹⁹⁴ ΠΓ / επιχειρηματίας, 44, καταγωγή/κάτοικος Μυτιλήνης. Εδώ αναφέρεται στην περίοδο που λειτουργούσε το κέντρο κράτησης της Παγανής. Ηχογραφημένη συνέντευξη Μυτιλήνη Ιούνιος 2018

¹⁹⁵ Μια φράση που συνάντησα συχνά και συνοδεύεται από την διευκρίνιση περί επιπέδου παιδείας, «σοβαρότητας», ανθρώπων «που έχουν ταξιδέψει» άρα θα έπρεπε να είναι πιο «ανοιχτόμυαλοι». Όπως ελπίζω να έχει γίνει αντιληπτό στους αναγνώστες, το επίπεδο (επίσημης) παιδείας και η επαγγελματική ιδιότητα δεν αποτελούν ισχυρό κριτήριο υιοθέτησης πεποιθήσεων

¹⁹⁶ ΒΚ 55, ράπτρια, καταγωγή Λέσβος, κάτοικος Μυτιλήνης. Συνέντευξη. Μυτιλήνη Σεπτέμβριος 2018

Η έλλειψη κατανόησης της άλλης πλευράς είναι έκδηλη. Ο ΚΓ αναρωτιέται για την μεταστροφή του κόσμου και απορεί με αυτά που ακούει στο δρόμο. Η ΘΗ προτείνει διαφορετικά εξηγητικά σχήματα σχετικά με κοινά ζητήματα. Αναρωτιέται αν ο τουρισμός μειώθηκε λόγω ακρίβειας. Η ΚΜ διατείνεται: «Δεν καταλαβαίνω γιατί γκρινιάζουν όλοι. Μια χαρά τα παίρνουν τα λεφτά τους. Όλοι δουλεύουν...».

Ο διχασμός εντείνεται από μάχες συμβόλων, αλήθειας, ηθικής. Στον δρόμο, στο διαδίκτυο, στις ενδόμυχες πτυχές του εαυτού. Στη σύνθεση των υποστασιοποιημένων οντοτήτων του Εαυτού εισέρχονται οι «ακραίες» εκδοχές του: «Αλληλέγγυοι» και «Φασιστοειδή». Ένα σχήμα που υποστηρίζεται από την άρθρωση του πολιτικού λόγου στο επίσημο επίπεδο. Η ασυμβατότητα της οικουμενικής αλληλεγγύης με την εθνική φέρονται ως βάση του πολιτικού διχασμού, αποκρύπτοντας τις επιμέρους ιεραρχίες και ασυμμετρίες που αποκρύπτει η εξιδανικευμένη υπόσταση της κάθε μιας. Δημιουργούνται εσωτερικοί Άλλοι που θεωρούνται εχθροί αμφιπλεύρως. Χαρακτηρίζονται ως προδότες, αναρχικοί και υποκινητές της βίας από τη μία και νονοί της νύχτας, χούλιγκαν, λούμπεν που είναι «βαθιά συστημικοί ... όργανα του κεφαλαίου ... με μίσος στο ταξικό κίνημα»,¹⁹⁷ εκτελεστές της βίας, από την άλλη. Άλλοι Εαυτοί, φορείς των φόβων και ενοχών του συνόλου της κοινότητας και του έθνους.

Όπως συχνά έχω αναφέρει ο φόβος για την άνοδο της βίας, που αποδεδειγμένα έχει συνδεθεί με εθνικιστικές παρατάξεις εκφράζεται από μεγάλο μέρος του φάσματος αντιλήψεων που έχω περιγράψει. Πολλοί διαμαρτύρονται για τον χαρακτηρισμό τους ως «φασίστες», ζητώντας διαχωρισμό της διεκδίκησης των δικαιωμάτων και της πατρίδας τους από ακραίες πολιτικές τοποθετήσεις. Ενίοτε εκφράζεται η διαπίστωση πως η κυβέρνηση «φασιστοποιεί», υποδεικνύοντας πως «ωθούνται» σε συμπεριφορές που αυτομάτως αναγνωρίζονται ως ηθικά μη αποδεκτές.¹⁹⁸

Στο σύνολο τους οι συνομιλητές μου, εξέφρασαν την αίσθηση έλλειψης της δυνατότητας τους να εκφραστούν ελεύθερα. Όπως ανέφερα στην εισαγωγή, το διαδίκτυο αναδεικνύεται ως χώρος κοινωνικότητας όπου λαμβάνουν χώρα συζητήσεις «ελεύθερης έκφρασης» σε προσπάθεια αποφυγής της λογοκρισίας που ασκεί η πολιτική ορθότητα, με αποτέλεσμα εξίσου έντονους διαπληκτισμούς και διαγραφές «φίλων» από τις λίστες.

¹⁹⁷ Σημειώσεις από τη συνέλευση του σωματείου εργαζομένων στα ΜΜΕ Λέσβου, Νοέμβριος 2018

¹⁹⁸ Κάποιοι συνομιλητές έκαναν αντίστοιχη διαπίστωση από την «απέναντι πλευρά». Ότι η κυβέρνηση τους «φασιστοποιεί».

Ένας ιχθυοπώλης που ίσως είχε παρατηρήσει τις διερευνητικές μου δραστηριότητες θέλησε να μου δηλώσει πως «εδώ είναι η πρωτεύουσα της ρουφιανιάς». Μια φράση συχνή, η εναλλακτική της οποίας περιγράφεται ως η επιθυμία «να ψοφήσει η κατσικά του γείτονα». Εκφράζεται μια εδραιωμένη αντίληψη του Εαυτού με όρους καχυποψίας για τις αμφίσημες σχέσεις εντός της κοινότητας. Πλαισιώνει νεότερες διαπιστώσεις για τον συναισθηματικό εγκλεισμό και την έλλειψη επικοινωνίας. «Έχουν κλειστεί όλοι στο καβούκι τους ... χωρίς ευαισθησίες...μόνο κρίνουν».¹⁹⁹ Περιγράφει την αίσθηση εγκατάλειψης, μεθοριακότητας και εξάρτησης από παράγοντες μακρινούς από την αντίληψη τους καθενός. Την αγωνία που προϋπήρχε και μεταμορφώθηκε ενόψει της συνάντησης και επικείμενης συμβίωσης με μια νέα ετερότητα, εξίσου μυστηριώδης με τα αίτια που προκαλούν γεγονότα ικανά για τη νοητή μετατόπιση του ήσυχου ακριτικού νησιού.

Σκοτεινές αναμνήσεις, θολό μέλλον

Η πλειονότητα των συνομιλητών νιώθει δυσοίωνα για το μέλλον. Φαίνεται να συμφωνεί σε μια εκτίμηση της ύπαρξης των καταυλισμών για τουλάχιστον μια δεκαετία. Ο εθισμός προβλέπεται μακρύχρονος και η απεξάρτηση σκληρή. «Εν νυκτί θα χαθούν όλοι αυτοί [οι Μι-κι-ο] ...θα βρεθούμε μόνοι μας ... και θα χυθούν όλοι στους δρόμους...όλοι αυτοί οι άνθρωποι δεν θα έχουν να φάνε. Και τότε...».²⁰⁰

Η βία εντός και εκτός των καταυλισμών αποτελεί μέγιστη πηγή ανησυχίας. Συνομιλητής αξιωματικός του στρατού μου ανέφερε τις ανεπίσημες ανησυχίες μεταξύ συναδέλφων για την θέση που θα πάρει η δεύτερη μεγαλύτερη πόλη του νησιού, σε πιθανή εμπλοκή με την Τουρκία.

Οι απαντήσεις στην ερώτηση περί ένταξης αμφιταλαντεύονται. Κάποιοι την κρίνουν πιθανά εφικτή για μικρό όμως αριθμό ανθρώπων. Η πρόσληψη της πολιτισμικής διαφοράς στέκεται ανυπέρβλητο εμπόδιο. Το ζήτημα της θρησκείας εγείρεται ως απόλυτο σημείο ασυμβατότητας. Το όραμα της συνύπαρξης φαίνεται ανύπαρκτο. Η ένταξη νοείται

¹⁹⁹ ΗΘ, εργαζόμενη σε οργάνωση, 44, καταγωγή Λέσβος κάτοικος Μυτιλήνης. Συνέντευξη παραχωρημένη από την Ο.Π.Ι.ΛΕΣ, Ιούλιος 2018

²⁰⁰ ΕΦ, Καταστηματούχος 48, Καταγωγή/Κάτοικος Μυτιλήνης, Ηχογραφημένη συνέντευξη Μυτιλήνη, Νοέμβριος 2018

αποκλειστικά με όρους ομογενοποίησης. Η έννοια της πολυπολιτισμικότητας εκλαμβάνεται ως απειλή της κανονικότητας.

Η αντίληψη του εσωτερικού διχασμού στις μικροκοινωνίες της Λέσβου ως φαινόμενο εκδηλωμένο γύρω από την άνοδο των πληθυσμιακών μετακινήσεων, συμβαδίζει με την αυξημένη ανησυχία πολιτικής πόλωσης σε διεθνές επίπεδο. Πρόκειται για ανησυχία βασισμένη στον εφησυχασμό του δυτικού κόσμου πως μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου τέτοιου είδους πολώσεις μαζικού επιπέδου είχαν ξεπεραστεί επ' αόριστον· την αντίληψη πως η «πρόοδος», είχε επικρατήσει του «συντηρητισμού».

Στοιχεία της μακρο-ιστορίας του μετα-ψυχροπολεμικού κόσμου βρήκαν τον τρόπο να εμφανιστούν στο μικροϊστορικό πέρασμα που ονομάζεται Λέσβος, ιδιαίτερα μετα την αυγή του 21ου αιώνα, όπου σημειώνεται η εξάπλωση της θεσμικής Ευρώπης σε μια εκδοχή ιστορικά ορισμένων γεωγραφικών ορίων.²⁰¹ Όρια τα οποία ενισχύονται στα άκρα και καταλύονται στο εσωτερικό, μια τάση που ήδη έχει αντιστραφεί όσον αφορά τα εσωτερικά σύνορα. Η θεσμική εξάπλωση πλαισιώθηκε από την διάδοση των αξιών και προταγμάτων της ευρωπαϊκής φιλελεύθερης ηγεμονίας. Παράδειγμα αυτού υπήρξε η άνοδος του εθελοντισμού στα πλαίσια της κανονιστικής εκδοχής της κοινωνίας των πολιτών, και οι πολιτισμικά ορισμένες παραλλαγές του.

Η ιδεολογικά προσανατολισμένη εκδοχή του ακτιβισμού της Μυτιλήνης, αφού συναντήθηκε με αυτή από άλλες χώρες της Ευρώπης, στράφηκε κατά των πρακτικών του κράτους με αφορμή την συμπεριφορά απέναντι στους αφροασιάτες μετανάστες. Τότε η θεσμική Ευρώπη συναινούσε στην επικριτική στάση κατά του ελληνικού κράτους και την καταπάτηση των δικαιωμάτων, τη στιγμή που ενίσχυε τα σύνορα με φράχτες και πολεμικά πλοία.

Όταν ο δυτικός και όχι μόνο κόσμος σείστηκε από την τραπεζική κρίση, η Ελλάδα μπήκε στην τροχιά της πολυεπίπεδης Κρίσης. Αυτό πολιτικά σήμανε μεταξύ άλλων το τέλος του δικομματισμού και ιστοριογραφικά το τέλος της μεταπολιτευτικής περιόδου. Ένα

---

²⁰¹ Η S. Green περιγράφει την Ευρώπη ως ένα «διαρκώς εξελισσόμενο, ποτέ ολοκληρωμένο, έργο, που περιλαμβάνει συνεχείς συμβιβασμούς οι οποίοι αφήνουν τη σημασία της Ευρώπης ως ιδέα, μονίμως δυσδιάκριτη». Όπως παρατηρεί στη συνέχεια, οι αλληπάλληλες μετατοπίσεις των συνόρων, συνιστούν τεχνικές που σηματοδοτούν την επαναδιευθέτηση των σχέσεων, αξιών και ηθικών κωδίκων μεταξύ ενός εδώ και ενός αλλού.

Green Sarah, 2013. «Borders and the Relocation of Europe». *Annual Review of Anthropology*, 42, pp.345-361, σ. 346

δυναμικό τέλος για μια μακρά ιστορία εθνικών διχασμών και ευκαιρία επαναπροσδιορισμών. Κάτι που σε ένα βαθμό σημειώθηκε στο χαμηλό επίπεδο της πολιτικής ζωής. Μορφές κοινωνικότητας αναδύθηκαν γύρω από την κοινωνική ανάγκη για αλληλεγγύη ως αντίδοτο στη Κρίση. Στη Λέσβο συνενυρέθησαν ετερόκλητες κοινωνικές ομάδες με κοινό σκοπό την προσφορά. Όμως η συναίνεση γύρω από τον τελικό αποδέκτη στάθηκε σημείο τριβής και σύμβολο της ασυμβατότητας του εθνικού Εαυτού με τους εθνικά και πολιτισμικά Άλλους.

Καθώς οι τοπικές και κεντρικές αρχές επιδείκνυαν άρνηση στην προετοιμασία για τις επικείμενες αφίξεις που από το 2012 βρισκόταν σε ανοδική πορεία, η Ευρώπη είχε απεναντίας προ πολλού θωρακίσει τον εαυτό της νομοθετικά μέσω της ρύθμισης του Δουβλίνου. Ακόμα και στην περίπτωση εισροών αυτές θα περιοριζόταν στην νότια περιφέρεια. Ένα σχέδιο που προσωρινά αναστάλθηκε από την μαζικότητα των μετακινήσεων. Στο πλαίσιο της ψηφιακής αμεσότητας, μια φωτογραφία με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά στάθηκε ικανή να αλλάξει την εκφορά λόγου και τις προσλήψεις των ανθρώπων που κατά χιλιάδες διέσχισαν Αιγαίο και Μεσόγειο. Αστραπιαία κινήθηκαν οργανώσεις και πολίτες που μέχρι τότε παρείχαν ανθρωπιστικές υπηρεσίες μόνο εκτός Δύσης.

Εξάλλου τα λεξιλόγια της Κρίσης είχαν εδραιώσει την Ελλάδα ως μια χώρα χρήζουσα διάσωσης η ίδια. Ως χώρα ανίκανη για την διαχείριση μιας κατάστασης που είναι θεσμικά διαμορφωμένη ώστε να επιδέχεται μη διαχειρίσιμη κλιμάκωση. Το κλείσιμο των συνόρων που ακολούθησε και η άνοδος πολιτικών δυνάμεων που στηρίζουν την ρητορική τους πάνω σε αυτό, στάθηκε ως επιβεβαίωση τάσεων που διατυμπανίζουν πως η ηγεμονία της «προόδου», βρίσκεται υπό απειλή. Διαδραματίζεται έτσι το πιο πρόσφατο επεισόδιο στη σειρά όπου πρωταγωνιστούν η εκλογή του D. Trump και η πλειοψηφική συναίνεση για έξοδο της Μ. Βρετανίας από την ΕΕ.

Το ερώτημα που προκύπτει είναι κατά πόσο πρόκειται για νέα φαινόμενα και κατά πόσο η «προσφυγική κρίση» του 2015 υπήρξε αιτία, καταλύτης ή ευκαιρία για κάποιους να επιταχύνουν την εφαρμογή των πολιτικών σκοπιμοτήτων τους. Αν οι αναλυτές συμφωνούν σε κάτι, είναι πως καθυστέρησαν την ενασχόληση τους με το ζήτημα. Εν μέρει γιατί πρό του 2015 δεν είχε γίνει τόσο εμφανής η κλίμακα του φαινομένου, εν μέρει γιατί αποτελεί χώρο στον οποίο οι περισσότεροι κοινωνικοί επιστήμονες αισθάνονται ιδεολογικά άβολα²⁰² και σε

²⁰² Βλ. Rakopoulos Theodoros, 2018, «Show me the money...» και

γνωσιακή απόσταση,²⁰³ εν μέρει γιατί δεν έχει αναπτυχθεί το κατάλληλο αναλυτικό πλαίσιο.

204

Μια πρόσφατη μελέτη κάνει λόγο για την υπερεθνική άνοδο της «συντηρητικής κοινωνίας πολιτών»,²⁰⁵ η οποία παρόλο που διαπιστώνονται παραλλαγές με τοπικές ιδιαιτερότητες, χαρακτηρίζεται από το κοινό παράδοξο αυτοπαρουσίασης της ως μειονότητας που συγχρόνως εναντιώνεται στην αναγνώριση άλλων μειονοτήτων. Πρόκειται για ένα φαινόμενο όχι τόσο πρόσφατο, ιδιαίτερα στα πρώην σοβιετικά κράτη, χωρίς να αποκλείεται η δυτική Ευρώπη και οι υπόλοιπες ήπειροι. Παρατηρείται μια κινητοποίηση πολιτών που φαίνεται να συνδυάζει μια αντικρατική, αντι-παγκοσμιοποιητική ρητορική με αυτές που ορίζονται από θρησκευτικά και εθνικά πλαίσια αξιών. Τους θεσμούς δηλαδή που άλλα κοινωνικά κινήματα εναντιώθηκαν για δεκαετίες με σκοπό την απελευθέρωση αξιών που αυτοί καταπίεζαν.

Την ίδια στιγμή αποκαλύπτονται θεμελιώδεις εντάσεις στις έννοιες που περιβάλλουν την δημοκρατία. Δοκιμάζεται η αυθεντία εδραιωμένων θεσμών αντιπροσώπευσης και διαμεσολάβησης που συνόδευσαν την φιλελεύθερη ηγεμονία στον Δυτικό κόσμο.²⁰⁶ Δοκιμάζεται και η ίδια η έννοια της αλήθειας, όπως διεξοδικά προσπάθησα να δείξω. Η απελευθέρωση των μέσων έκφρασης, η τεχνολογικά υποβοηθούμενη επίτευξη του πλουραλισμού, ευνοεί μεταξύ άλλων τις δυνάμεις που αντιτίθενται σε αυτόν.

Όταν γίνεται λόγος για την άνοδο του «φασισμού», είναι προφανές ότι ο επικρατέστερος φόβος είναι αυτός μιας πλευράς του Δυτικού Εαυτού που αυτοκαταστράφηκε μέσω της επικροτούμενης από τους πολίτες ανόδου των ολοκληρωτικών καθεστώτων και των συμβάντων του Β΄ΠΠ. Ενός Εαυτού που θεωρήθηκε πως έμαθε από τα παθήματά του. Όμως η βολική αμνησία μπόρεσε μόνο να ευδοκιμήσει μόνο με όρους υλικής ευμάρειας, εντός μιας αντίληψης για την οικονομία που μπορεί να λειτουργήσει μόνο στην προοπτική μιας ουτοπικής αέναης ανάπτυξης.

²⁰³ Kirtsoglou Elizabeth, 2013. «The Dark Ages of the Golden Dawn: anthropological analysis and responsibility in the twilight zone of the Greek crisis». Suomen antropologi : journal of the Finnish anthropological society, 38 (1). σσ. 104-108.

²⁰⁴ Mazzarella William, 2019 «The Anthropology of Populism: Beyond the Liberal Settlement, Annual review of Anthropology,» Υπο έκδοση. Βλ.

https://www.academia.edu/38026877/The_Anthropology_of_Populism_Beyond_the_Liberal_Settlement_drafted_for_Annual_Review_of_Anthropology

²⁰⁵ βλ. Youngs Richard (επιμ), 2018, *The mobilization of conservative society*. Στο

<https://carnegieeurope.eu/2018/10/04/mobilization-of-conservative-civil-society-pub-77366>

²⁰⁶ Mazzarella William, 2019. «The Anthropology of Populism...»

Ο Dan Stone προτείνει πως ιστοριογραφικά μπορεί μόλις προσφάτως να γίνει λόγος για μια μεταπολεμική Ευρώπη. Αρχικά γιατί ο πόλεμος δεν τελείωσε το 1945, αλλά συνεχίστηκε με μια σειρά εμφυλίων, βίας, δικτατοριών και του ψυχροπολεμικού ιδεολογικού διχασμού. Μπορεί στα πλαίσια αυτού να ευδοκίμησε μια φαινομενική σταθερότητα βασισμένη στην μαζική παραγωγή και κατανάλωση, απέκρυψε όμως σημαντικά κομμάτια της ιστορίας, πίσω από πέπλα σιωπής σχετικά με την συμμετοχή των υπολοίπων κρατών στα φασιστικά κινήματα και την περάτωση του ολοκαυτώματος. Στη δυτική Ευρώπη αυτό επιτεύχθηκε μέσω της ανάπτυξης αφηγημάτων ολικής εθνικής αντίστασης. Στην ανατολική συγχωνεύτηκε με ρητορικές επιβολές του κομμουνισμού. Παράλληλα, με την αντιστροφή της ευφορίας της οικονομικής ανάπτυξης με τις κρίσεις της δεκαετίας του 1970 και την στροφή σε νεοφιλελεύθερες οικονομικές πρακτικές, άρχισε να καταρρέει η ρητορική της ολικής συναίνεσης του αντιφασισμού, κάτι που ολοκληρώθηκε με την πτώση του τείχους του Βερολίνου.

Η θεαματική διάσωση ζώων που έλαβε χώρα στις ακτές της Λέσβου εκτός από θεσμικά ορισμένη από τα ίδια τα σύνορα και την ασυμμετρία στα δικαιώματα μετακίνησης, συνέβει στο εδραιωμένο πλαίσιο της ανθρωπιστικής παρέμβασης. Όπως σχολίασα, η ίδια η οικουμενικότητα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εμπεριέχει ασυμμετρίες και διαστρωματώσεις, ιστορικά ορισμένες στις μεταπολεμικές κινητοποιήσεις για την επίλυση των τότε προβλημάτων εκτοπισμού. Αντίστοιχα, ο θεσμοθετημένος και επαγγελματοποιημένος παρεμβατισμός των ΜΚΟ έχει τις ρίζες του στα κοινωνικά κινήματα που ευδοκίμησαν στον κήπο του ψυχροπολεμικού φιλελευθερισμού.

Όπως αναλύει η Χαρά Κούκη, τα κινήματα αυτά γεννήθηκαν τη δεκαετία του 1960 στην δυτική Ευρώπη, με την ίδρυση της Διεθνούς Αμνηστίας και την πρόθεση να απελευθερώσει τους «φυλακισμένους της συνείδησης» από τα διάφορα καταπιεστικά καθεστώτα ανά τον κόσμο. Παρόλο που τα μέλη της προφασίζοταν την έλλειψη ιδεολογικού προσανατολισμού, το περιεχόμενο της δράσης αλλά και η δυναμική που απέκτησε το κίνημα τη δεκαετία του 1970, έχουν ως εφιαλτήριο φιλελεύθερες αξίες με όρους ηθικής ανωτερότητας της Δύσης. Η οικουμενοποίηση του λόγου της προστασίας των δικαιωμάτων,

μετατόπισε ιδεολογικές εντάσεις που αφορούσαν την προτεραιότητα του ατομικού έναντι του συλλογικού.²⁰⁷

Αντίστοιχα η ίδρυση των Γιατρών Χωρίς Σύνορα τη δεκαετία του 1970 οδήγησε στη σταδιακή πλαισίωση των παρεμβατικών πολιτικών από κράτη της Δύσης δημιουργώντας αυτό που ο Didier Fassin ονομάζει ηθική οικονομία. Εξηγεί πως το σύνολο του ανθρωπιστικού λόγου αποτελεί μια μετατόπιση στον ρόλο των ηθικών αισθημάτων αλλά και της εννοιολόγησης της πολιτικής πράξης. Η εξάπλωση της εικόνας του σώματος σε οδύνη αλλά και της παρεμβατικής αρωγής οδήγησε σε μια νέα ανθρωπιστική γλώσσα που συνδέει ηθικές αξίες με ένα συναισθηματικό λεξιλόγιο που αντικαθιστά αυτό της πολιτικής διαμαρτυρίας. Έτσι, «η ισότητα αντικαθίσταται από την απομόνωση, η κυριαρχία μετασχηματίζεται σε κακοτυχία, η αδικία αρθρώνεται ως πόνος, η βία εκφράζεται ως τραύμα».²⁰⁸ Η παρεμβατικότητα κανονικοποιείται, ενώ η ασύμμετρη κατανομή εξουσίας που χαρακτηρίζει τις ανθρωπιστικές δράσεις βρίσκεται σε μια διαρκή ένταση μεταξύ ισότητας και αλληλεγγύης, κυριαρχίας και αρωγής.²⁰⁹ Η εξάπλωση της δράσης των ΜΚΟ αν και έχει αντιτιθέμενες ιδεολογικές καταβολές, φαίνεται να αλληλοσυμπληρώνεται με τη σμίκρυνση του ρόλου του κράτους, που απέφερε η επικράτηση των νεοφιλελεύθερων πολιτικών, κάτι που καθιστά τις αντιφάσεις ακόμα εντονότερες.

Η αλληλοσυμπλήρωση κράτους-ΜΚΟ παρά την ιδεολογική τους αντιπαράθεση, και η αίσθηση αποικιοκρατίας που αφήνει πίσω της, έχει γίνει παραπάνω από εμφανής στην περίπτωση της Λέσβου. Η δράση των οργανώσεων υπήρξε ηγεμονική, παρεμβατική, επικερδής και ταυτόχρονα απολύτως απαραίτητη. Ένα πλαίσιο που σαν ερμηνευτικό σχήμα βρήκε εύφορο έδαφος σε προϋπάρχουσες ρητορικές. Διαφορετικές μορφές αντι-παγκοσμιοποιητικών λόγων που έχουν ιστορικές ρίζες τόσο βαθιές όσο οι μιλλεναριστικού τύπου ανησυχίες, ο εδραιωμένος αντισημιτισμός και μορφές φασιστικής προπαγάνδας, έκαναν την εμφάνισή τους στα ψηφιακά δίκτυα της Λέσβου. Σχήματα που ερμηνεύουν την πραγματικότητα μέσω ενός πρίσματος κατασκευασμένου από τον εγγενή στη νεωτερικότητα φόβο, όπως τον περιγράφει ο Zygmunt Bauman. Πανταχού παρών σε

²⁰⁷ Kouki Hara, 2011. «Human rights, the Cold War and social movements: the story of an encounter in the 1970s.» *Rivista internazionale di storia della storiografia*, (59), σσ.109-127.

²⁰⁸ Fassin Didier, 2011. *Humanitarian reason: a moral history of the present*. Berkley:University of California Press, σ.6 (δική μου μετάφραση)

²⁰⁹ Στο ίδιο, σ. 3

όλες τις πτυχές μιας ζωής που ορίζεται από τους κινδύνους που την απειλούν, σε μια κοινωνία που μπορεί μεν να τους υπολογίσει, όχι όμως να τους προβλέψει. Ένας φόβος που μέσω της διάρκειας που λαμβάνει ενώπιον ενός συνεχώς αβέβαιου μέλλοντος, δημιουργεί μια ψευδαίσθηση της σταθερότητας.²¹⁰

Ζητήματα που στο πρόσφατο παρελθόν γίναν ιδιαίτερος εμφανή μετά τις 11 Σεπτεμβρίου 2001. Τότε που κηρύχθηκε πόλεμος εναντίον του Τρόμου, νομιμοποιώντας τον αόριστο (αλλά και προσωποποιημένο) Ισλαμιστή τρομοκράτη ως επίσημο εχθρό,²¹¹ κάτι που βρήκε σύμφωνη την Ευρώπη.²¹² Οι πολεμικές συρράξεις σε Ιράκ και Αφγανιστάν, απελευθέρωσαν αφενός πλήθη εκτοπισμένων, ριζοσπαστικοποίησαν αφετέρου τόσο πτυχές του Ισλαμισμού όσο και τον εσωτερικό εθνικισμό οδηγούμενο από τον φόβο του τρόμου.

Η εγγενής ανασφάλεια του εθνικού Εαυτού, πλαισιώνεται από μια πολιτικά κατασκευασμένη Ισλαμοφοβία που βρίσκει τον δρόμο της και στη Λέσβο, την χρονική στιγμή που εξαρτάται οικονομικά από το ποσοστό προσέλευσης τουριστών από την Τουρκία. Η ηθική οικονομία του «προσφυγικού» καλείται να συνυπάρξει με αυτή του τουρισμού στην χτυπημένη από την λιτότητα Ελλάδα που αναζητά εικασίες της οικονομικής ανάπτυξης.

Όπως δείχνει το παράδειγμα της Λέσβου, ο φόβος είναι πανταχού παρών αλλά και πολύμορφος. Έχει ενωτική και διχαστική διάσταση. Συλλογικοποιεί με τρόπο που αποκαλύπτει την αποξένωση. Στρέφεται κατά των Άλλων, φωτίζοντας σκοτεινές πτυχές του Εαυτού. Εκφράζεται αντιεξουσιαστικά με πράξεις επιβολής εξουσίας. Ορίζει την πραγματικότητα μέσα από δυισμούς και θηριώδεις οντότητες που αιωρούνται απειλητικά: το Κράτος ως εκμεταλλευτής - προστάτης· Η Ευρώπη απελευθερώτρια - δυνάστης· Η εργασία δικαίωμα - εξαναγκασμός· Οι Άλλοι ως απειλή και κέρδος· Το Χρήμα ως ευχή και κατάρα.

Το παρωχημένο πολιτικό λεξιλόγιο δυσχεραίνει την ανάπτυξη προτάσεων για το μέλλον. Η ανανεωμένη πόλωση δρα αμφίπλευρα ως νοσταλγικός μονόδρομος που απομακρύνει ακόμα περισσότερο τη δυνατότητα κατανόησης μιας πραγματικότητας που περισσότεροι από ένα εκατομμύριο εκτοπισμένοι άνθρωποι διαλλαλούν πως έχει

²¹⁰ Bauman Zygmunt , 2007. *Ρευστός Φόβος*. Αθήνα:Πολύτροπον

²¹¹ Βλ. Corey Robin , 2010. *Φόβος, η ιστορία μιας ιδέας*. Αθήνα:Αλεξάνδρεια

Ο Corey Robin εφιστά την προσοχή στις αντιλήψεις που προτείνουν τον φόβο ως κίνητρο για πολιτική δράση, ως αντίδοτο στην απάθεια της ευμάρειας. Τέτοιου είδους αναγνώσεις αγνοούν τις καταστροφικές συνέπειες του φόβου και την απομάκρυνση από αυτά που θεωρεί τα σημαντικά γνωρίσματα του φόβου, δηλαδή την κοινωνική ανισότητα, τις ασύμμετρες σχέσεις εξουσίας και την χρήση των ρητορικών που κατονομάζουν εξωτερικούς παράγοντες ως λόγους τρόμου, ως εργαλεία καταστολής και επιβολής της εξουσίας.

²¹² Fekete Lisa, 2009. *A suitable enemy: Racism, migration and Islamophobia in Europe*. Pluto Press.

καταφθάσει. Οδηγούμενοι από τους δικούς τους φόβους, αφήφησαν τους φράχτες μέσα στους οποίους η Ευρώπη επιλέγει να αυτοπεριοριστεί καλλιεργώντας τις δικές τις εκδοχές της παράνοιας.

Με βάση ένα ακριτικό νησί και διερευνώντας μια πολιτισμική συνάντηση, προσπάθησα να αναδείξω αλληλοσυνδεδεμένες πτυχές ενός «... πλέγματος εξουσιών ... [που] δημιουργεί πολλαπλές και επικαλυπτόμενες ιεραρχίες οι οποίες συντηρούν την ακινησία και την συνενοχή και συνήθως παραμένουν στη αφάνεια ...»,²¹³ στο πλαίσιο μιας επιστημονικής τάσης για αναθεώρηση του Πολιτικού. Περιέγραψα δημοτικά συμβούλια, γραφειοκρατικές διαδικασίες, διαμαρτυρίες, σωματικές και λεκτικές συγκρούσεις. Κοινωνικές διαδικασίες που με αφορμή την επιβεβλημένη συνύπαρξη, φανερώνουν την αναδιάταξη του εσωτερικού καθώς η συγκυρία των πολλαπλών κρίσεων αφήνει πολιτικές λαβές από τις οποίες κάθε πολίτης προσπαθεί είτε να πιαστεί είτε να θέσει σε κίνηση. Αναδεικνύονται πολλαπλά σημεία σχέσης πολίτη-συμπολίτη-κράτους που μένουν ανοιχτά για περεταίρω διερεύνηση.

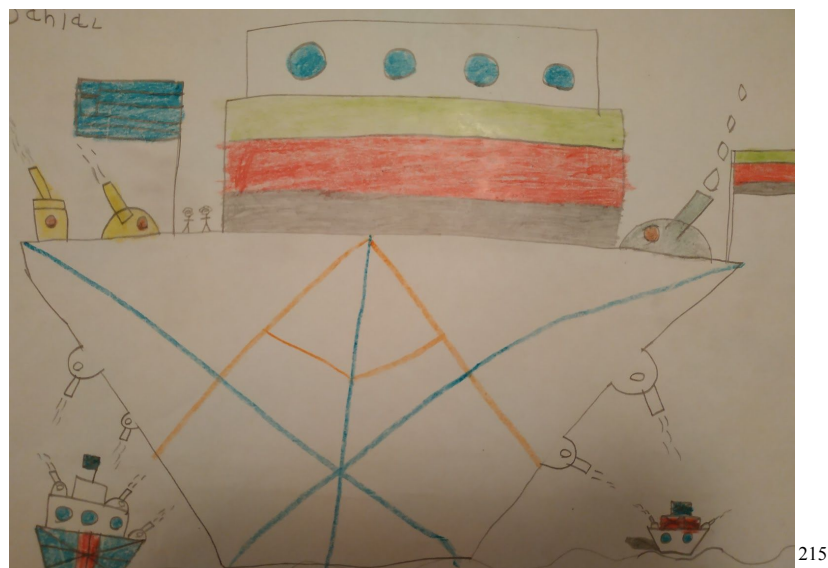
Επικεντρώθηκα στους μηχανισμούς πρόσληψης και (ανα)διαμόρφωσης ιδεών, θέλοντας να φωτίσω εννοιολογικές συνέχειες και προϋπάρχουσες μικροδομές εξουσίας που ανασυντάσσονται κάνοντας χρήση της ψηφιακής υποδομής που ενώ έχει απελευθερώσει γεωγραφικούς περιορισμούς, εντείνει τοπικιστικές εμμονές που έχουν κοινά γνωρίσματα πόλωσης και δυσανεξίας ανά τον κόσμο. Θέλησα να δείξω πως η αναδυόμενη πόλωση παρόλο που αυτοπαρουσιάζεται ως οικονομική και ιδεολογική, πλάθεται με τόσο διαφορετικά εννοιολογικά υλικά που τελικά χτίζει πραγματικότητες εφραπτόμενες αλλά ολοένα πιο μακρινές, διαχωρισμένες από πλέγματα καχυποψίας, ασύμβατες όσον αφορά την αλληλοκατανόηση και επικοινωνία.

Μέσω της αμαλγαμάτωσης εδραιωμένων προσλήψεων και ιστορικών συμβάντων ανανεώνεται το τοπικό πολιτισμικό κοίτασμα που ορίζει όψεις του συλλογικού Εαυτού. Προσδίδεται έτσι η δυνατότητα στον ατομικό εαυτό να οριστεί εκ νέου, συμβάλλοντας και μορφοποιώντας (σ)το περιεχόμενο του κοιτάσματος.

²¹³ Λυριντζής Χρήστος και Παπαταξιάρχης Ευθύμιος, 2013. «(Ανα)θεωρήσεις του πολιτικού...», σ. 108

Ο Ραμί από το Αφγανιστάν οραματίζεται τη νέα του ζωή στην Λέσβο.²¹⁴ Έχουν περάσει δύο χρόνια από την άφιξη του, πλέον διαθέτει όλα τα χαρτιά. Εργάζεται, νοικιάζει σπίτι, τερματίζει πρώτος σε αγώνες δρόμου αντοχής, κάτι που προκαλεί σεβασμό σε κάποιους, φθόνο σε άλλους. Μιλάει ειρωνικά για τους «αγγέλους» ευρωπαίους εθελοντές. Μαζεύει χρήματα για αγορά μοτοσυκλέτας μεγάλου κυβισμού. Έχει επιχειρηματικές ιδέες σε σχέση με τον τουρισμό στο νησί. Εκφράζει την ανησυχία του για τις συνεχόμενες αφίξεις. Μου εξηγεί πως οι περισσότεροι δεν είναι αληθινοί πρόσφυγες όπως αυτός. Πως η Ελλάδα δεν μπορεί να σηκώσει το βάρος. Πως δικαίως έχουν κουραστεί οι Μυτιληνιοί.

215

²¹⁴ Ραμί (ψευδώνυμο), 30, άτυπη συνομιλία, Μυτιλήνη, Οκτώβριος 2018

²¹⁵ Ζωγραφιά δεκάχρονου αφγανού αγοριού σε μάθημα Ελληνικών, όπως παραδίδεται από οργανώσεις.

6. Βιβλιογραφία

- Allcott, Hunt and Gentzkow Matthew, 2017. «Social media and fake news in the 2016 election.» *Journal of economic perspectives*, 31(2), σσ.211-36.
- Αθανασοπούλου Αγγελική, 2006. «Αλβανοί και Αρβανίτες». Στο Παπαταξιάρχης Ευθύμιος (επιμ.), *Περιπέτειες της ετερότητας: Η παραγωγή της πολιτισμικής διαφοράς στην σημερινή Ελλάδα, Αλεξάνδρεια*, σ. 239-266
- Βουτυρά Ευτυχία, 2013. «Πραγματοποιώντας την “Ευρώπη Φρούριο”: “Διευθετώντας» τους Μετανάστες και τους Πρόσφυγες στα Σύνορα της Ελλάδας.” *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 140(2013), σσ.57-69
- Bampilis Tryfon, 2017. «Far-right extremism in the city of Athens». Στο Dalakoglou Dimitris and Agelopoulos Georgios (επιμ.), *Critical Times in Greece, Anthropological Engagement with the Crisis*, Routledge. σ.59-72
- Bauman Zygmunt , 2007. *Ρευστός Φόβος*. Αθήνα:Πολύτροπον
- BBC News, 2018, «'The worst refugee camp on earth' - BBC News», Στο <https://www.youtube.com/watch?v=8v-OHi3iGOI> (25-04-19)
- Binder Walter, Jaworsky Nadya, 2018. «Refugees as icons: Culture and iconic representation». *Sociology Compass*. Mar;12(3):e12568.
- Bornemann & Ghassem-Fachandi, 2017. «The Concept of Stimmung. From indifference to xenophobia in Germany’s refugee crisis». *Hau: Journal of Ethnographic Theory* 7 (3): 105–135
- Brown S. Keith and Hamilakis Yiannis(επιμ). *The usable past: Greek metahistories*. Lexington books.
- Burns Anne, 2015. «Discussion and action: political and personal responses to the Aylan Kurdi images». *The Iconic Image on Social Media: A Rapid Research Response*, Sheffield : Visual Social Media Lab, σσ.38-39.
- Cabot Heath, 2014. *On the Doorstep of Europe: Asylum and Citizenship in Greece*, University of Pennsylvania Press.
- Cabot Heath, 2015. «The banality of Solidarity. Journal of Modern Greek Studies», Occasional Paper 7, σσ. 1-7
- Cabot Heath, 2016. «‘Contagious’ solidarity: reconfiguring care and citizenship in Greece's social clinics.» *Social Anthropology*, 24(2), σσ.152-166.

- Carastathis Anna, Spathopoulou Aila and Tsilimpounidi Myrto, 2018. «Crisis, what crisis? Immigrants, refugees, and invisible struggles». *Refuge: Canada's Journal on Refugees/Refuge*, 34(1).
- Corey Robin , 2010. *Φόβος, η ιστορία μιας ιδέας*. Αθήνα:Αλεξάνδρεια
- Γλεντή Δήμητρα, 2015, «Η κοινωνική παραγωγή του χώρου κατά την εγκατάσταση των προσφύγων του '22: Η συγκρότηση του προσφυγικού συνοικισμού Μυτιλήνης», διπλωματική εργασία, ΠΜΣ Κοινωνική και Ιστορική Ανθρωπολογία, Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Μυτιλήνη.
- Dalakoglou, Dimitris and Agelopoulos Georgios (επιμ), 2017. *Critical times in Greece: Anthropological engagements with the crisis*. Routledge.
- Drainville Ray, 2015. «On the iconology of Aylan Kurdi, alone. The iconic image on social media: A rapid research response to the death of Aylan Kurdi. 2015:47-9
- D’Orazio Francesco, 2015. «Journey of an image: From a beach in Bodrum to twenty million screens across the world». Στο *The Iconic Image on Social Media: A Rapid Research Response*, Sheffield : Visual Social Media Lab, σ.11-19.
- De Andrés Susana, Nos Aldas Eloisa, García-Matilla Agustin, 2016 .«The transformative image. The power of a photograph for social change: The death of Aylan». *Comunicar. Apr* 1;24(47):29-37.
- du Boulay Juliet, 1974. *Portrait of a Greek mountain village*. Oxford:Clarendon Press
- du Boulay Juliet, 1991. «Strangers and Gifts: Hostility and Hospitality in rural Greece». *Journal of Mediterranean Studies* 1, σ. 27-53
- Dubisch Jill, 1993. “Foreign chickens” and other outsiders: gender and community in Greece. *American Ethnologist*, 20(2). σσ. 272-287
- Dubois Elizabeth and Blank Grant, 2018. The echo chamber is overstated: the moderating effect of political interest and diverse media. *Information, Communication & Society*, 21(5), σσ.729-745.
- Fassin Didier, 2011. *Humanitarian reason: a moral history of the present*. Berkley:University of California Press
- Fassin, Didier, 2016. «Hot Spots: What They Mean». Στο [Refugees and the Crisis of Europe](#), *Cultural Anthropology website*.
- Fekete Lisa, 2009. *A suitable enemy: Racism, migration and Islamophobia in Europe*. Pluto Press.
- Feldman Alen 2005. «On the actuarial gaze: From 9/11 to Abu Ghraib». *Cultural Studies*. Mar 1;19(2):203-26. 204
- Faulkner, Simon, 2015. «Aylan Kurdi and the Movability of Images». *The Iconic Image on Social Media: A Rapid Research Response*, Sheffield : Visual Social Media Lab, σσ.53-55.
- Galariotis Ioannis, Georgiadou Vasiliki, Kafe Anastasia and Lialiouti Zinovia, 2017. «Xenophobic manifestations, otherness and violence in Greece 1996-2016: evidence from an event analysis of media collections». *EUI Working Paper MWP 2017/08*

Green Sarah, 2013. «Borders and the Relocation of Europe». *Annual Review of Anthropology*, 42, pp.345-361

Green Sarah, 2015, «Σε χρόνο Μελλοντα. Καθημερινές αφηγήσεις για τα ελληνοαλβανικά και ελληνοτουρκικά σύνορα», Στο Παπαταξιάρχης Ευθύμιος (επιμ.), *Πολιτικές της καθημερινότητας: Σύνορο, σώμα και ιδιότητα του πολίτη στην Ελλάδα*. Αλεξάνδρεια. σ.207-234

Green Sarah, 2017. “Crisis within a crisis? Foreigners in Athens and traces of transnational relations and separations”. Στο Dalakoglou Dimitris and Agelopoulos Georgios (επιμ.), *Critical Times in Greece, Anthropological Engagement with the Crisis*, Routledge. σ. 112-126

Green Sarah, 2017. «When infrastructures fail: an ethnographic note in the middle of an Aegean crisis». Στο P. Harvey, C. Bruun Jensen, and A. Morita, (επιμ.). *Infrastructures and Social Complexity: a companion*. σσ. 271-283. Culture, Economy and the Social (CRESC). London: Routledge.

Grinberg Nir, Joseph Kenneth, Friedland Lisa, Swire-Thompson Briony and Lazer David, 2019. «Fake news on twitter during the 2016 US Presidential election». *Science*, 363(6425), σσ.374-378.

Goriunova Olga, 2015. «Introduction», Στο *The Iconic Image on Social Media: A Rapid Research Response*, Sheffield : Visual Social Media Lab, σ. 5-9

Herzfeld Michael, 2016 (2005). *Πολιτισμική Οικειότητα. Κοινωνική ποιητική στο έθνος κράτος*. Αθήνα:Αλεξάνδρεια

Holmes M. Seth and Castañeda Heide, 2016. «Representing the “European refugee crisis” in Germany and beyond: Deservingness and difference, life and death». *American Ethnologist*, 43(1), σσ.12-24.

Johnson L. Heather, 2011. «Click to donate: Visual images, constructing victims and imagining the female refugee.» *Third World Quarterly*, 32(6), σσ.1015-1037.

Kalir Balik and Rozakou Katerina, 2016. «‘Giving form to chaos’: The futility of EU border management at Moria hotspot in Lesbos». *Society & Space Essay Series*.

Kalsnes Bente, 2018, «Fake News». Oxford Research Encyclopedia of Communication.

Kira Hall, Donna M. Goldstein, and Matthew Bruce Ingram, 2016. «The hands of Donald Trump: Entertainment, gesture, spectacle». *HAU: Journal of Ethnographic Theory* 6, no. 2 σσ.71-100

Kirtsoglou Elizabeth, 2013. «The Dark Ages of the Golden Dawn: anthropological analysis and responsibility in the twilight zone of the Greek crisis». *Suomen antropologi : journal of the Finnish anthropological society*, 38 (1). σσ. 104-108.

Kirtsoglou, Elizabeth and Theodossopoulos Dimitrios(επιμ.), 2009. *United in Discontent: local responses to cosmopolitanism and globalization*. Berghahn Books.

Kirtsoglou Elizabeth and Theodossopoulos Dimitrios, 2009. Intimacies of anti-globalization: Imagining unhappy others as oneself in Greece. Στο Kirtsoglou, Elizabeth and Theodossopoulos Dimitrios(επιμ.) *United in Discontent: local responses to cosmopolitanism and globalization*. Berghahn Books. σσ. 83-102

Kouki Hara, 2011. «Human rights, the Cold War and social movements: the story of an encounter in the 1970s.» *Rivista internazionale di storia della storiografia*, (59), σσ.109-127.

Knight Daniel Martyn, 2012, «Cultural Proximity: Crisis, Time and Social Memory in Central Greece». *History and Anthropology*, 23:3, σσ. 349-374

Mayblin Lucy, 2015. «Politics, Publics, and Aylan Kurdi.» *The Iconic Image on Social Media: A Rapid Research Response*, Sheffield : Visual Social Media Lab, σσ.42-43.

Ματζιαράκη Δάφνη, 2016. «4.1 μίλια». Στο <https://www.nytimes.com/video/opinion/100000004674545/41-miles.html> (18-4-2019)

Μπακαλάκη Αλεξάνδρα, 2014, «Μας ψεκάζουν», «Θα μας τρελάνουν», «Μας έχουν Πεθάνει»: Αποκρίσεις στις κρίσεις των καιρών. *Σύγχρονα Θέματα* τ.124, σ.33-41

Μπαλιμπάρ Ετιέν. 2017 (1988). Υπάρχει νεορατσισμός;. Στο Μπαλιμπάρ Ετιέν. και Βάλλερσταϊν Ιμμάνουελ, 2017 (1988). *Φυλή, Έθνος, Τάξη. Οι διαφορούμενες ταυτότητες*. Νήσος, σ. 31-48

Λυριντζής Χρήστος και Παπαταξιάρχης Ευθύμιος, 2013. «(Ανα)θεωρήσεις του πολιτικού. Συγκλίσεις και αποκλίσεις στην ανθρωπολογία και την πολιτική επιστήμη», Στο Ροζάκου Κατερίνα, Γκαρά Ελένη, Γιαννιτσιώτης Γιάννης(επιμ.) *Ελληνικά Παράδοξα: Κοινωνία πολιτών πατρωνία και βία*. Αθήνα:Αλεξάνδρεια

Mazzarella William, 2019 «The Anthropology of Populism: Beyond the Liberal Settlement, Annual review of Anthropology.» Υπο έκδοση. Βλ.

https://www.academia.edu/38026877/The_Anthropology_of_Populism_Beyond_the_Liberal_Settlement_drafted_for_Annual_Review_of_Anthropology

Pallister-Wilkins Polly, 2018. «Criminalising assistance and solidarity: the ERCI case and beyond». Refugee Observatory.

Panopoulos Panayotis, 2003, “Between self and others.The academic establishment of Greek Anthropology”, Στο Dracle Dore, Edgar Iain and Schippers Thomas (επιμ.) *Educational Histories of European Social Anthropology*, NY: Berghan Books, σ. 193-205

Pelkmans, Mathijs & Machold, Rhys. (2011). *Conspiracy theories and their truth trajectories*. Focaal. 2011.

Papataxiarchis Efthimios, Stewart Michael, Day Sophie(επίμ.),1999. *Lilies of the field: marginal people who live for the moment*, Boulder, CO: Westview. σ.158-175.

Papataxiarchis Efthimios,1999. “A contest with money: gambling and the politics of disinterested sociality in Aegean Greece.”Στο Papataxiarchis Efthimios, Stewart Michael, Day Sophie(επίμ.) *Lilies of the field: marginal people who live for the moment*, Boulder, CO: Westview. σ.158-175.

Papataxiarchis Efthimios. 2016. «Being ‘there’: At the front line of the ‘European refugee crisis’-part 1». *Anthropology Today*. Apr;32(2):5-9.

Παπαταξιάρχης Ευθύμιος, 1990. «Δια την σύστασιν και ωφέλειαν της κοινότητος του χωρίου»: σχέσεις και σύμβολα εντοπιότητας σε μια αιγαιακή κοινωνία». Στο:Κομνηνού Μαρία και Παπαταξιάρχης Ευθύμιος(επιμ.). *Κοινότητα και Ιδεολογία: Ο Κωνσταντίνος Καραβίδας και η Προβληματική των Κοινωνικών Επιστημών*, Αθήνα: Παπαζήσης, σσ.332-372.

Παπαταξιάρχης, Ευθύμιος, 1992. «Ο κόσμος του καφενείου. Ταυτότητα και ανταλλαγή στον ανδρικό συμποσιασμό». Στο Παπαταξιάρχης Ευθύμιος και Παραδέλλης Θεόδωρος (επιμ.). Ταυτότητες και φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα: Ανθρωπολογικές προσεγγίσεις, σσ. 11-98. Αθήνα:Καστανιώτης

Παπαταξιάρχης Ευθύμιος (επιμ.), 2006. *Περιπέτειες της ετερότητας: Η παραγωγή της πολιτισμικής διαφοράς στην σημερινή Ελλάδα*, Αθήνα:Αλεξάνδρεια

Παπαταξιάρχης Ευθύμιος, 2006. «Τα άχθη της ετερότητας: Διαδικασίες διαφοροποίησης στην Ελλάδα του Πρώιμου 21ου αιώνα». Εισαγωγή στο Παπαταξιάρχης Ευθύμιος (επιμ.), *Περιπέτειες της ετερότητας: Η παραγωγή της πολιτισμικής διαφοράς στην σημερινή Ελλάδα*, Αθήνα:Αλεξάνδρεια, σ. 1-85.

Παπαταξιάρχης Ευθύμιος, 2009, Στην άκρη του βλέμματος: Η κρίση της “φιλοξενίας” την εποχή των διαπερατών συνόρων, Σύγχρονα Θέματα 107, σ. 67-74.

Παπαταξιάρχης Ευθύμιος, 2014. «Ο αδιανόητος ρατσισμός: Η πολιτικοποίηση της “φιλοξενίας” την εποχή της κρίσης.» Σύγχρονα Θέματα. τ.127, σ. 46-62.

Παπαταξιάρχης Ευθύμιος, 2015. «Οι περιπέτειες της ετερότητας καλά κρατούν.» *Πρόλογος της Β΄ έκδοσης του Περιπέτειες της ετερότητας: Η παραγωγή της πολιτισμικής διαφοράς στην σημερινή Ελλάδα*, Αθήνα:Αλεξάνδρεια

Παπαταξιάρχης Ευθύμιος (επιμ.), 2015, *Πολιτικές της καθημερινότητας: Σύνορο, σώμα και ιδιότητα του πολίτη στην Ελλάδα*. Αθήνα:Αλεξάνδρεια

Παπαταξιάρχης Ευθύμιος, 2015. «Εκκρεμείς Διαφορές. Σύνορο, σώμα και εθνοπολιτισμική υποκειμενικότητα στην καθημερινή πολιτική πράξη». Στο Παπαταξιάρχης Ευθύμιος (επιμ.), 2015, *Πολιτικές της καθημερινότητας: Σύνορο, σώμα και ιδιότητα του πολίτη στην Ελλάδα*. Αθήνα:Αλεξάνδρεια, σ.17-77

Παπαταξιάρχης Ευθύμιος, 2016. «Μια μεγάλη ανατροπή; Η “ευρωπαϊκή προσφυγική κρίση” και ο νέος πατριωτισμός της “αλληλεγγύης”». *Σύγχρονα Θέματα*. τ. 132-133, σ. 7-28.

Παπαδόπουλος Γεώργιος, 2012, «ΟΛΟΙ ΜΑΖΙ»,
https://www.youtube.com/watch?v=t77Ee_YARaA

Παπαδόπουλος Γεώργιος, 2016. «Δημοτικό Συμβούλιο αποσπασμα 1 μέρος 17-9-2016». Στο <https://www.youtube.com/watch?v=YLxV5L6laFA>, (20/04/2019)

Παπαδόπουλος Γεώργιος, 2016. «Δημοτικό Συμβούλιο αποσπασμα 2 μέρος 17-9-2016». Στο <https://www.youtube.com/watch?v=pxgsYryk4E4> (20/04/2019)

Παπαδόπουλος Γεώργιος, 2019, «Αγιασμός Σταυρού στο Απελή Β ΜΕΡΟΣ». Στο <https://www.youtube.com/watch?v=x5MckSCPLCM&t=261s> (23-4-19)

Παζερίνι Λουίζα, 1998. *Σπαράγματα του 20ού αιώνα*. Αθήνα:Νεφέλη

Proitz Lin, 2015. «The strength of weak commitment: A Norwegian response to the Aylan Kurdi images. ». *The Iconic Image on Social Media: A Rapid Research Response*, Sheffield : Visual Social Media Lab, σσ.40-42.

Rakopoulos Theodoros, 2014. «Resonance of solidarity: meanings of a local concept in anti-austerity Greece». *Journal of Modern Greek Studies*, 32(2), σσ.313-337.

Rakopoulos Theodoros, 2016. «Solidarity: the egalitarian tensions of a bridge-concept». *Social Anthropology*, 24(2), σσ.142-151.

Rakopoulos Theodoros, 2018, «Show me the money: Conspiracy theories and distant wealth», *History and Anthropology*, 29:3, σσ. 376-391

Ρακόπουλος Θεόδωρος, 2017, «"Προσεγγίζοντας" τον Σώρρα. "Θεωρίες συνωμοσίας" και κοινωνικές επιστήμες. *Σύγχρονα Θέματα* τ.136, σσ.24-27

Rogers Simon, 2015. «What can search data tell us about how the story of Aylan Kurdi spread around the world», *The Iconic Image on Social Media: A Rapid Research Response*, Sheffield : Visual Social Media Lab

Rozakou, Katerina, 2012. «The biopolitics of hospitality in Greece: Humanitarianism and the management of refugees». *American Ethnologist*, 39(3), σσ.562-577.

Rozakou Katerina, 2017. «Access to a Hot Field: A Self-Reflexive Account of Research in the Moria Camp, Lesvos». Στο [https://www.law.ox.ac.uk/research-subject-groups/centre-criminology/centreborder-criminologies/blog/2017/11/access-hot-field-\(22-04-2019\)](https://www.law.ox.ac.uk/research-subject-groups/centre-criminology/centreborder-criminologies/blog/2017/11/access-hot-field-(22-04-2019)).

Ροζάκου Κατερίνα, Γκαρά Ελένη, Γιαννιτσιώτης Γιάννης (επιμ.) 2013. *Ελληνικά Παράδοξα: Κοινωνία πολιτών πατρωνία και βία*. Αθήνα:Αλεξάνδρεια.

Ροζάκου Κατερίνα. Γκαρά Ελένη, Γιαννιτσιώτης Γιάννης. 2013. «Τόποι του πολιτικού. Δημόσια κοινωνικότητα και βία στην Ελλάδα.» Εισαγωγή στο Ροζάκου Κατερίνα, Γκαρά Ελένη, Γιαννιτσιώτης Γιάννης(επιμ.) *Ελληνικά Παράδοξα: Κοινωνία πολιτών πατρωνία και βία*. Αθήνα:Αλεξάνδρεια, σ. 23-70

Ροζάκου Κατερίνα, 2013, «Ο εθελοντισμός στη σύγχρονη Αθήνα: Εναλλακτικές εκδοχές της κοινωνικότητας», Στο Ροζάκου Κατερίνα, Γκαρά Ελένη, Γιαννιτσιώτης Γιάννης(επιμ.) *Ελληνικά Παράδοξα: Κοινωνία πολιτών πατρωνία και βία*. Αθήνα:Αλεξάνδρεια, σ. 239-264

Ροζάκου Κατερίνα, 2015. «Το πέραςμα της Λέσβου: κρίση, ανθρωπιστική διακυβέρνηση και αλληλεγγύη». *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 130-131, σ. 13-16

Rozakou Katerina, 2017. «Solidarians in the land of Xenios Zeus». Στο Dalakoglou, Dimitris and Agelopoulou Georgios (επιμ).. *Critical times in Greece: Anthropological engagements with the crisis*. Routledge. σσ.188-201

Rozakou Katerina, 2017. «Nonrecording the "European refugee crisis" in Greece: Navigating through irregular bureaucracy». *Focaal*, 2017(77), σσ.36-49.

Sutton David, 2002. «Poked by the "Foreign Finger" in Greece: Conspiracy Theory or the Hermeneutics of Suspicion». Brown S Keith and Hamilakis Yiannis(επιμ). *The usable past: Greek metahistories*. Lexington books. σσ.191-210

Sutton David, 2017. The concealed and the revealed. Looking to the hidden bounty of the land in crisis times. Στο Dalakoglou, Dimitris and Agelopoulou Georgios (επιμ), 2017. *Critical times in Greece: Anthropological engagements with the crisis*. Routledge.σσ.86-101

Stone Dan, 2014. *Goodbye to All That?: The Story of Europe Since 1945*. OUP Oxford.

- Theodossopoulos Dimitrios 2009. «Introduction» Στο United in Discontent. Στο Kirtsoglou, Elizabeth and Theodossopoulos Dimitrios(επιμ.) *United in Discontent: local responses to cosmopolitanism and globalization*. Berghahn Books.
- Thelwall Mike, 2015. «Undermining Aylan: Less than sympathetic international responses». *The Iconic Image on Social Media: A Rapid Research Response*, Sheffield : Visual Social Media Lab, σσ.31-36.
- Ticktin, Miriam, 2017. «A world without innocence». *American Ethnologist*, 44(4), pp.577-590.
- Τρουμπέτα Σεβαστή, 2000. «Μερικές σκέψεις σχετικά με την παράσταση του «άλλου» και το φαινόμενο του ρατσισμού στην ελληνική κοινωνία». *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 101(101-102) σσ. 137-176.
- Τοπάλη Πηνελόπη 2012, «“Πρόσφυγες” στις δυτικές κοινωνίες και στην Ελλάδα: Αναπαραστάσεις, σώμα και η διαχείριση της οδύνης», στο Τρουμπέτα Σεβαστή (επιμ.), *Το προσφυγικό και μεταναστευτικό ζήτημα: Διαβάσεις και μελέτες συνόρων*. Αθήνα:Παπαζήσης
- Vis Farida & Goriunova Olga (επιμ.), 2015. *The Iconic Image on Social Media: A Rapid Research Response to the Death of Aylan Kurdi*, Sheffield : Visual Social Media Lab
- Youngs Richard (επιμ), 2018, *The mobilization of conservative society*. Στο <https://carnegieeurope.eu/2018/10/04/mobilization-of-conservative-civil-society-pub-77366>
- Zinovieff Sofka, 1991. «Inside out and outside in: Gossip, hospitality and the Greek character». *Journal of Mediterranean Studies*, 1(1), σσ.120-134.
- Zarkia, Cornelia, 1996. Receiving Tourists but not guests on a Greek island. Στο Boissevain Jeremy (επιμ.) *Coping with tourists: European reactions to mass tourism* (Vol. 1). Berghahn Books. σ 143-173